

Pénzes Loránd

SZENT LÁSZLÓ ÉS A LOVAGI ESZMÉNY A KÖZÉPKORBAN

Szent László az egyedüli magyar szent, akinek tiszteletében a hivatalos egyházi kultusz szorosan összefonódik a nemzeti hagyománnyal és a hiedelmek gazdag világával. Kultuszában a nyugati – főleg a francia – és a keleti vonások egyaránt fellelhetők. Különösen a templomok falán megjelenő legenda-ábrázolásokon figyelhető meg e két különböző világból származó motívumok ötvözése, a szent király alakjának helyi igények szerinti megjelenítése. Tisztelete a kornak tetsző életmódjának köszönhetően már életében elkezdődött és annyira erőssé vált, hogy a nép már halálát követően szentként tisztelte, a III. Celesztin pápa által Váradra kiküldött bizottság nem szentté avatta, hanem hivatalosan, egyházilag is elismerte a nagy király szentként való tiszteletét. Emberi életének hibái fokozatosan elhalványodtak, és egyre inkább a magyar uralkodó-ideál öltött testet alakjában. Ahogyan a történész Kristó Gyula fogalmazta meg „a mondákban a szent király megtette a kötelességét: megvédte, győzelemre segítette népét, amely szentté avatta és szentként tisztelte őt. Egyre inkább elhalványult tehát a hűs-ér, cselekvő és szenvedő, származása hálójában vergődő, vért ontó és a világi hatalom gyakorlásában magát bűnösnek minősítő ember, s egyre határozottabb körvonalakkal született meg a szent mítosza, a mitikus szent, az ideál.”¹

Háttér

I. István király halála után az ország életére a belviszály, a trónért folyó örökös harc nyomta rá bélyegét. A még fiatal keresztény államnak erős kezű, konszolidáló uralkodóra volt szüksége, aki véget vet a pártoskodásnak és folytatja a nagy előd egyházépítő politikáját. I. László személyében egy olyan uralkodó került a trónra, aki a magyar államot az európai nagyhatalmak sorába emelte, aki tetteivel elnyerte a szárnnyait bontogató középkori feudális állam különböző társadalmi rétegeinek tetszését, sőt az egyházat támogatva még a pápaság pártfogását is sikerült megszereznie.

László apai nagyapja egykor fellázadt az államalapító István politikája ellen. De ez volt az a politika, amelyet László a maga uralkodása idején mindvégig követendő példaként tartott szem előtt. A nagyapa büntetése – szeme világának elvétele és száműzetése – képtelenné tette az uralkodásra. Fiai Lengyelországba menekültek, hogy aztán a főrendiek hívására visszatérjenek az országba, és mint jogos trónörökösök átvegyék a kormányzást.

László 1046-ban született Lengyelországban. „László király, a Boldog, akár a csillagok közül támadt új csillag, testi-lelki alkatával már születésekor Isten kegyelmének szándékát nyilvánította s már csecsemőként megmutatta, milyen király lesz valaha.” Nevét már az eljövendők előérzetében kapta – Ladislaus a népnek istenadta dicsőségét jelenti.² Apja (Bajnok) I. Béla volt, aki párviadalban legyőzte a pomerán vezért, majd feleségül vette II. Micisláv lengyel király lányát, Richézát. Házasságukból hét gyermek született: két fiú – Géza és László – valamint öt lány, köztük Ilona, akit Zvonimir horvát király vett feleségül. Az uralkodó halála után László a kor szokása szerint vérségi alapon tartott igényt a horvát trónra, amely a király felajánlása nyomán a pápai állam hűbértoka lett,

ennek elfoglalása, majd az investitúra nyomán került összetűzésbe II. Orbán pápával és állt a Szentszék ellenfelének, a német-római császárnak az oldalára.

László négy- vagy öt éves lehetett, amikor hazatért hercegséget kapott apjával Magyarországra, és Biharba került, ahol legszebb gyermekeveit töltötte. Édesapjától lovagiaságot, vitézséget, ko-



A legismertebb Szent László-ereklje: a győri herma.

Fotó: Keresztény Szó archív

lostorban nevelkedett édesanyjától pedig vallásos lelkületet tanult. Ez vált életének két alappillérvé, uralkodásának fémjelzőjévé. „Megnőtt a gyermek, a korát megelőzően osztályrészt kapott érdemekkel kiemelkedett a gyarapodásban, erényről erényre haladva, az igaz Isten ismeretében a keresztény hit rendkívüli tisztelője lett, Krisztusnak szolgálni lelke tiszta vonalmával igen buzgón törekedett.”³ Első felesége valószínűleg magyar főúri családból származó lány volt, majd miután megözvegyült, a német ellenkirály, Rheinfeldi Rudolf leánya, Adelheid lett a felesége. Gyermekek, Piroska Iréné néven I. János oldalán bizánci császárné lett.

Lászlónak már fiatal hercegeként viszontagságos időket kellett megélnie: az apja, I. Béla és András király közötti testvérharcot, majd az évekig húzódó trónviszályt Salamon király és bátyja, Géza között. Előbb a bihari, majd a nyitrai dukátust vezette az állandósult harcokban, meglehetősen hamar felkészülve így az államvezetésre. Amint Hómann Bálint megjegyzi, az ő feladata lett a belső rend megszilárdítása és a külső határok védelme. László

A szerző másodéves egyetemi hallgató a kolozsvári BBTE Katolikus Teológiai Fakultásán.

huszonkét éves lehetett, amikor a „fekete kunok” néven ismert uzok – Salamon uralkodása idején – betörték az ország keleti részébe. Itt, a Kerlés menti csatában tüntette ki magát az ifjú herceg olyannyira, hogy vitézsége évszázadokra fennmaradt a nép emlékezetében. A csata főhősévé vált, különösen azáltal, hogy (a hagyomány szerint) üldözöbe vett egy menekülő kun vezért, aki nyergében egy elrabolt magyar leányt vitt, László pedig – súlyos sebe ellenére – megszabadította a lányt. Ezzel elvéltetlen érdemeket szerzett a nép körében, különösen a katonáskodó, határőr szerepet betöltő székelyek őrizték meg hagyományaikban. Hőstette valóságos legendát szőtt a lovagkirály körül. Számos középkori templom falát uralja a László-ikonográfia, amely „útmutatóul” szolgált az egyszerű nép számára.

A kerlési csata csupán nyitányát jelentette azoknak a harcoknak, amelyekben László maga is részt vett. Hiszen ott találjuk egy évvel később a Szerémségben, ahol a nomád besenyőkkel harcolt, majd három évvel később, 1074-ben a mogyoródi csatában, amelyben bátyját, Gézát támogatta Salamonnal szemben.

László 1077-ben „a nép akaratóból” került a trónra és uralkodott 1095-ben bekövetkezett haláláig.⁴ A még életében bekövetkezett csodás eseményekről számos névtelen krónikás és legendászerző tesz tanúságot. A korabeli beszámolók szerint nem koronáztatta meg magát, „mert csak békességet akart” – ahogy a krónikás fogalmazott –, hogy visszaadhassa a koronát Salamonnak és ő megmaradjon a hercegségben, emellett azonban van okunk feltételezni hogy a koronázás azért késett, mert nem volt még birtokában a szent korona.

Uralkodása

„Miatán Isten rendeléséből átvette az ország kormányzását, szívének egész indulatával nem mulandó és veszendő világi dicsőségre törekedett, hanem a mennyei haza kierdemlésére.”

László idejében az ország biztonságát leginkább a kunok (besenyők) veszélyeztették, akik 1085-ben Kutsek fejedelem vezetésével – Salamon biztatására, aki továbbra sem tudott belenyugodni az ország elvesztésébe – betörték Erdélybe, de vereséget szenvedtek. Hasonlóan 1091-ben, amikor Horvátországból tért haza a támadás hírére, a nomád lovasnép Kapolcs vezér vezetésével eljutott egészen a Duna-Tisza közéig, nyomában pusztulást és romlást hagyva. A Képes Krónika is rögzíti az eseményeket. A támadást megelőzően László ezt mondta vitézeinek: „Jobb nekem, ha veletek együtt meghalok, semhogy rabságban lássam feleségeitek és gyermekeitek. Így szólt és aztán könnyezett, majd vörös zászlajával elsőnek támadott a kunok táborára. Az Úr szétszórta a kunokat a magyarok színe előtt. László király így kiáltott vitézeire: »Ne öljük meg ezeket az embereket, fogjuk el őket, hadd éljenek, ha megtérnek. [...] Senki sem menekült meg közülük, csak egy Eszembó nevű szolga.»⁵

A nomád népek meg-megújuló támadása arra készítette, hogy a végeket – vagyis a határvidéket – megerősítse, az elnéptelenedő területekre új telepéseket hozzon, hogy megerősítse és kiépítse a közigazgatási szervezetet. Ezzel párhuzamosan haladt az egyházi élet megújítása, intézményeinek újjászervezése. A már meglévő székesegyházakat, így a Vácit befejezte, a káptalanokat, kolostorokat nagy birtokokkal gazdagította és újakat alapított: Szentjobbon, a Tolna megyei Bátán, a nyitrai Koloson és a legjelentősebbet Somogyváron, a Szent Egyed monostort, ahova a franciaországi bencés központból, Saint Gilles-ből hívott szerzeteseket. A kalocsai érsekséget jelentéktelen fekvése miatt Bácsba helyezte át, a bihari püspökséget áthelyezte Váradra, ahol a Boldogságos Szűz tiszteletére kolostort alapított. Hasonló kolostoralapításról tudunk Gyulafehérváron, támogatásában részesült a meszesi és a kolozsmonostori apátság is.

Törvényhozói tevékenysége és az igazságszolgáltatás újjárendezése fontos szerepet játszott a vallás-erkölcsi élet reformjában és a feudális rend megszilárdításában. László már uralkodása kezdetén igen szigorú törvényeket hozott a vagyonbiztonság megerősítésére, amellyel elsősorban a királyi birtokok biztonságát óvta a hűbéri függés révén, ezt a törvényt pedig kiterjesztette a magánvagyon védelmére is.

1092-ben az ország főpapjai, apátjai és a világi előkelők részvételével zsinatot rendezett, amelynek határozatai elsősorban az egyház vallás-erkölcsi életének reformálására vonatkoztak. A törvény ettől kezdve csak ideiglenesen engedte meg az első házasságban élő papoknak a lelkipásztori teendőik végzését. Tiltotta a másodszeri, az özvegygel, elválttal vagy rabszolganővel kötött házasságot. Továbbá szabályozta az egyházi javak védelmét, rendezte a bűntörök és az ünnepek megtartását, büntetést szabott ki a pogány szokásoknak hódolókra. Kötelezte a lakosságot, hogy templomok közelében telepedjék le, ezzel akarta megelőzni a társadalmi rend felbomlását. Rendelkezett lerombolt vagy elpusztult templomok újjáépítéséről, az új vásárok hétköznapi megtartásáról, hogy a szentmisén való részvételt akadálymentesítse. Az egyházat érintő tevékenységei miatt Lászlót „második egyházalapítónak” is nevezik.⁶

Uralkodása kezdetén a szentek sorába emeltette a „kegyes emlékezetű királyt”, Istvánt, Imre herceget és Gellért püspököt, valamint a Zobor-hegyi remeteket: Zoerardot, Andrást és Benedeket – követendő példákat állítva népe számára.⁷

Különösen fontos szerepet töltött be törvényhozásában a meglazult erkölcsi élet és az ezzel járó társadalmi visszasságok elleni intézkedések törvénybe foglalása. A jogi intézkedések *III. Törvénykönyvnek* nevezték összefoglalása keletkezett a legkorábban, vélhetőleg uralkodása előtről (!) származik. A *II. Törvénykönyvet* uralkodása elejére datálják, büntetőjogi intézkedéseket tartalmaz – különös tekintettel a tolvajlás vétségére.

Az *I. Törvénykönyvet* a már említett szabolcsi zsinaton alkották, egyházi jogszabályok gyűjteménye, ellenben két utolsó fejezetében itt is világi jellegű rendelkezésekkel találkozhatunk.⁸ A büntetőtörvénykönyvek 60%-ában a tulajdon elleni vétség jelenik meg. A lopást büntető törvény sajátossága, hogy soha nem a személyes tárgyak eltulajdonításáról rendelkezik, hanem a szolgálta, állatok, termények és az uralkodó osztály gazdasági erőforrásait védi – ebben is a központosított állam törekvésére ismerhetünk. A lopáson ért szabadot fel kellett akasztani, de a még tyúkot is eltulajdonító szolga is fél szeme világának elvesztésével bűnhődött tetteért. Egyetlen menedéke volt a büntetett elkövetőnek: az egyház, amely *azilum-jogánál* fogva biztonságot nyújthatott a hivatalos eljárás megkezdéséig a vádlott félnek.⁹ László törvényeiben a súlyosabb büntetés mindig a szabad állapotú embert sújtotta. Még a csekély vétségért is szigorúbb büntetés járt, mint ha emberi életben tett volna kárt. Ezekből a rendelkezésekből kitűnik az a felismerés, amely szerint a társadalmi rend megszilárdítását az alapként kell kezdeni.

A lovagi eszmény a középkorban

László alakjában először jelent meg Magyarországon a „civilizált harcos” lovag. Azok az értékek, amelyek a középkori lovagi etika alapjait képezték – a rendíthetetlen bátorság, a hőz, a gyermekek, a gyengék oltalmazása, a kereszténység és a naka védelme –, jól megfértek a klasszikus eszményekkel: a harci erényekkel, a merészséggel, a legyőzhetetlen erővel, a jó fegyverforgató képességgel. Lászlóval jelent meg az a felfogás, hogy „a harc kultúrája” is oltalmaz, megment és segít. Küzdelmének így moralitástartalma van, e nemes vonások a lovagi eszmény pillérei. Utóda ezért is ismerték fel benne a lovagkirályi előképet. László nem csupán azért vált a lovagiasság példaképévé, mert felmutatta a középkori lovagtól elvárt viselkedésformát, hanem mert lelki és fizikai vonásai is közvetlenül arra utaltak. „Elegantissimus rex” – írja róla a Saint Gilles-i francia bencés szerzetes, aki hivatalos küldöttként járt Somogyváron. Lelki vonásai is lovagiasságot tükröztek. Erre a legkézenfekvőbb példa az 1091-ben a montecassinói bencés apáthoz írt levél, amelyben a király megvallja, hogy uralkodni nem lehetséges súlyos bűnök elkövetése nélkül – s ezért bűnösnek érzi magát.

„Derűs volt az ítékezésben és irgalmas.” Bármilyen ítélet előtt lehet királyi joggal irgalmat gyakorolni – vallotta a nagy király, ezért hihető a legendákban megjelenő királyi jellemkép.¹⁰

A szakirodalom rámutat, hogy László trónra lépésével új korszak kezdődött el, személye jellegbeli változást hozott a korábban elterjedt Karoling uralkodótípussal szemben.¹¹

László életével, tettei történeti példájával, magatartásával teremtette meg a később kialakuló lovageszmény típusát. Erre aztán ráakódott az egyházi, történetírói hagyomány, a szenttéavatási szándék, így megteremtve a civilizált keresztény lovag ideológiai hátterét. A lovagi lét erkölcsi és szellemi erényeket egyaránt feltételez. A középkori lovag életében fontos helyet foglal el a hűbérúr iránti hűség, az engedelmesség, a lovagias harcmodor, a nőtisztelet, a taktikai érzék. Mindezek a tulajdonságok párosultak a keresztény élet jellemzőivel, a szentségi állapot elérésére való törekvéssel, Isten országának földi megteremtésével, az egyház támogatásával. Így alakult ki az egyház által is elfogadott lovagkirály-kép.¹²

Az „athleta patriae”¹³, „a haza bajnoka” alakjában a nomád férfieszmény, az európai lovag és uralkodó-ideál ötvöződik eggyé és nyer hivatalos megerősítést III. Béla király uralkodása idején III. Celsztin pápa által.

Szűz Mária választott vitéze, „keresztény lovagoknak oszlopa” – ekként nevezték kedvenc szentjüket a határvédő, gyepűvédő feladatot ellátó székelyek régi írásaikban. Magyaráztatul szolgál, hogy a középkorban a lovagszenteknek egész Európában – így Erdélyben is – határvédő szerepet tulajdonítottak.¹⁴

Szentség és lovagi eszme összefonódása László alakjában

A lovagkirály tetteinek ismeretében feltevődik a kérdés: számtalan csatája, szigorú uralkodása ellenére miért avatták szentté abban a korban, amikor a monachizmus volt a keresztény ideál. Akárcsak családja többi tagja, ő sem halt vértanúhalált, hanem még életében vált példamutatóvá. Kemény harcokat folytatott, de mindezzel Isten művét, az egyházat, a kereszténységet, embertársait védte.¹⁵ A fegyveres harc volt az akkori körülmények közt az egyedüli hatásos lehetőség a hit védelmére. Csupán így egyeztethető össze e két magatartás – a magánnyal, kísértésekkel küzdő, imádkozó férfi és az ellenséget elűző harcos élete – úgy, hogy az a szentség felé törekvés legmagasabb fokára érhesen.

A kalandozások kora óta az európai felfogásban a magyar szó a kereszténység pusztítóival vált azonossá. László élete erre nyújtott hiteles cáfolatot, hiszen életének alapeszméje – *mindenki, aki Isten műveit védi, jogosan ragad fegyvert a pogányság elleni küzdelemben* – a nyugati világban is elfogadott és gyakorolt volt.¹⁶

A kereszténység felvételét és a német lovagok betelepődését követően a magyarság nagy része szakított a korábbi, keletről hozott harci technikával¹⁷ és a nyugati harcmodort – különösen a párviadalokban alkalmazott páncéllal-karddal-dárdával vívott harcot – részesítette előnyben. Ezzel először 1068-ban, a kunok elleni küzdelemben találkozunk. A csata leírója a harc előtti „sorokba való rendezésről” és az oltáriszentség vételéről beszél. Ez a csata jelenti a döntő fordulatot a magyarok keresztény Európába való beilleszkedése terén. Nem véletlen, hogy az oltáriszentség vétele után válik ki a seregből és üldözi az ifjú herceg a lányrabló kun vitézt – ezzel mintegy igazolására találunk annak, miért szerepel templomaink falán oly gyakran ez a jelenet. A párviadal hőisének képzete szorosan összefügg a daliás termetű, ruganyos és erős férfi alakjával. Ez azonban nem feltétele a győzelemnek, hiszen sokszor nem a testi erő, hanem az ügyesség és a gondviselés alakítja az összeecsapások sorsát. Mindezek ellenére, vitézi sikerei mellett férfias külseje megfelelő jelentőséggel bírt a legenda-ábrázolásokban. Fontossága abban rejlik, hogy – eltérően a többi szenttől, akikben a lelki nagyságra tevődött a hangsúly – László esetében a testi külső összecseng a lélek belső ábrázolásával, harmonizáló egységet képezve.¹⁸

Legendaábrázolások

I. Lászlóról már életében sok történet, legenda keletkezett, amelyek főleg lovagi erényeit emelték ki. Az iránta érzett nagyfokú tiszteletet azzal vívta ki, hogy képes volt a zűrzavaros időkben erős királyi hatalmat teremteni és sikeresen megvédeni országát az időről időre betörő, fosztogató ellenséggel szemben. I. Salamon után rendszeressé váltak a kunok betörései. A szent király velük folytatott küzdelme adta számtalan legendaábrázolás központi témáját.¹⁹



A nagyváradi Szent László-fejereklyetartó. Fotó: Marián Antal

Szövegemlékek

A László-legendák szövege csak a 15. századi kódexekben és egy ősnymtatványban (incunabulum) maradt fenn. A kanonizáció idején született őslégenda, amely korunkra nem maradt fenn, a 13. század elején lerövidítették. A szerző szándéka – az ideális uralkodó legfőbb jellemvonásainak, erényeinek kidomborítása – sok vonatkozásban közel került a hazai megfogalmazáshoz, ábrázolásában pedig elsőként használta fel a nemzetközi „használatú” csodás motívumokat.

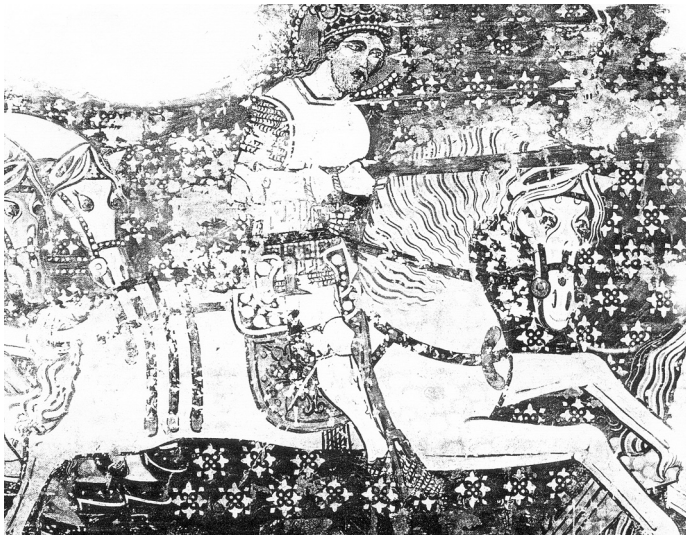
Az őslégenda valószínűleg a szenttéavatására készült el, amelyből aztán egy rövidebb kivonatot inventáltak az 1204 utáni években. Az őslégenda szerzője forrásul használta valamelyik elvesztett, 12. századi krónikát, Hartvik győri püspök legendáját, illetve az Imre-legendát. Az őslégenda azért is fontos, mert igazolja a 12. századi krónika létezését. Szemben az itt megjelenő ábrázolásmóddal, amely László kegyességét állította a középpontba, a legenda a bőkezű királyt kívánta láttatni hőisében. A nemzetközi hagiográfia típusmotívumait ültették át a magyar írott hagyományba. Mindegyik csodának megvannak a párhuzamai a keleti és nyugati keresztény hagyományban. Az egyik legjelentősebb példa: László ugyanúgy fakasztott vizet és táplálta kimerült seregét, mint Mózes az éhező népet a pusztai vándorlás során.²⁰

A 14. század a múlt iránti érdeklődés virágzásának a kora, amikor az irodalmat a történeti műfaj uralja. A városi lakosság és az egyházi intézmények tagjainak körében ekkor erősödött meg a történeti emlékek megőrkítésének igénye. Az új vallásosság képviselői, a ferencesek, a korábbi monografikus gesztákkal szemben meghonosították az átfogó nemzet-történeti műveket. Egy ismeretlen budai szerzetes egyesítette a 13. századi történetírás emlékeit, Kézai Simon és Ákos mester műveit, és az így létrejött szöveget 1334-ig folytatta. Munkája önálló formában nem maradt fenn, csak a Budai Krónika családjának kódexei tanúskodnak meglétéről.²¹

Szent László élettörténetének többféle változata maradt fenn, legteljesebben a *Képes Krónikában* és az *Anjou Legendáriumban*. A *Képes Krónika* szövegét több korábbi krónikából állították össze az 1300-as évek közepén, köztük ott szerepel László király története, a *Gesta Ladislai Regis*.

A László életét elbeszélő rész első helyére az iniciálében is megfestett kerlési kaland került. Közismert volta miatt „presztízs-csataként” áll a kor vitézei előtt. A legterjedelmesebb rész a 11. században dúló trónviszályt és László király uralkodását taglalja. Ebből az időszakból tizenhárom képen László király is megjelenik.

A miniatúrákon a következő témákkal találkozhatunk: Nándorfehérvár elfoglalása, László látomása, a mogoródi csata, a váci szarvasjelenés, Krakkó ostroma, a váradi székesegyház építése és a szent király temetése. Ez utóbbi az egyházi hagyomány elterjedt motívuma, az a jelenet, amikor a szentet szállító halottaskocsi magától gördül a király végső nyughelyére. A falképciklusokon e csodás történet nem szerepel, ellenben találkozhatunk vele a *Legenda Aurea* egyik lapján csakúgy, mint az *Anjou Legendárium* László-fejzetében.



László üldözőbe veszi a lányrabló kun vitézt: az 1419-re datált székelyderzsi freskó részlete. Fotó: Keresztény Szó archív

A magyar Anjou Legendárium az 1330-as években Károly Róbert megrendelésére készült, valószínűleg az ifjú András hercegnek vallási és erkölcsi útmutatóul. László életének itt található a legrésztelensebb elbeszélése. E képes életrajzban László először ájtatosság közben jelenik meg, majd a gonosz kísértései felett történő győzelmében megvédi a Szent Szűznek felajánlott országot a pogány betörésektől. Jutalomképpen Mária megszabadítja testi szenvedéseitől, a szentek közé emeli és maga is csodák forrásává válik. A kódex képsora sok helyen különbözik a falkép-ciklusoktól, mindez azonban az udvari kultúra hatásának köszönhetően politikai célzatosságot nyer. A huszonnégy darabból álló jelenetsor László koronázásával kezdődik és a hozzá fűződő események részletezése után az utolsó két fejezet a váradi istenítéletet mutatja be.²² László temetésén valaki a körülállók közül azt mondta, hogy a test büzlik, holott mindenki más édes illatot érzett – mire a kételkedőnek hátracsavarodott az álla és csak akkor gyógyult meg, amikor bocsánatot kért. A huszonharmadik és huszonnegyedik jelenet egy történetet mesél el, amelyben egy katona igazát erősítette meg a szent király sírja. Ez az első művészi ábrázolása a középkor folyamán a szent király sírja mellett megtartott istenítéletnek. A *Váradi Regestrum* 389, a váradi székesegyházban szertartásos formában megtartott istenítéletet ír le. Ezeknek az „ítéleteknek” a célja a világi bíróság által kideríthetetlennek vélt ügyek kivizsgálása volt. A leggyakoribb alakja az eskü volt, amikor a vádlott magára Isten büntetését kérte, amennyiben nem mondott volna igazat. Előfordulásukat tekintve a tüzes vaspróba, a vízpróba, a mérlegpróba, a perdöntő párviadalok, az áldozási próba, a keresztpróba és a tetemre hívás voltak a leggyakoribbak.²³

Középkori tisztelete

Tisztelete már utóda, (Könyves) Kálmán idejében számottevő volt. Leginkább II. Géza emlékeztet Lászlóra mint új lovagkirályra.

Géza elődjét „kegyes királynak” nevezte. Az innen indult dinasztikus tisztelet találkozott az egyház és a nép körében elterjedt felfogással – „eredményezve” III. Béla kezdeményezésére a szenté avatást is. Szentként való elismerése annál nagyobb, minél több csodás esemény fűződik hozzá. Ezzel magyarázható a számtalan csodatétel folyamatos ábrázolása. A legendaképződés folyamata azáltal válik élénkebbé, minél több csodás eseményt gyűjtenek egybe – így új legendasorozat képződik.

A Szent László-kultusz a 13. század folyamán hivatalosan is támogatottá vált. Ezt bizonyítják a fentemlített istenítéletek, az egyre gyakoribb szentlászlós települések, templomtitulusok, képzőművészeti alkotások. A leghíresebb az 1360-ban Futaki Demeter váradi püspök megrendelésére elkészített „Magyar Háromkirályok”: István, László és Imre szobra, valamint a „Kolozsvári testvérek” által 1390-ben elkészített aranyozott László-lovasszobor. A máig is fennmaradt Szent László-herma a legfontosabb középkori ábrázolás, amely alapul szolgál számos művészeti emlék elkészítésére. Valóságghű ábrázolása vitatott, készítője – Dénes mester – egyes feltételezések szerint a szent király holttestét tartalmazó szarkofág domborművéről vette a király fejbrázolására szolgáló mintát, ámbár a kor szokása szerint a szent kultuszát kezdeményező király – jelen esetben III. Béla – arcát örökíthették meg e hermán.

A 13. század elején vált szokássá – IV. László uralkodásától –, hogy a királyok koronázásuk után elzarándokoltak a lovagkirály sírjához, ezzel biztosítva politikai céljukat és – szimbolikusan – a törvényes jogutódlást.

A Szent László-kultusz a 14. században teljesebben ki az Anjou királyi udvarban. Károly Róbert lovagi udvart tartott fenn, amelyben a lovagi eszményt többnyire a nyugati minta jelentette. Ezt bizonyítja, hogy Szent György-lovagrendet alapított a lovagi erények védelmére és továbbélésére.

Nagy Lajos, a 14. század kiemelkedő lovagkirálya, Szent László kultuszát még erőteljesebben gyakorolta. Az ezt követő századokban a szentek kultusza hanyatlásnak indult ugyan, de nem tűnt el teljesen. Uralkodása kezdetén Luxemburgi Zsigmond még ígéretet tett, hogy elődjeihez hasonlóan különösképpen támogatja a váradi püspökséget, és a szent király sírja mellé temetkezik.²⁴

Evszázadok múltán a magyar sereg még „Uram, Isten!” és „Szent László!” felkiáltással indult a török, tatár elleni küzdelemben, kérve a szent égi közbenjárását.²⁵

Falkép-ábrázolások

A Szent László-legenda leginkább középkori templomaink falán maradt fenn és vált ismertté Kelet-Európa-szerte.²⁶ Az írni-olvasni nem tudó ember számára a *Biblia Pauperumot*, a szegények Bibliáját jelentette a freskóábrázolás, egyaránt gyönyörködtetett és tanított, így gyakorlati és esztétikai funkciót töltött be. A Szent László-kultusz centruma Várad volt, innen indult és itt központosult a már hivatalosan elfogadott tisztelet. Ez elsősorban a határvédő szerepet betöltő székelyek körében terjedt, akik lakóhelyükön honosították meg és áttelepítésük során mindig „magukkal vitték” kedvelt szentjük tiszteletét. Így a Szent László-freskók elterjedési területe igen nagy: Pozsonytól a nyugati végekig, a Dunántúl központi részén, a telegdi székelyek korábbi állomáshelyén, Biharban, valamint Székelyföldön – különösen Háromszék és Udvarhely környékén.

Hogy különösen a székelyek körében terjedt ez a kultusz, az annak köszönhető, hogy Szent László mellett elsősorban a bihariak – abban az időben székelyek – adták László fő csapatait, különösen uralkodását megelőzően, hiszen Erdély lakói, főleg a nemesi kiváltságai fejében katonáskodó székelyek, mindig Erdély hercegének oldalán harcoltak. Így érthető részvételük a kerlési csatában, amely legendaábrázolásukban központi témaként jelenik meg, egyeduralgódóvá válva, szinte teljes mértékben háttérbe szorítva a Lászlóhoz fűződő egyéb csodás eseményeket: a Tordaihasadék Szent László pénzei, a csodás vízfakasztás legendáját.

A 14. század közepétől a székelyföldi László-falképciklusok már a legenda kialakult teljes változatát ábrázolják. E sorozat a várjelenettel indul: a tornyos erődített várból-városból vonul ki a magyar sereg. Ezt követi a csata, majd a lovas üldözés jelenete, ahol

László előreszegzett lándzsával üldözi a visszafelé nyilazó kunt. A birkózás jelenetében pusztá kézzel harcolnak egymással, miközben a kun által elragadott lány a király csatabárdjával megsebesíti a kun vitéz lábát. A lefejezés már a küzdelem végét jelenti. A ciklust lezárja a fa alatti pihenés jelenete, ahol a harcban megfáradt király a lány ölébe hajtja fejét, miközben az kezével László haját simogatja. Ez a teljes változat kevés helyen maradt fenn²⁷, de különböző változatai vannak. Huszonhárom ilyen emlék ismeretes, amelyek közül tizenkettő maradt fenn napjainkig eredeti falkép vagy másolat formájában. Ilyenek találhatók Homoródszentmártonban, Homoródszentlászlón, Székelyderzszen, Csíkszentmihályon, Csíkmenaságon, Nagykászonban, Sepsibesenyőn, Bivarfalván, Maksán, Sepsikilyénben, Kököson, Gelencén.²⁸

A freskók általában a templomok északi és/vagy déli falain találhatók, epikus jellegűknél fogva a teljes történetet mesélik el – a fontos részleteket kiemelve. A különböző régiók falfestményei a helyi sajátosságoknak megfelelően hangsúlyozzák a központi témát meg nem változtató elemeket, ám a különböző ábrázolásokban történő hangsúlyeltolódások és árnyalati különbségek ellenére, váltakozva ugyan, de mindig megjelennek a király vitézségét és szentségét kifejező motívumok. Általában korona vagy glória László király fejéke. Öltözéke nyugati páncél, sarkantyú és bíborpalást. Fegyverzete: rövid kard, néhol tőr, illetve lándzsa, de kötelező módon mindenhol megjelenik a bárd, az igazságosság és a szigor szimbólumaként – illetve Szent László attribútumaként.²⁹

A Lászlóra vonatkozó ismereteink – amint a fent említett példákban kitérünk – többféle forrásban maradtak ránk: krónikákban, egyházi legendákban, valamint az igen sokszínű néphagyományban. Külön-külön egyik sem nyújt átfogó képet a szent király személyéről, bár ha figyelembe vesszük a részletek sajátosságait, egy emberközeli és ugyanakkor Isten útjait is híven követő, példamutató uralkodót ismerhetünk meg.

Napjainkban is Erdély patrónusát tisztelhetjük benne, akinek számos imádságban³⁰ és egyházi énekekben kérjük közbenjárását.

Ezt fejezi ki a június 27-én, Szent László király névünnepe elhangzó liturgikus könyörgésünk is: „Istenünk, ki hitvallódat, Szent László királyt sokféle csodával dicsőítetted meg, add meg, kérünk, hogy az ő érdemeiért minden rossztól mentesek legyünk, és az örökké tartó örömekre eljuthassunk.”³¹

Jegyzetek

¹ Magyar Zoltán, *Keresztény lovagoknak oszlopa*. Budapest 1996. 30.

² *Árpád-kori legendák és intelmek*. Szentek a magyar középkorból I. Budapest 1999. 89.

³ Puskelly Mária, *Virágoskert vala híres Pannónia*. Budapest 1994. 113–115.

⁴ Török József, *A magyar föld szentjei*. Debrecen 1991. 96–97.

⁵ *Képes Krónika a magyarok régi és legújabb tetteiről, eredetükről és növekedésükről, diadalaikról és bátorságukról* (1358). Magyar Helikon 1971. 93–97.

⁶ V.ö. Szántó Konrád, *A katolikus egyház története*. Budapest 1987. 393–394.

⁷ V.ö. Incze Dénes, *Erdély katolikus nagyjai*. Tusnádfürdő 2003. 21–22.

⁸ V.ö. *Magyar kódex, Az Árpádok világa*. Budapest 1999. 175.

⁹ V.ö. Magyar, i.m. 25.

¹⁰ Uo. 12.

¹¹ Nálunk lásd Szent István királyt. E királytípus kialakítása a clunyi szerzetesreformnak köszönhető. Általános jellemzői: a kegyesség, igazságosság és békeszeretet.

¹² V.ö. Magyar, i.m. 12–15.

¹³ Egy 13. századi zsolozsma részét képező *De Sancto Ladislaw Regis* című himnusz nevezi így. Hasonló megnevezéssel illette a törökverő Hunyadi Jánost is III. Calixtus pápa.

¹⁴ V.ö. Magyar, i.m. 9–10.

¹⁵ V.ö. Dümmerth Dezső, *Az Árpádok és a magyar szent-kultusz kialakulása*. Budapest é.n. 110–112.

¹⁶ V.ö. uo. 118–119.

¹⁷ Ez a harcmodor a keleti népeknél, ld. a kunok, továbbra is fennmaradt. Ezzel találkozhatunk középkori templomaink freskóin, második és harmadik falképciklusain.

¹⁸ V.ö. Dümmerth, i.m. 123–124.

¹⁹ Pivácsi István, *Szent László városa. Váradí Legendárium*, h.n. 2002. 34.

²⁰ V.ö. *Magyar kódex*, 189.

²¹ V.ö. uo. 141.

²² V.ö. Magyar Zoltán, i.m. 134–139.

²³ V.ö. Pivácsi, 77–80.

²⁴ V.ö. Magyar, i.m. 30–45.

²⁵ V.ö. Incze, i.m. 22.

²⁶ Magyarországgal szomszédos tartományok területén, így Szlavóniában, Dalmáciában, Burgenlandban egyaránt találunk Szent László falképciklusokat.

²⁷ Pl. Az udvarhelyszéki Bögöz templomában, ahol külön érdekesség a csatajelenet, ahol két elrabolt leány is látható, az egymással viaskodó két vitéz lova egyaránt népi hatásról árulkodik.

²⁸ Erdélyben a legteljesebb, egyik legrégebb és legértékesebb László-legenda ábrázolás található itt. Hasonló a valamivel korábban készült bögözi legendasorral. V.ö. Tüdös S. Kinga, *Háromszéki templomvárak*. Marosvásárhely 2002, 103–107.

²⁹ V.ö. Magyar, i.m. 164–183.

³⁰ Pl. „Sziklahitű László, / Ki nem ismersz félelmet, / Légy ereje, pajzsa / Gyengeszívű népednek!” ld. Incze, i.m. 22.

³¹ *Istennek tetsző életek, A katolikus egyház szentjeiről, mártírjairól* VI. Budapest é. n. 57.

Fodor György

LEGYŐZETVE GYŐZ

Emlékezés Mindszenty József bíborosra

Magyar keresztény volt. Ma már tudjuk, hogy kőszirt is, amelyet nem tudtak meghódítani a „habok”. Szent volt a maga módján, aki annál magasabbra emelkedett, minél súlyosabb volt a vállára nehezdedő kereszt. Népe egyetlen támasza és bástyája volt, amikor a többség megfutott. Harminc évvel ezelőtti haláláig (1975. május 6.) megtörhetetlenül állta a vihart.

Egyéniségét a legköltoőbb szárnyalású, legválasztékosabban keresett szavak sem tudják a ma fiataljai elé vetíteni. Mégis megkíséreljük most feleleveníteni példáját és tanítását.

II. János Pál így jellemezte: „Esztergom rendíthetetlen bíboros-érseke magasztos erények példáját adta a katolikus világnak. Egy nagy lelkipásztor méltóságával hordozta

a fejére helyezett töviskoronát: olyan magasztos egyházi személy emlékét hagyta ránk, aki hosszú éveken át tudott imádkozni és szenvedni népéért.”

Mindszenty a Vas megyei Csehimindszenten született 1892. március 29-én. Szüleit Pehm Jánosnak és Kovács Borbálának hívták. Ifjúkorában előbb arról álmo-

dozott, hogy újságíró lesz és tollal harcol minden ellen, ami gonosz, de az akkori erdélyi püspököknek, gróf Majláth Gusztáv Károlynak a kérésére elhatározta, hogy pap lesz. Érettségi után jelentkezett papnövendéknek a szombathelyi szemináriumba. Szívesen felvették, hiszen már a gimnáziumban ismert volt a neve mint az ifjúsági kongregáció prefektusának. A teológián is jól haladt, tanárai, előljárói szerették. Kilencven évvel ezelőtt, 1915. június 12-én szentelte pappá gróf Mikes János megyéspüspök a szombathelyi székesegyházban. Első szolgálati helye a Rába melletti Felsőpaty volt. Ottani káplán korában jelent meg Budapesten *Az édesanya* című könyve. 1916-ban két kiadásban fogyott el.

Másfél évig tartó segédlelkészi szolgálat után 1917. február 1-jén kinevezték a zalaegerszegi állami főgimnázium hittanárává. Egyben osztályfőnöki és latintanári feladatokat is ellátott, mert a tanári kar egy része hadba vonult. Elvállalta a Zala vármegyei hetilap szerkesztését is.

A proletárdiktatúra, az „őszirózsás forradalom” idején 1919-ben rövid időre letartóztatták, majd kitoloncolták a megye területéről. Hazament szüleihez.

– ahogyan a történelem folyamán annyiszor megtörtént –, súlyosan kötelező lelkipásztori feladatnak tekintetem a szavazópolgárok alaposabb tájékozódását és felvilágosítását még a pártpolitika vonalán is elősegíteni. Az volt a felfogásom, hogy határozott kiállással és a lelkipásztoroktól jövő egyértelmű eligazítással megakadályozhatjuk a vallásellenes – vagy társadalmakat és a közerkölcsöket romboló – mozgalmak hatalomra jutását. A hit meggyengülésének a jele, ha az egyház ateista mozgalmakkal szemben a pártpolitikában semleges álláspontot foglal el és hívei ily módon megtevesztett lelkiismeretére hagyja a döntést.”

1927-ben, a szombathelyi egyházmegyei zsinaton bemutatott, a zalai részben uralkodó hátrányos egyházi és kulturális állapotokat ismertető előadása értékeléseként kinevezték az egyházmegye zalai részének püspöki biztosává. A következő

évtized folyamán megszervezte kilenc új plébániatemplom, hét plébániaház, kilenc ideiglenes miséző hely, tizenegy ideiglenes plébánialak és még tizenkét új iskola felépítését. Közben egy 35 ágyas aggmenhelyet is építtetett az elhagyott szegények és öregek részére. A leányifjúságnak pedig zárdaiskolát emeltetett, amelyben tanítóképző, líceum, elemi és szakiskola működött, száz bentlakó növendékkel.

Megegyéspüspöke az eredményes munka elismeréseként 1924-ben kinevezte pornói címzetes apáttá, majd 1937-ben római kitüntetésre, pápai prelátusságra terjesztette fel.

Gróf Mikes János püspök hívta fel személyére a pápai nuncius és Róma figyelmét. Az éles szemű XII. Piusz pápa 1944. március 4-én, a világháború teljében nevezte ki veszprémi megyéspüspököknek. S a lelkipásztori buzgóságáról, szigoráról, emberségéről és szervező tehetségéről közismert apát-plébános – a már említett két-kötetes *Az édesanya* szerzője – ki másnak vihette volna meg először az örömhírt, mint fejkendő, falusi édesanyjának.

52. születésnapján, 1944. március 29-én érkezett meg Mindszenty székvárosába,



Huszonhét éves korában bízták meg az akkor 16 000 lakosú megyeszékhely, Zalaegerszeg plébániájának és a hozzá csatolt öt filiális község hívő közösségének vezetésével. Javaslatára új népiskolák épültek, korszerű felszereléssel és megfelelő számú tanzeméllyel, amelyek jelentősen emelték a községek műveltségét és vallási életét. A paphiánnyal küzdő központi plébánia munkájába egyszerre három ferencest kapcsolta be, akik részére a város munkásnegyedében nagy zárdatemplomot építtetett. A világi hívek is egyre intenzívebben vettek részt a plébániai munkában.

Negyedszázadot töltött Zalaegerszegen, s ezalatt személyesen vezette a Férfi Ligát és az Asszonyok Kongregációját. A falvakban pedig a KALOT és a Kalász bontotta ki zászlóit és gyűjtötte maga köré a földműveseket – elsősorban az ifjúságot. Elvállalta a Keresztény Párt megyei elnökségét, de képviselőiséget sem akkor, sem később nem fogadott el.

Ma is megszívlelendők az erre a huszonöt évre vonatkozó sorai: „Magam csak lelkipásztor akartam maradni. A lelkipásztori életben a politikát szükséges rossznak tartottam. De mivel a politika ledöntheti az oltárt és romlásba viheti a halhatatlan lelket

Veszprémbe. Magyarországot tíz nappal előbb szállták meg Hitler csapatai, ami nagy nyugtalanságot és bizonytalanságot váltott ki országszerte. Egy év és három hónapot volt veszprémi püspök, s ebből fél évet a nyilasok fogságában töltött. Az aránytalanul rövid idő ellenére egyházmegyéjében 34 új plébániát és 11 új katolikus iskolát létesített.

Azért esett Róma választása Mindszenty József március 29-én, mert a püspöki kar megerősítésére olyan főpapot kívántak, aki a háború befejezése időszakában a várható nagy átalakulás idején kemény, állhatatos, egyben minden totalitárius rendszerrel szembeszegülő és hitében-egyházában hűséges hazafi marad a legnehezebb idők között – mondta róla a kilencvenes évek elején Antall József egykori magyar miniszterelnök.

A Sztójay-kormány 1944 júniusában gettóba zárta a zsidókat. Erre az egyház azzal válaszolt, hogy védelmébe vette az üldözötteket. A püspöki kar igen erélyesen tiltakozott az új hatalomnál és a Mindszenty püspök által is aláírt körlevélbe is a hívek és az ország közvéleményének tudomására hozta állásfoglalását.

Az egyházi intézmények minden rendelkezésükre álló eszközzel, a papok, szerzetesek és szerzetesnők pedig életük és szabadságuk veszélyeztetésével siettek mind a keresztények, mind a zsidók segítségére.

széke éppen a legválságosabb időben maradt üresen.

Az 1945. augusztus 20-i Szent Jobb-körméneten 500 000 hívó követte Szent István épen maradt jobb kezét, és további száz-



Mindszenty József esztergomi sírja jelentős emlékhely a bíboros hamvainak 1991-es újratemetése óta. Fotó: archív

A vészterhes időszakot Mindszenty így örökítette meg emlékirataiban: „Már sokszor volt a magyar történelem nagy válságokkal terhes, de minden elmúlt megpróbáltatásnál súlyosabban nehezedett nemzetünkre a második világháború végén kialakult helyzet. Mindig volt tőlünk jobbra is, balra is egy-egy nagyhatalom, amely sandán nézte a mi külön állami életünket. 1944-ben két elnyomó és embertelen rendszernek seregei, Hitleré és Sztáliné, érkeztek meg maradék földünkre, hogy itt vívják meg végső csatáikat. Az egyik sereg lengyel mezőkről megverve vonult vissza s jött utána sietve a Kárpátokon át a másik. A magyar föld a világtörténelem két legvérengzőbb diktátorának hadszínterévé vált.”

1944. november 27-én vetették másodszor fogságba a nyilasok, 26 papjával és kispapjával együtt. Szálasi közben titokban „kiigényelte” magának a veszprémi püspöki palotát. December 7-én az egyik cellában – katakombai homályban – a fogoly Mindszenty püspök a szintén fogoly 16 kispapból 9 ötödévest pappá szentelt. A tizszentelendőnek – köztük egy ciszterci növendéknek – csupán egy gyertyája, egy karinge és egy miseruhája volt, de majdnem mindegyikre jutott külön fegyveres őr. December 23-án nagy csendőri fedezettel valamennyiüket átszállították a kőhidai börtönbe, majd onnan – ugyancsak fegyveres kísérettel – az Isteni Megváltó Leányai soproni anyaházába. Fogságuknak a Vörös Hadsereg bevonulása vetett véget 1945 húsvét-éjszakáján. Mindszenty április 20-án tért haza székvárosába, Veszprémbe.

Időközben a megszálló csapatok parancsnoksága kiutasította az országból Angelo Rotta pápai nunciust. Az egymást követő két ellenséges megszállás izgalmi között – 1945. március 29-én – meghalt Serédi Jusztinián bíboros, hercegprímás,

ezrek álltak sorfalat a körmenet útvonalán. Budapest lakossága ország-világ tudomására akarta hozni, hogy ragaszkodik a szent király örökségéhez, ezeréves kereszténységéhez s nem hajlandó helyette az ateizmust és materializmust meghonosítani. A kommunista célok beteljesülésével szembeszegült az országosan tapasztalható, mély lelki alapokból eredő hitélet.

Ilyen történelmi és politikai helyzetben nevezte ki Mindszentyt 1945. szeptember 15-én XII. Piusz pápa esztergomi érseknek. Október 7-én iktatták be érseki és hercegprímási méltóságába.

A második világháború utáni Magyarországon igen nehéz helyzetben voltak a városok és az ipartelepek, ahol nélkülöztek és éheztek az ott lakók. De Budapest nyomora volt leginkább égbekiáltó. A fővárosból éhhalált is jelentettek. Az ország hercegprímása kiállt a nagyvilág, a civilizált nemzetek elé népe inséges tarisznyjával, az égtájak felé küldve SOS-jeleit: „Mentsetek meg a pusztuló magyar életeteket!” Személyi megbízottakat és kérés leveleket küldött a nyugati keresztény egyházakhoz és segítség-szervezetekhez, az Amerikai Egyesült Államok magyarságához. A nyomor leküzdésére ugyanakkor mozgósította a hazai erőforrásokat is.

1945. december 8-án találkozott először XII. Piuszal. Felejtethetlen élmény maradt ez az első pápai fogadás.

1946. február 21-én Rómában a pápa bíborossá kreálta, s kérésére a Szent István első vértanú tiszteletére épített Santo Stefano Rotondót – ez volt régebben az Örök Városban a magyarok temploma – adta neki tituláris templomul. Ugyanabban a hónapban, 28-án a pápa személyesen adta át az új magyar bíborosnak az érseki palliumot is. Szent Pál apostollal kiáltotta népének: „Krisztus követői vagyunk és Krisz-

tus szól rajtunk keresztül. Krisztus nevében kérünk benneteket, engesztelődjétek ki az Istennel, hogy Krisztusban az Isten szent gyermekei legyetek.” (2Kor 5,19–2)

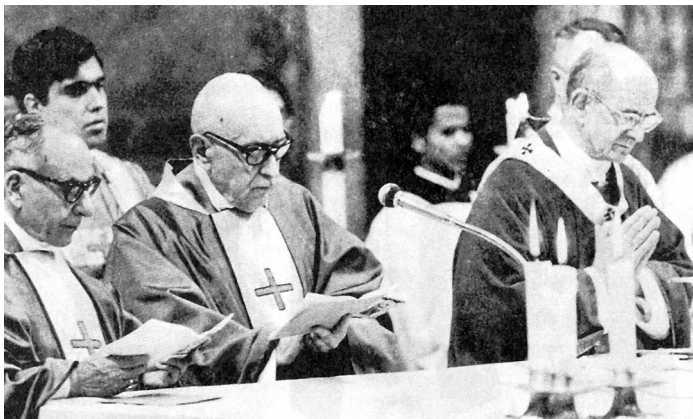
Mindszenty hangsúlyozta, hogy az engesztelésnek kettős dimenziója van: az Isten felé és embertársaink irányában. Isten felé ez őszinte, tiszta, erős vallásosságot jelent, hogy hitünk tanítása szerint éljünk. Embertársaink irányában az engesztelés lényegében a szeretet felkeltése és gyakorlata. Mindszenty bíboros szemléletében az engesztelés nemzetépítő tényező, összefogás, együttműködés, egymás segítése, valójában a közjó munkálása. Nagy nemzeti tragédiák idején a vallás az engesztelésben erősíti a nemzet életét. Az engesztelés szünteti meg a haragot, gyűlölködést, vádaskodást, igazságtalanságot, s a külső és belső feszültséget. Az engesztelés szelíd, tiszta tanítás volt, de – amint a bíboros mondta – valóságos „tűztenger” lett belőle. A kommunisták elvetették, tiltakoztak ellene. Kiengesztelés helyett ők gyűjtőtáborokat építettek, megszerverték az Államvédelmi Osztályt (a hírhedt ÁVÓ-t), a vallást üldözték, a polgárokat megfélemlítették és megfosztották őket jogaitól. Ők a nemzetet nem megmenteni akarták, hanem ki akarták forgatni „magyar és keresztény mivoltából”, ami ellen Mindszenty minden erejével tiltakozott, s a „tűztengerben” maga is áldozat, vértanú lett.

Mária-tiszteletét nyilván édesanyjától „kapta”. 1948-ban, a forradalom centenáriumának évében meghirdette a Mária-évet, és fáradhatatlanul járta az országot, hogy imádságra, engesztelésre szólítsa fel a nemzetet s a Magyarok Nagybányájának pártfogását kérje az újjáépítéshez.

Oszejárást a kommunisták államellenes agitációnak tekintették és minden esz-közzel megpróbálták megakadályozni a hívók részvételét. Nem adtak elég vasúti kocsit, autóbust, ellenprogramokat szerveztek ugyanabban az időben.

Miután a kommunista párt erőszakos és hamis választások révén biztosította hatalmát, megindult a hajsza Mindszenty ellen. Kémkedéssel vádolták, mert az ottawai Mária-kongresszuson (magától értetődően) tájékoztatta püspök-társait a magyar egyház helyzetéről; valutaüzérkedéssel, mert a kanadai katolikusok adományát (10 000 dollárt) nem helyezte letétbe a Nemzeti Bankban – amely kb. egyharmad értékét fizette volna ki forintban –; összeesküvéssel, mert a Mária-évben a rendszer nem volt képes mást látni, mint „az államrend megdöntésére irányuló szervezkedést”. Ezek voltak a fő vádpontok. Sztálin, a 20. század egyik legvéresebb kezű Nézője fel-dühödött a magyar bíborosra s elrendelte letartóztatását és kivégeztetését. Pédát akart szolgáltatni a „bíbor mögött rejtőzködő reakció” felszámolására. Magyarország bábkormányára pedig akcióba lendült.

Tüntető gyűléseket szerveztek a csö-cselék és a megfélemlített párttagok bevonásával, akik „Munkát, kenyeret, Mind-



VI. Pál pápa (jobb oldalt) a püspöki szinódus megnyitása napján együtt mutatja be a szentmisét Mindszenty bíborossal.
Forrás: Mindszenty, *Emlékirataim*.

szenyének kötelet!” jelszóval vonultak fel Budapest utcáin. Az egész ország megdöbbenve figyelte az eseményeket. Lidércnyomásként nehezedett a nemzetre egy törpe kisebbség ördögi szándéka a moszkvai tankok és fegyverek árnyékában.

1948. december 26-án Mindszenty bíborost az esztergomi érseki palotában tartóztatták le s a budapesti hírhedt Andrassy út 60-ba hurcolták, amelyet a Gestapo magyar tanítványai alakítottak át a kínvallatá-

sok kegyetlen színterévé, még a német megszállás idején. Az úgynevezett „demokratikus” rendszerben a magyar tanítványokat kommunista oroszok vezették be a kínvallatás modern és „tudományos” titkaiba, tőlük kapták a szakmai továbbképzést – olvashatjuk a főpap emlékirataiban.

1949. február 3-án kezdődött el Mindszenty bíboros és társai politikai kirakattere. „Természetesen” valamennyiüket bűnösnek találták. A főpapot életfogytiglani fegyházra ítélték.

Az ítélet kihirdetése után Rómában az 1949. február 14-én tartott titkos bíborosi tanácskozáson XII. Piusz pápa történelmi beszédében leszögezte: „Arról a súlyos eseményről van szó, amely nem csupán a ti méltóság teljes kollégiumotokat sérti mélyen, nemcsak az egyetemes egyházat, hanem mindazokat is, akik magukat az emberi szabadság és méltóság hirdetőinek vallják és valóban azok is. Amint megtudtuk, hogy kedvelt fiunkat, Mindszenty Józsefet a római szent egyház bíborosát, Esztergom érsekét a vallásnak kijáró köteles tiszteletet megvetve, vakmerően börtönbe vetették, Tisztelendő Testvéreinkhez, Magyarország érsekeihez és püspökeihez szeretettel teljes levelet intéztünk, amelyben – miként azt kötelességünk tudata rendelte – az egyház ellen elkövetett súlyos jogtalanság ellen ünnepélyesen és nyíltan tiltakoztunk.”

A „sötétség hatalmának” éveit következett 1956 hajnalhasadása. Október 31-én a bíboros-primás is kiszabadult, de miként az ország is, csak pár reménykedő és boldog napra.

Utána újabb, még súlyosabb megtorlás, Mindszenty számára pedig a külvilágtól ismét elzárt hosszú esztendő következtek. Kereken másfél évtizedet, 5388 napot töltött az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetségének épületében, az éj-

dokumentum

JAKUBINYI GYÖRGY ÉRSEK SZENTBESZÉDE ESZTERGOMBAN

Nagycsütörtök este az Utolsó Vacsoránál ül Jézus, a Mester tizenkét apostolával. Mindnyájuk lelkét szomorúság fogja el, mert a Mester szenvedést, búcsúzást emleget. Még azt is mondja, hogy saját tanítványai közül árulja el valaki. Péter nem tudja már magát tartóztatni. Ragaszkodó, lelkes híve ő Jézusnak. Bízuk saját erejében, képességeiben. Hogy esetleg ő árulná el a Mestert? Az lehetetlen. „Még ha meg kell is veled halnom, akkor sem tagadlak meg” (Mt 26,35). Jézus szomorúan tekint Péterre. Ez a Péter hősöködik, aki még az éjjel háromszor fogja őt megtagadni? De Péter biztos a dolgában. „Ha mindnyájan megbotránkoznak is, én akkor sem” (Mk 14,29). Ha a többi apostol elhagyja is Jézust, Péter nem. Ő lesz az egyetlen, aki még a halálban is kitart.

S eljön az éjszaka. Péter egy szolgáló szavára még aznap éjjel háromszor tagadja meg Mesterét. A kakasszó ráébreszti tettére, eszébe juttatja Jézus szavát. S amint megszólal a kakas, Jézus rátekint Péterre (Lk 22,61). Micsoda szomorú, szelíd, szemrehányó tekintet lehetett az! Péter „kiment, és keserves sírásra fakadt.” Élete végéig siratja bűnét. Mindenkinek elmondja, levelében is említi, hogy ő megtagadta Mesterét, de az megkönyörült rajta.

Most pedig ott áll a Feltámadottal a csodás halfogás után a tengerparton. Jézus lehetőséget ad Péternek, hogy hármassal tagadását hármassal szeretetvallomással tegye jóvá. De milyen kérdés ez! „Simon, János fia, jobban szeretsz-e engem, mint ezek?” Péter érzi a finom célzást. Nemrég erősködött, hogy ha többi mind elhagyja Jézust, ő akkor sem. Most már nem hivatkozhat önmagára, eltűnt önbizalma, hiszen megtagadta a Mestert. Most már egyedül Jézusban bízhat, aki meghalt és feltámadott a bűnös emberiségért, tehát őérette is.

Jézus háromszor kérdi: szeretsz-e? A görög szövegben az *agapé* szót használja, amely a tiszta isteni szeretetet jelenti. Péter nem mer ezzel a szóval válaszolni, mert már nem bízuk önmagában. A *filio* baráti szeretettel válaszol. Szeretlek, ahogy a barátok szeretik egymást. Jézus a harmadik kérdésben már a Péter szavát használja: Tényleg szeretsz engem baráti szeretettel? S erre mondja ki Péter: „Uram, te mindent tudsz, azt is tudod, hogy szeretlek!”

Szent Péter hármassal szeretetvallomásával minden keresztény példaképe lett. Tagadását menti, hogy a megváltás és a Szentlélek eljövetele előtt történt. Még nem született meg az Anyaszentegyház, amelynek azonban most átveszi a kulcsait.

Isten szolgája, Mindszenty bíboros hármassal megfordulóját üljük: 90 éve szentelték pappá, 60 éve foglalta el az esztergomi érseki széket és 30 évvel ezelőtt halt meg száműzetésben, Bécsben.

Mindszenty elsősorban pap volt. 90 évvel ezelőtt a szombat-helyi székesegyházban szentelte pappá gróf Mikes János megyéspüspök. Szentelő püspöke a zabolai Mikes grófok székely fia. Így már szentelő püspökével is kapcsolatba lép lélekben Székelyfölddel. A papi hivatást a jó Isten adja, de földi eszményképeket szemlélve testesül meg. A pap nem hősöködik, de Krisztusban bízva, hittel a kegyelem erejében meri vállalni a papi hivatást, mint Szent Péter. Mindszenty bíboros is sok szentéletű pap között élt ifjú korában, akiknek életvitelén megláthatta, milyen a papi élet, amelyre hivatást kapott. Szent X. Piusz tanítása szerint a papi hivatáshoz három feltétel kell: *először* legyen meg a testi-lelki egészsége és ereje a papi hivatás teljesítéséhez, *másodszor* hívja Krisztus, vagyis vegye föl egy egyházmegye püspöke vagy egy szerzetesrend előjárója, *harmadszor* azért akarja a papságot, amiért Krisztus alapította: Isten dicsőségére és a lelkek üdvére. Mindszenty bíborosban tökéletesen megvolt mindhárom feltétel. Kiváló eredménnyel végezte el a teológiát, meggyötörve, megkínzottan is 83 évet élt.

Papi életének középpontjában a szentmiseáldozat állt. Őt nem kellett biztatni, ahogy az Egyházi Törvénykönyv kéri: a papok mindennap misézzenek. A legszentebb áldozatban a pap kölcsönadja

jel-nappal indulásra kész rendőrségi autók mellett leselkedő detektívtől „örizve”.

XII. Piusz ugyanakkor magatartásával példát mutatott a világnak. Minden rendelkezésére álló eszközt megmozgatott Magyarország szabadságáért is, sőt egyetlen napon háromszor is kiállt a világ elé Magyarorszáért. Nyíltan szemébe mondta a hatalmaknak, hogy a magyarok a „brutális, törvénytelen” elnyomás ellen keltek fel és a védelmi háború ilyen embertelen támadással szemben – igenis jogos.

1960. február 5-én elhunyt a bíboros sok megpróbáltatáson keresztülment édesanyja. Koporsója, ravatala fölé odahelyezték távollévő fia képét, amely az idős aszszony egyszerű, falusi szobájának féltett kincse volt.

Aztán érkezett 1971. szeptember 28-a, amikor – a pápa iránti engedelmségből – Mindszenty elhagyni kényszerült hazáját, vállalta ezzel az áldozattal életének talán legsúlyosabb keresztjét.

Járta a világot, örege és beteg, felkeresve és lelkesítve a hazájukból hozzá hasonlóan elűldözött, elmenekült magyarokat, köztük az erdélyieket is. 1974-ben felkereste a Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány amerikai kuszatódiájának youngstowni Alverna anyakolostorát. A látogatás alkalmával a 10 000 kötetnyi értékes könyvtár a Mindszenty Em-

lékkönyvtár nevet vette fel, s emlékszóbat rendeztek be a bíboros tiszteletére.

Aztán érkezett az utolsó utazás is, Dél-Amerikába, talán a legárvább magyarok közé, Venezuelába és Kolumbiába. Onnan már nagybetegem érkezett vissza szállására, a bécsi Pázmáneumba, s kilenc váltakozóan aggodalmas és reménykedő nap után, 1975. május 6-án visszaadta sokat szenvedett, hős lelkét Teremtőjének.

Következett az Európa- és világszerte nagy figyelmet keltő, szomorúságában is dicsőséges esemény: a nagy temetés, a halála előtti napon tett végrendeleti kiegészítésben ideiglenesen maga választotta osztrák búcsújáráhelyen, Mariazellben.

A végső nyugalomra helyezésre hazai földön – 1991. május 3-án – az ősi esztergomi érseki székhelyen, a bazilika előtti térségen mintegy ötvenezren gyűltek össze. A bazilika altemplomában, annak érseki sírkápolnai részében, szentély alatti hengeres-íves falban három sorban összesen 39 sírűreg van kiképezve. Eddig kilenc érseket temettek oda. A középsőbe – a „főhelyre” tizediknek Mindszenty József hercegprímás teste került.

Mind mariazei, mind esztergomi sírjánál térdenállva imádkozott II. János Pál pápa – előbbinél 1983-ban, utóbbinál 1991-ben –, aki még krakkói érsek korában, 1972-ben, a kommunista uralom alatti Len-

gyelországból táviratban köszöntötte 80. születésnapján az akkor már fél éve Bécsben otthonra talált magyar prímást.

Mindszenty József soha nem akarta visszahozni a múltat, soha nem akarta visszaállítani a régi rendet; hazudtak azok, akik ezt állították. Mindig előre, a jövőbe nézett. Úgy látta a magyar jövőt, hogy azt a legidőtállóbbnak bizonyult, a magyarság nemzeti létének és fennmaradásának legszilárdabb alapját biztosító, örökérvényű keresztény értékekre kell helyezni.

Boldoggá avatási eljárása folyamatban van a római Szentéavatási Ügyek Kongregációjánál. Mi, magyarok, megilletődve álunk Mindszenty bíboros szellemi nagysága, páratlan egyénisége előtt, és áldjuk, imádjuk a gondviselő Istent, aki őt elsősorban nekünk adta.

Források

Mindszenty József, *Emlékirataim*. Tirol 1988. *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 99. évfolyam 8–13. szám, 1992.

A magyarok krónikája. Budapest 1995.

Török József – Legeza László, *A magyar egyház évezrede*. Budapest 2000.

Piarista diák, a Magyar Piarista Diákszövetség lapja, Budapest 2001.

őnmagát, hangját is Jézusnak, hogy ő mondja ki: „Ez az én testem, Ez az én vérem.” Mindszenty bíboros egész papi élete áldozat volt, Isten dicsőségére és népe üdvösségére. Huszonhét évet töltött Zalaegerszegeen, ebből huszonötöt plébánosként. Amikor elköszönt híveitől, kiemelte, hogy „bemutattam évente 72 szentmiseáldozatot és naponta másfél órát imádkoztam a városért, az összes élő és elhunyt hívekért.”

Mindszenty bíboros 60 évvel ezelőtt foglalta el az esztergomi érseki széket. Már egy éve veszprémi püspök volt. Az egyházi rend szentségét három fokozatban adják fel: szerep, pap és püspök. Az oltárszentséghez viszonyítják a három fokozatot. A szerep áldoztat, de nem miséz, segítkezik a papnak. A pap miséz, de a papi hatalmat nem tudja továbbadni, vagyis pap papot nem szentelhet. A püspök is éppen úgy miséz, mint a pap, de a papszentelésben továbbadja a papi hatalmat.

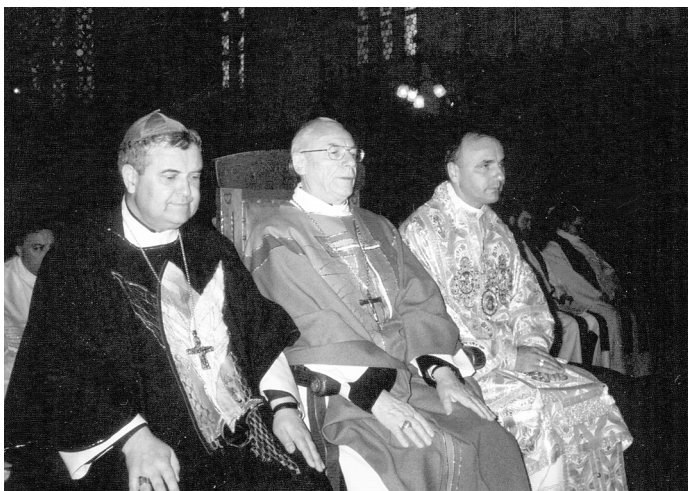
Mindszenty bíboros csak három évig vezethette az esztergomi főegyházmegyét, prímásként pedig a magyar egyházat. De ezt a három évet is áthatotta a gyermeki Mária-tisztelet. Még elsőéves pap korában írta meg csodálatos könyvét az édesanyjáról, amelyben emléket állít saját szeretett édesanyjának is. Az imádságos, szentéletű édesanyában megláthatta Jézus anyjának és a mi Anyánknak eszményi követőjét. Szent István országa: Mária országa, és Mindszenty ismét azzá akarta tenni. A Boldogasszony éve, a Nemzeti Mária-kongresszus mind arra volt hivatott, hogy a magyarságban újraélessze az ősök hitét, Szent István meggyőződését, hogy Magyarország Mária országa. Mindszenty püspökségének minden hőstette, kiállása az egyház és a nép jogaiért, a keresztény Magyarorszáért, mind-mind visszavezethető Mária tiszteletére.

És végül arra is emlékezünk, hogy Mindszenty bíboros 30 évvel ezelőtt halt meg. Az őskeresztények a szentek halálát mennyei születésnapnak nevezték. A vértanúk dicsőségüknek tartották, hogy Krisztusért szenvedhetnek. Nem méltatom a bíboros kálváriáját, hanem csak egy vonását szeretném kiemelni, amelyet annyira szeretnek vitatni: az élő vértanú Mindszenty és a pápa kapcsolatát.

XII. Piusz pápa nem tárgyalt a kommunistákkal, mert nem hitt abban, hogy közös pontot lehetne találni. Boldog XXIII. János pápa összehívta a II. vatikáni zsinatot, és halála előtt megbízta Casaroli bíborost, hogy kezdje meg a tárgyalást a kommunista országokkal az egyház érdekében. VI. Pál pápa csak egy év után bízta meg újra Casarolit az ún. „Ostpolitikkal”, azzal, hogy tárgyaljon a keleti kommunista országokkal. Kiseb engedményeket értek el, de az egyházüldözés a régi maradt. Érthető, hogy a Szent-ék új keleti politikája megdöbbenést váltott ki azokban, akik lehetetlennek és eredménytelennek tartották a kommunistákkal folytatott párbeszédet. A helyzet kb. olyan volt, mint a francia forradalom után kötött konkordátumkor. A forradalmi polgári alkotmányra fel nem esküdt papok, püspökök a katakombákba vonultak. A konkordátumkor 1801-ben azonban Napóleon kérésére a szent-átya felszólította a püspököket, hogy mondjanak le, mert most olyan püspököket kell kinevezni, akiket a Szentátya és Napóleon is elfogad. Csak két püspök akadt, aki nem tudta meghozni ezt az áldozatot, igazságtalannak tartotta, és kiszakadt az egyházból. Nemrég halt ki ez a nemzeti gallikán „kisegyház”. Mindszenty esete is hasonló: nem tudta elfogadni VI. Pál pápa nyitását a kommunizmus felé. Lehetetlennek tartotta a tárgyalást, s ezért álláspontját kifejtette a pápának: miért nem tud lemondani az érsekségről. De amikor a szentátya üresnek nyilvánította az esztergomi érseki széket, hogy gondoskodhasson annak viszonylagos ellátásáról, akkor Mindszenty fájdalommal ugyan, de alávetette magát. És hordozta tovább a keresztet. Annak idején Szent Pál is figyelmeztette Szent Pétert Antiókiában, hogy nem jár el az evangélium szellemében. Mindszenty is megtehetette, hogy a szentátyának kifejtse saját nézetét a helyzet megítélésére vonatkozólag. Életszentségét éppen az bizonyítja, hogy végső szava az engedelmség volt. S ez a szentek útja.

Elhangzott Mindszenty József bíboros, hercegprímás halálának 30. évfordulója alkalmából Esztergomban, 2005. április 30-án.

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem meghívására három napot Erdélyben töltött Paul Poupard bíboros, a Kultúra Pápai Tanácsának elnöke, s részt vett a Párbeszéd Európa keresztény gyökereiről című kolozsvári konferencián, előadást tartva a Teológiai Karon A népek és kultúrák Európája: keresztény gyökerek címmel. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek meghívására ezután Gyulafehérvárra látogatott. Alább a bíboros május 22-én, Szentháromság vasárnapján elhangzott igehirdetését közöljük.



Paul Poupard bíboros Kolozsváron, a Szent Mihály templomban. A képeken a bíboros Jakubinyi György érsekkel és Virgil Bercea váradi görög katolikus püspökkel látható. Fotó: Fodor György

dokumentum

Kedves Paptestvérek és Szeminaristák,
szeretett Testvéreim!

Első ízben látogatok el a gyulafehérvári főegyházmegyébe, de hosszú évek óta fűznek hozzá kapcsolatok és mély barátiságok. Ma véget ér rövid, alig háromnapos erdélyi tartózkodásom, s nagy örömet jelent számomra, hogy XVI. Benedek pápa közeli munkatársaként veletek együtt és értetek mutathatom be ma a szentmisét, ebben a csodálatos székesegyházban, a Szentháromság ünnepén.

A Szentháromság titka olyan misztérium, amely ott rejtőzik mélyen nemcsak Istennek, de az embereknek a szívében is. Van egy kis történet, amely elmondja, miként rejtette el a bűnbeesés után Isten azt a nagy hatalmat, amellyel az ember az első bűn elkövetése előtt rendelkezett. Isten úgy szerette volna ezt a nagy hatalmat elrejtetni, hogy attól kezdve csak az találhassa meg, aki teljes szívéből keresi. Megkérdezte tehát az angyalokat, hová rejtethné el ezt a kincset úgy, hogy a felületes ember ne találhasson rá. „Rejtsd el nagyon magasan” – ajánlották egyesek. „Nem – felelte Isten –, mert az idő teltével az ember egyre magasabbra emelkedik s megtalálja”. „Rejtsd el a mélységekben” – mondták mások. „Nem, mert idővel az ember egyre mélyebbre fog szállni, s megtalálja.” Végül Isten azt mondta: „Bensejűkbe fogom elrejtetni. Eszükbe sem fog jutni, hogy ott keressék.”

A mai ünnepen Isten kihívásával találjuk szembe magunkat: megtalálni és gyümölcsöztetni a szívünkben található kincset. Isten arra hív, hogy keressük és találjuk meg Őt, aki bennünk lakozik.

„Amikor tanítasz, úgy tedd, hogy aki hallgatja, az higgye, a hite szüljön reményt és reménykedve szeressen.” Ezeket a szavakat Szent Ágoston fogalmazza meg gyönyörű kis könyvében, amely arról szól, „hogyan hitoktassuk azokat, akik első ízben közelednek a hithez”, és amelyet azért írt, hogy bátorítsa Deogratias diakónust, akinek nehézsége volt a hit alapjainak bemutatásában a hitoktatás során, jóllehet kiváló szónok volt.

Csodálatos a négy ige sorrendje: „meghallgatni, hinni, remélni, szeretni”. Korunk kultúrájának legnagyobb drámája épp abban áll, hogy szétszakítja ezt az egységet, és csak a szeretetre alapozva akar élni: meghallgatás nélkül, hit nélkül és remény nélkül. Mindenki szeretni akar, de közben harag, unalom és szomorúság vesz erőt rajta. Vagy illúziókba kergeti magát, felmagasztalja a szeretett személyt, s minél inkább ezt teszi, annál nagyobb mélységekbe zuhan utána, amikor felfedezi annak korlátait és hibáit, aki azelőtt oly tökéletesnek tűnt. A mindennapok közösségi és egyházi életében is ezzel a dinamikával találkozunk: „Ez a csoport, ez az egyházi közösség kiábrándított, tehát eltávolodok, elmegyek.”

A Szentháromság ünnepe egészen más kiindulópontot mutat nekünk – azt, amit a mai evangéliumi szakaszban hallottunk: „Isten úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte” (Jn 3,16). Már Mózes is közel érezte Istenet az ő népéhez, s szeretetteljesnek is, amikor találkozott vele a Sinai-hegyen és alázattal kérte: Uram, a te néped „keménynyakú, de bocsásd meg vétünkét és bűnünket, és tégy minket a te örökségedd” (Ez 34,9). Ez az isteni jelenlét akkor éri el teljességét, amikor Isten megtestesül és maga a Fiú jár az emberek között.

És épp ez az örömhír: Isten elküldte Fiát a világba, „hogy a világ üdvözüljön általa” (Jn 3,17). Tehát van egy üzenet, amelyet *meg kell hallgatni*, még mielőtt a szeretet művét elkezdenénk. Ez a Szentháromság titkának a kinyilatkoztatása: Isten emberré lett a Szentlélek által. Szent János evangélista írja levelében: „Ebben áll a szeretet: nem mi szeretünk Istenet, hanem Ő szeretett minket elsőként.”

De nem elégséges meghallgatni az Igét: ha az nem ver gyökeret a lelkünkben és nem születik meg belőle a *hit* – akkor olyan lesz, mint a mag, amely a magvető példabeszédében nem hullott jó földbe. A meghallgatás ugyanis hasztalan, ha a jólét és a szekularizáció növekvő nyomása, a világ gondjai, a közömbösség és a relativizmus elfojtják azt a szívünkben.

A hitből megszületik a *remény*, az örök élet reménye. Tudjuk a Szentírásból, hogy Isten irgalmassága nélkül Izrael nem maradhatott volna meg. Megbocsátás nélkül nem menekülhetett volna meg az aranyborjú bűnétől a nép. És az evangélium is ugyanerre figyelmeztet: „Aki nem hisz az Egyszülöttben, már magára vonta az ítéletet.” Am Isten nem ezért küldte Fiát a világba, hanem azért, hogy „a világ üdvözüljön általa.”

És végül következik a negyedik mozzanat: a *szeretet*. Az üdvösség nem azt jelenti, hogy az igazságosság helyébe az irgalmasság lép, hanem azt, hogy el kell érkeznünk az igazságosság és a megbocsátás azon teljességére, amely Krisztusban valósul meg. A megtestesülés olyan esemény, amely megnyitja annak lehetőségét és szükségességét, hogy az ember Istent válassza s szeresse, „aki elsőként szeretett.”

Szeretett Testvéreim! Arra kaptunk meghívást, hogy a Szentháromság példáját követve éljünk, a szívünkben lakozó misztérium hasonlatosságára; arra, hogy mindennapjainkban tanúságot tegyünk a Szentháromságról és kinyilatkoztassuk a világnak ezt a rejtett s mégis nyilvánvaló valóságot, amely eltölt bennünket, Isten gyermekeit. E titok előtt alapvető magatartásunk az imádás. Sokkal fontosabb a misztérium fölötti fejtörés, gondolkodás s megfontolások helyett elcsendesedni s elmélkedni, ami ráhangol arra, hogy megköszönjük az Úrnak szeretete csodálatos műveit bennünk.

Most szeretetünk adománnyá válik Krisztus áldozatában. Vele együtt felajánljuk életünket, terveinket, örömeinket s nehézségeinket, családjainkat, keresztény közösségünket, a gyerekeket s a fiatalokat, az időseket és betegeket, a szenvedőket s mindazokat, akik őszinte szívvel keresik az igazságot:

Mindenható Atyánk, Te látod szívünk mélyét, mindent tudsz s mindent megtehetsz. Te ismered a mi reményeinket, világosítsd meg s melegítsd át szívünket végtelen szeretetednek sugarával!

Urunk Jézus Krisztus, évszázadokon át várt Messiás, aki az idők teljességében közénk jöttél, vezess minket az igazságosság, az együttérzés és a kiengesztelődés kikötői felé, hogy találkozásaink tiszteletben, párbeszédben s szeretetben történjenek!

Szentlélek-Isten, közösség Lelke, gyógyítsd meg sebeinket, tedd szívünket alkalmassá a szeretetre s a megbocsátásra, a befogadásra s a megosztózásra, ahogy igazi testvérekhez illik. Add, hogy az Igazság fényét és a béke vágyát sugározzuk a világba!

Csíksomlyói Szűz Mária, a megtestesült Ige Anyja, járj közben értünk a Szentháromságnál mint az Irgalom Anyja.

Ámen.

(forrás: www.catholic.ro)

KÖNYV KÖNYV KÖNYV KÖNYV KÖNYV

T. S. ELIOT: A KULTÚRA MEGHATÁROZÁSA

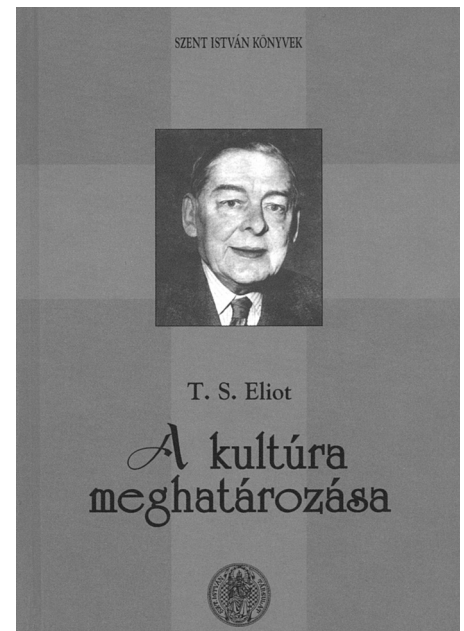
Ez a könyv 1949-ben, angol nyelven jelent meg először. Abban az időben az Egyesült Európa eszméje még nem volt ismert. A második világháború után a szerző – sokak meglepetésére – a tradicionális kultúreszmény szellemében írta meg művét. Rávilágít arra a veszélyre, amelyet az Egységes Európa eredményezhet, vagyis, hogy a nemzetek határain átívelő politikai egység elsorvaszthatja a nemzetállamok kultúráját, és ezzel együtt az egész európai kultúrát. Szerinte az eredeti európai kultúrát az jellemzi, hogy a nemzeti kultúrák identitásukat megőrizve élnek egymás mellett, miközben kölcsönösen hatnak egymásra. Ez a kölcsönhatás pedig a keresztény gyökerekből adódik. „Nem hiszem, hogy a keresztény hit teljes elsorvadását az európai kultúra túlélné. Meg vagyok győződve erről, s nem pusztán azért, mert magam is keresztény vagyok, hanem azért is, mert tanulmányoztam a társadalom biológiáját” – vallja a szerző.

T. S. Eliot szerint korának válságát a kultúrák elzárkózása, öncélúvá válása okozta. Ez készítette őt is e fogalomtiszta-

zó munka megírására: „Az alábbi fejezetek célja – a tartalomjegyzék keltette benyomással ellentétben – nem az, hogy körvonalazzák valamely politikai filozófiát; nem szántam e könyvet arra sem, hogy különböző témákkal kapcsolatos megfigyeléseim közreadásának merő eszköze legyen. Törekvésem abban áll, hogy segítsek meghatározni egy szót: a *kultúrát*.”

A könyv első írása a bevezetés, ezt hat fejezet követi, majd a függelékkel és a Horkai Hörcher Ferenc által írt utószóval zárul a munka.

A „*kultúra*” három értelmű című első fejezetben a szerző a kultúra-szó három alapvető használati módját különbözteti meg. Rámutat arra is, hogy miközben egyik értelemben használjuk a szót, a másik kettőnek is tudatában vagyunk. „Arra gondolunk csupán, hogy az egyén kultúráját nem lehet izolálni a csoporttól, a csoport kultúráját pedig nem lehet elvonatkoztatni a társadalom egészétől, és a ‚tökéletesség’-fogalmunknak egyszerre kell tartalmaznia a ‚kultúra’ mindhárom jelentését. [...] az érdeklődések átfedése, köl-



csönös megosztása és méltánylása s az együttes részvétel az, ami képes megteremteni a kultúra számára nélkülözhetetlen kohéziót.” A szerző a továbbiakban rávilágít a kultúra és a vallás viszonyának lényegére. Véleménye szerint a kultúra és a vallás egymástól elválaszthatatlan, mert minden kultúra a vallással együtt jelent meg és bontakozott ki: „a szemlélő nézőpontjától függően a kultúra a vallás produktumaként jelentkezik, vagy a vallás a kultúra produktumaként.”

A második, harmadik és negyedik fejezetben (*Az osztály és az elit*, *Egység és sokféleség: a régió*; *Egység és sokféleség: szekta és kultusz*) a szerző azt a három feltételt mutatja be, amelyek nélkül nincs kultúra. Az első feltétel az organikus struktúra, mely a kultúrának a társadalmi

LAPTESTVÉREK

(Vigilia 2005/5, Egyházfórum 2005/1, Mérleg 2004/4, Katekhón 2005/1) —

A **Vigilia** májusi száma a megboldogult **II. János Pálra** a 2005-ben megjelent kötet (*Memoria e identità*) beszélgetésrészleteinek közlésével emlékezik, az írás címe is: *Emlékezés és önazonosság*. Világlátása lényeges elemeiről beszél a pápa, a rossz határaitól, a megváltás misztériumáról, a világ pozitív jelentéséről. Szó esik az 1981-es merényletet követő kórházi eseményekről, ezekről részben személyi titkára, Stanislaw Dziwisz számol be, hiszen a pápa kis ideig volt tudatánál. Maga **II. János Pál** így értékelte: „Mindez az isteni kegyelem megnyilatkozása volt. [...] emlékszem arra, amikor a kórházba tartottunk. [...] Éreztem, hogy ki fogom bírni. Szenvedtem, s ez félelemre adott okot, ugyanakkor valami különleges bizalom töltött el.”

A lapszámban **Erdő Péter** *Az európai kultúra keresztény gyökerei és a katolikus egyetemek*, **Gánóczy Sándor** *Creatio ex amore*, **Dolhai Lajos** *A szentáldozás feltételei* és **id. Frivalszky János Mária**, *Angyalok királynője* című tanulmányai olvashatók.

Az **Egyházfórum** 2005/1. számában **Wildmann János** *„Hazatért” a remény pápája* című írása értékeli **II. János Pál** életét és életművét. Az írás a pápa lapzártához közeli halála miatt az utolsó oldalra került, ami csupán a lap és az események idejének eltérését mutatja, nem értékelést jelent. A lapszám súlypontos írásai **Szécsi József** *Néhány vallási és politikai jelenség Magyarországon és a nagyvilágban 2004-ben*, valamint a 2004. évvégi népszavazással foglalkozók: **Jakab Attila** *Egy népszavazás tanulságai és Végh Endre* *Gondolatok a 2004. évi népszavazás kudarcáról*. A *Teológia* rovatban **Mihályi Gilbert O. Praem.** *A Szentírás értelmezése és magyarázata* című tanulmánya kapott helyet, a **II. vatikáni zsinat** 40. évfordulójához kapcsolódik *A zsinat hatása Magyarországon* című írás **III. része**. A *Lelkiség* rovatban **Békés Enikő** az egyes európai nagyvárosok katolikus püspökei által kezdeményezett városmissziók sorából a párizsíról számol be. **bm**

A **Mérleg** tavalyi negyedik számának tanulmányai közül kettő a vallások közti párbeszéd tájainkon is egyre időszerűbb kérdéseivel foglalkozik. Az időszerűség oka – a növekvő mértékű vallási pluralizmus tényén túl – az eszmei-teológiai megújulás elodázhatatlansága. A modernséggel folytatott dialógus kettős, a kereszténység és az iszlám részéről meg-

osztályok folytonossága révén való örököltetését segíti elő. Eliot elengedhetetlennek mondja a „nagy” kultúra „helyi kultúrákra” való tagozódását, majd – harmadik feltételként – megköveteli a vallás egysége és sokfélesége közötti egyensúly megőrzését. „Nem állítom, hogy e feltételek [...] teljesítése azzal a reménnyel kecsegtethető, hogy civilizációnkat tökéletesíteni tudnók. Azt állítom csupán, már amennyire vizsgálódásom köre kiterjed, hogy nem jön létre magas civilizáció ott, ahol ezek a feltételek hiányoznak” – írja.

A következő – *Megjegyzések a kultúráról és a politikáról* című – fejezetben a szerző a kultúra és a politika különválasztására törekszik, majd az utolsó nagy egységben (*Megjegyzések az oktatásról és a kultúráról: konklúzió*) az oktatást különíti el a kultúrától.

A függelékben az európai irodalom nagyjaival – Shakespeare, Dante, Baudelaire, Paul Valéry, Goethe – bizonyítja, hogy mindegyik nemzet sajátos színt adott hozzá az egyetemes kultúrához. A történelem folyamán az európai országok kultúrája egymástól szétválaszthatatlan volt, ennek az egységnek a megőrzése a jövő Euró-

pájának szempontjából is fontos. Ahhoz, hogy Európa kultúrája megőrizze épségét – Eliot szerint – két feltétel szükséges: „egyrészt valamennyi ország legyen egyedülálló, másrészt a különféle kultúrák ismerjék fel egymáshoz való viszonyukat avégett, hogy képesek legyenek egymás hatását befogadni. Mindez lehetséges, mert Európa kultúrájában létezik közös alkotóelem, a gondolkodás, érzés és magatartás egységet alkotó története, és létezik a művészetek és eszmék kölcsönhatása.” A szerző kihangsúlyozza a vallás szerepét, mely egyes népek sajátos kultúráját közös kultúrává alakította. A kereszténység teret biztosított a művészetek kibontakozásához, az európai ember rajta keresztül alkotott fogalmat a római jogról, tőle vette át a magán- és közkerölcs fogalmait, benne gyökereznek Európa törvényei és benne fogant a nyugati világ egysége. Éppen ezért minden európainak fontos feladata a keresztény hit védelme, mert ha „a kereszténység elvész, egész kultúránk vele együtt vész el.”

(Szent István Társulat – Budapest, 2003)

Bakó Zsuzsa Enikő

RÉVAY EDIT: ÚJRAINDULÓ SZERZETESRENDEK EGY MEGÚJULÓ TÁRSADALOMBAN

A szerzetesség mint életeszemély és életforma magyar nyelvterületen mindig is vonzó volt, akik ezt a hivatást választották, olyan közösségekbe kerültek, amelyek az Istenre hangsúlyos mellett jelentős társadalmi tevékenységet is folytattak. Hiszen a rendek közreműködésével, áldozatos munkájával tudott a katolikus egyház feladatot vállalni az oktatásban, egészségügyben, szegénygondozásban. A kommunista uralom egyházellenes tevékenységének egyik jelentős célpontja volt a szerzetesi intézmény maga: az egyház, vallás társadalmi befolyásának csökkentése érdekében sorra vették ki az egyházak kezéből mindazt, ami a kommunista hatalom szemében ezt az „átkos” befolyást biztosította. Az iskolák államosítása, a beteg- és szegénygondozás állami feladattá nyilvánítása s a szerzetesrendek feloszlata voltak azok a lépések, amelyek a kommunista hatóságok befolyá-

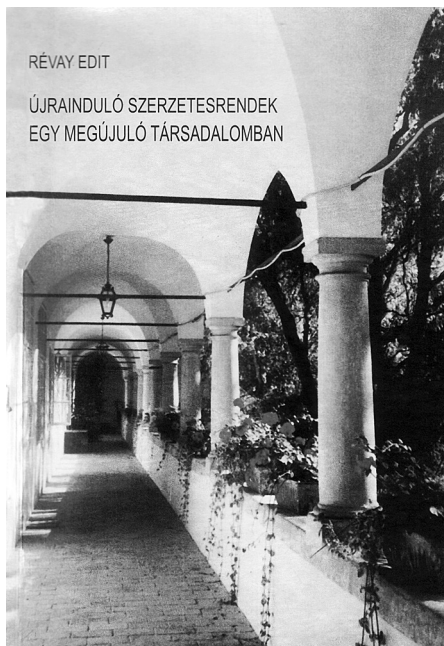
sának egyedülvalóságát hivatottak biztosítani.

Jól tudjuk ma már, mindez nem járt sikerrel, s a tiltás korában is folytatódott az egyházi szolgálat, még az elküldött szerzetesek sem adták fel hitüket, sőt, titokban s a korlátozott lehetőségek mértékében folytatódott a tevékenység.

Révay Edit szociológus a budapesti székhelyű Országos Lelkipásztori Intézet (OLI) kötelékében arra vállalkozott, hogy az 1989-es fordulatot követő újraindulást vizsgálja a megfelelő egyházi ismeretek birtokában a társadalomtudomány eszköztárával. Doktori értekezése keretében a szerzetesrendek magyarországi újjáéledését kutatja. Munkájának menetét, módszertanát, célját így összegezi: „Az újraindulás szervezésekor a szerzetesrendek először a szervezeti és működési kérdésekkel foglalkoztak. Elsősorban az volt számukra fontos, hogy hol, hányan, kik-

kel, hogyan kezdjük el a közös életet, és milyen külső tevékenységet vállaljanak. A társadalom számára inkább a másságuk és társadalmi hasznosságuk jelenthetett kérdést. A társadalomtudományok számára a szerzetesség: sajátos civil szerveződési forma, sajátos kontraszttársadalom, alternatív társadalmi szerveződési forma vagy foglalkozási pálya. Ugyancsak szociológiai szempontból érdekes a szerzetesség intézményesülési folyamata. Keveset tudunk a szerzetesség helyének, szerepének az egyházban és a társadalomban a történelem során bekövetkezett változásairól, mikro- és makro-társadalmi meghatározottságairól, a szerzetesrendek mint civil társadalmi intézmények jelentőségének alakulásáról. Mindezek tisztázása ellenben nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a magyarországi szerzetesség részben 1950 előtti, 1950–1989 közötti és jelenlegi helyzetét megérthessük. Ehhez azonban megfelelő fogalmi, szociológiai és történeti keretbe kell előbb helyeznünk a szerzetességet s csak ezután térhetünk rá dolgozatunk fő témájára, a szerzetesrendek rendszerváltást követő újjáalakulására.”

Témamegjelölése értelmében a könyv első nagyobb egységében, amely *A szerzetesrendek mint szervezetek* címet viseli, a szerző a szerzetesrendeket elsősorban mint társadalmi szerveződési formákat vizsgálja, nem felejtve a vallási motivációt is a szociológiai vizsgálat során elemezni. Sorra veszi a szerveződési formákat, a szerzetességet mint magatartást és életpályát, a rendek társadalmi funkcióit, intézményesülésük szakaszait. Történeti áttekintésében az egyháztörténet folyamatába állítva tekinti végig a szerzetesség intézményének történetét, majd kifejezetten a magyarországi helyzetet tekinti át. Végül az *(Újra)induló magyarországi szerzetesrendek önmagukról* című fejezetben adja közre a szerző aktuális kutatásait. Ezek módszertanáról meg tudjuk: kérdőíves vizsgálatok alapján készítette el a szerző a munkát, azonban a kérdőívek kitöltéséről két lépésben a szerzetesrendek vezetői, illetve tagjai maguk döntöttek. Az előljárónak kellett ugyanis eldöntenie, az általa vezetett rend tagjai egyáltalán részt vehetnek-e a kutatásban (volt rend, amelynek előljárója úgy döntött, nem engedélyezi ezt, a szerző szerint elsősorban a korábbi történelmi tapasztalatok s az azok nyomán még mindig meglévő félelem munkált az elutasító döntés meghozásában), majd ezután az egyes tagok egyenként eldönthették, ők maguk kitöltik-e a kérdőíveket. A kutatásban végül a magyarországi férfirendek 60, a női rendek több mint 50 százaléka vett részt. A szerző a munkájához tartozó mellékletben közli az összes magyarországi szerzetesrend listáját s külön azok nevét, amelyek vállalták a kutatásban való részvételt, illetve magát a kérdőívet is, amelyet a vizsgálatban használt.



Az 1989 utáni időszakban újrászerveződő szerzetesi életről sokoldalú képet igyekszik adni a szerző, tudományága teljes fegyvertárát felvonultatva: a hivatásválasztás motivációit, a rendi utánpótlás kérdését, a fiatalok szerzetesrendek iránti érdeklődésének motívumait – mindezt táblázatok segítségével vizuálisan jól áttekinthetően közli. Megpróbál képet adni az újraindulás körülményeiről s a jelen társadalmi szerepvállalásáról is. Ez utóbbi kérdésekről a kutatás végén található összegezésben olvashatjuk: „A válaszadó szerzeteseknek több mint négyötöde szerint rendjük újraindulását a rend eredeti karizmája határozta meg leginkább. [...] legtöbbször úgy értékelték, hogy a szerzetesnek egyházi és világi munkahelyeken egyaránt lehet dolgoznia. [...] Azt mindenképpen tükrözik az adatok, hogy a rendek tagsága szerint a rendszerváltás utáni Magyarországon működő katolikus szerzetesrendek, ha különböző mértékben is, de mind képesek voltak a feloszlás előtti állapotokra vonatkozó nosztalgián felül emelkedni és a II. vatikáni zsinat szellemében, korszerűbb formában újrafogalmazni rendjük eredeti karizmáját. Az is kiténik az adatokból, hogy a rendtagok úgy látták, hogy rendjük a társadalmi igények ismeretét döntő fontosságúnak ítélte.”

A magyarországi szerzetesrendek 1989 utáni újraindulását a szociológia módszereivel tudományosan, számadatok tükrében vizsgáló és értékelő kutatás indíttatást adhatna erdélyi, teológiai ismeretekkel rendelkező fiatal kutatóknak az itteni helyzet objektív értékelését megkezdni.

(Magyar Egyházsociológiai Intézet, Státus Kiadó, Budapest–Csíkszereda)

Bodó Márta

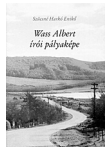
nyilvánuló stratégiáját elemzi írásában a kiemelkedő francia fundamentálteológus, **Claude Geffré**, aki szerint „a teremtő Istenbe vetett hit erejénél fogva a keresztények és a mohamedánok egyaránt tudják, hogy Isten szándéka a teremtés sikere és az, hogy az Isten képmására teremtett ember – mint a rábizott világ intézője – betöltsse hivatását.”

A nagy világvallások és a kereszténység egyetemeség-igénye közti konfliktus megoldásához ajánl békéltető, a részlegesség és az univerzális küldetés dialektikáját érvényesítő szempontokat a nemrég elhunyt – és előzőleg Róma által sajnálatosan elítélt – **Jacques Dupuis** jezsuita, a kérdéskör kiváló ismerője, egyben a vallásközi párbeszédéről szóló, alapvető munkák szerzője. Istenit és természetudomány – közelebbről: kozmológia – viszonyáról nyújt informatív, a kozmosz kutatóit és/mint hívó embereket érintő áttekintést a világszerte elismert, hatalmas életművet létrehozó katolikus teológus, **Hans Küng**.

Az egyéb írások közül itt csupán még egyre, az „Élő hagyomány” rovat meditációjára szeretnénk felhívni a figyelmet. A L'Harmattan Kiadónál megjelent **Johann Baptist Metz** *Az új politikai teológia alapkérdései* című tanulmánygyűjteménye. A hírek szerint ugyanitt hamarosan napvilágot lát Metznek, a korszerű – azaz nem a Carl Schmitt nevéhez köthető, a totalitárius-tekintélyelvű rendszerek igazolására törekvő – politikai teológia megalapítójának *A hit a történelemben és a társadalomban* című főműve is. „Miben állna [...] az egyház produktív szembeszegülése a szekuláris vagy posztszekuláris korszakkal? – kérdezi Metz. – Ahhoz, hogy e kérdésre választ adhasunk, jó volna felfedeznünk a *vastagbőrű* sokat emlegetett érzékenységét, a katolikus elefánt szenzibilis »lelkét«. Úgy vélem, ez a lélek – az egyház különleges érzékenysége – nem egyéb, mint az együttszenvetés, a *compassio* politikai misztikája; a szenvedőkkel vállalt közösség az egyház Isten-szenvedélyének élő megnyilvánulása.”

M. M.

A *Katekhon* című keresztény teológiai, filozófiai és kulturális folyóirat új számának tartalmából: **Ancsin István**: *Transzcendencia és haladás* Hans Urs von Balthasar teológiájában, **Gáspár Dorotytya**: *Bazilika I.*, **Heidl György**: *A pécsi I. számú sírkamra Jónás-képe és Szent Jeromos Jónás-kommentárja*, **Tóth István**: *Poetovioi Victorinus és a karácsony dátumának meghatározása*, **Werner H. Schmidt**: *A harmadik (második) parancsolat*, **Gonzalo Flor Serrano**: *Izrael történetének kutatása napjainkban*, **Romano Guardini**: *A gép és az ember, ismeretlen ókeresztény szerző nagyheti katekézise a keresztségre készülőkhoz*, **Anthony Bloom metropolita**: *Az én szerzetesi életem*.



Antal Mária:

A gyimesvölgyi csángó magyarok hiedelmei *General Press Kiadó, Budapest*

„Itt, Gyimesbükkön születtem, itt nevelkedtem, itt tanítottam 38 évet: akaratom ellenére is magamba szívtam szüleim, nagyszüleim és az idős emberek tudását. Később igyekeztem ezeket az értékeket megörökíteni és az utókornak átadni. Egy egész életen át foglalkoztattak a gyimesi népi hiedelmek, mivel ezek a paraszti élet legrejtélyesebb és legnehezebben értelmezhető formái. Ezeket próbáltam összegyűjteni ebben a munkámban. Gyűjtésem során nagyon sok érdekes történetet hallottam. Voltak, akik nem szívesen meséltek el ilyen történeteket, mert féltek ezekről említést tenni, vagy szégyellték tudásukat előadni. De nagyon sokan segítettek. Elmeséltek olyan eseteket, amelyek velük történtek meg, és elismerték, hogy ők valóban hisznek érvényükben.” (Antal Mária)

„Antal Mária gyűjteménye – a gyimesi csángók rendkívül gazdag és szerteágazó hiedelemvilágát ábrázoló adattára – a forrásanyag kiszélesítése szempontjából kiemelkedő jelentőségű a tudományos kutatás számára. Nyelvi szépségei miatt lenyűgöző élményt nyújtó olvasmány.” (Forrai Ibolya)

Szücsné Harkó Enikő:

Wass Albert írói pályaképe

Havas Kiadó, Kézdivásárhely 2005

„(...) Wass Albert munkássága eddig feltáratlan (bár számos posztumusz kitérítés, így az alternatív Kossuth-díj tulajdonosa, a hivatalos irodalom mindmáig nem fogadta be). Első lépésként az író életrajzát kell feltérképezni, műveit kell leltárba venni és helyüket az életműben és a magyar irodalom folyamatában elhelyezni. Erre a feladatra vállalkozott Szücsné Harkó Enikő. Ennél azonban jóval többet vállalt: elmélyült elemzéseket is készített, Wass Albert műveit viszonyította a kortársak hasonló problematikájú alkotásaihoz, párhuzamos elemzéseket is készített.

A Wass Albertől megalkotott kép két nagy egységre tagolódik: az erdélyi és az emigrációs korszakra. A két nagy fejezet címe találó: Erdélyben Erdélyért és a Nagyvilágban Erdélyért. A könyv nem csak az író művei alapján készült. Szerzője felkereste az erdélyi helyeket, tudósít mai állapotokról is, s a képmellékletek segítik az olvasót a körülmények elképzelésében. Az életrajz összeállításához felhasználta a korabeli erdélyi folyóiratok anyagát, az író későbbi nyilatkozatait, interjúit, az emigrációs lapokban közzétett írásait. Ebbe a keretbe illeszkedik a regények bemutatása, élükön

a sikert hozó Farkasveremmel. Az olvasó tehát az első Wass Albert-monográfiát tartja kezében. Jó eligazító az életrajzban és az életműben, olvasója előtt nemcsak az író munkássága tárul fel, hanem a történelmi és a társadalmi háttér is, elsősorban Erdély múltja és jelene. Wass Albert modernsége pedig egyre nyilvánvalóbb: úgy hírlík, hogy a legifjabb írónemzedék már hátat fordított a posztmodernnek, és visszatért a történetmondáshoz. Ajánlom a magyartanár szerző könyvét a magyartanároknak, s ajánlom az író lelkes olvasótáborának.” (Jászó Anna)

Wass Albert emlékezetére. A kö marad... Összeállította Turcsány Péter

Kráter Műhely Egyesület, Pomáz 2004

Wass Albert az a mesélő, aki felszedi a magyarság és a Kárpát-medence történelmi aknáit, de nem robbantja fel, a kiserelt robbantó szerkezeteket éjjeliszekekre helyezi, hogy könyveit olvasva végre múlttá nemesedjenek, szebb jövőnk inspiráló titkaivá. Ő a poéta, akit a Titokzatos Ózbak vezérelt egy életen át. Ő a gyermek, akit mindenhol Istenszéke várt, Florida mocsaras partjain is, hogy mindörökké Isten elé guggolva lásson múltat és jövőt.

Ő a fejedelem, de trónjára életében nem léphetett. Ő a magyarság íróvezére, de honfoglalásra hívó szavát csak halála után hallottuk meg. Ő Isten látóembere, a hályogokat nyitogató „fekete bonc”, de őt ma is csak kevesek látják. Az összefoglaló emlékkönyv a Történelem és életmű, Nyelv és életmű és Művek és értelmezések című fejezetekbe foglalja a Wass Albert szépirodalmi és publicisztikai munkásságát elemző tanulmányokat. 85 év alatt 100 író és 120 írása kultúrtörténeti jelentőségű kiállítás nemzeti sorskérdéseink legnagyobb hatású írója mellett. (Turcsány Péter)

Márton László:

Toronyórák és napórák Erdélyben

Pallas-Akadémia Könyvkiadó,

Csíkisztereda 2005

Az emberi lét és az ezzel kapcsolatos civilizáció, a művelődés, a gazdasági élet, egyéni és közösségi sors az időben zajlik. Az idő értelmezése akár egyszerűnek is tűnhetne, hiszen a történéseknek kezdete, egymásutánisága, múltja van, ennek ellenére meghatározása végtelenül bonyolult, behatárolása nemcsak gépiesen végzett „szeletelés”, hanem elvontsága, megfoghatatlansága miatt a filozófiai rendszerekben, sőt irodalmi irányzatokban is sajátos, többnyire a kor szellemtörténetére is jellemző jelentést nyer.

Az időmérés technika történetében jelentős helyet foglalnak el a napórák, a toronyórák, amelyeknek leírása a történelem, a csillagászat, a mechanika s még jó néhány tudományág a témával kapcsolatos elemeinek összefüggéseire épül. Márton Lászlónak ez irányú helyszíni, levéltári és könyvtári kutatásai segítségével e könyv ablakot nyit az erdélyi technikatörténetre, bemutatva jó néhány erdélyi napóra és kerek toronyóra gépi szerkezetét és ha lehetséges, a hozzá fűződő, vagyis az órákészítés folyamatában eligazító történelmi adatokat, esetenként megnevezve az óra készítőjét vagy éppen megrendelőjét.

A szerző az erdélyi órásmesterek munkáinak szóban és rajzban való pontos technikai ismertetése mellett, az időre mint megélt szubjektív élményre utaló, híres személyiségektől: íróktól, költőktől, bölcsektől vett idézetekkel teszi még érdekesebbé, olvasmányossá, gondolatgazdaggá művét. (Kozma Mária)

Murádin Jenő:

Erdélyi magyar metszelművészet a 20. században

Europrint Kiadó, Nagyvárad 2004

„A’ fametszet készítésére vették egy sima lap, rá tétetik a’ rajz ’s minden contourai ’s vonalai úgy vágatnak ki, hogy papirosan lenyomatandók émelten jelenjenek meg; ezen metszés bekenetik oljafestéssel ’s ugy nyomatik papirosra.”

Közhasznú ismeretek tára, 1832

Talán a legrégebb magyar nyelvű leírása lehet a fametszés művelésének ez az 1832-ből származó szöveg. A roppant egyszerű eljárás, Dürer előtti európai elterjedésétől kezdve mit sem változott, de a fametszet művészi nagykorúsodását csak az elmúlt száz évben nyerte el.

Ez a könyv a 20. századi erdélyi metszelművészetéről ad számot. A föltárások köre a magasnyomású fa- és linóleummettszésre terjed ki, hiszen a réz- vagy acélmetsetek mélynyomásos eljárásainak kora Európának ebben a régiójában is régen lealkonyult már. A vegyi eljárásokkal történő sokszorosítás és az újabban divatozó vegyestechnikák a vizsgálódásoknak külön feladatát képezik.

Az olvasó a fa- és linóleummettszés olyan művelőinek munkásságával ismerkedhet meg, mint a grafikai művészetek iránt elkötelezett Mattis Teutsch János, Nagy Imre, Kós Károly, Buday György, Gy. Szabó Béla és számos pályatársuk erdélyi városokban. (Murádin Jenő)

Adorjáni Zoltán

JÓZSEF ÉS ASZENETH APOKRIF TÖRTÉNETE

József és Aszeneth története az 1Móz (Ter) 41,45¹ rövid tudósításából kibontott regény. Apokrif irat², amelyet legendának, illetve haggadikus történetnek szoktak tekinteni.³ A hellenista zsidó diaszpórában keletkezett, valószínűleg az 1., esetleg a 2. században, és közvetlen kapcsolatban áll két másik apokrif irattal, *Ábrahám testamentumával* és *Jób testamentumával*. A cselekmény helye és a szereplők megválasztása egyértelműen arra utal, hogy a mű Egyiptomban született, akárcsak a Makkabeusok 3–4. könyve, Énokh 2. könyve, valamint a Szibillinák (*Oracula Sibyllina*).⁴ Viszonylag sok kéziratban maradt fenn: 16 görög nyelvűben, s ezek mellett latin, szír, örmény és szláv fordításokban.

Ez az apokrif irat egy szerelmi történettel és egy család viszonyosságainak elbeszélésével kíván üzeni majdani olvasóinak. Vagyis ugyanazt a két fő témát dolgozza fel sajátos formában, amit az ókori görög és latin regények: a szerelmet és a kalandos utazást. Viszont – a hellenista zsidóság szándékának megfelelően – mindenekelőtt olyan missziós irat, amely egy múltbeli, bibliai tudósítás alapján kíván megválaszolni egy aktuális kérdést: van-e létjogosultsága a prozelitákkal kötött házasságnak, és milyen feltételek mellett lehetséges ez?⁵

Amint erre Marc Philonenko is utal⁶, József és Aszeneth házasságának jogosultságára a *Pentateukhoszhoz* írt *Pseudo-Jonathán-targum* (*I. Jeruzsálemi targum*) ad magyarázatot. Eszerint Aszeneth annak a Dínának lánya, akit Sekhem, a hivveus Khámor fejedelem fia szeplősített meg. Így József nem idegen, egyiptomi lányt vett feleségül, hanem saját népéből származó hajadont, aki csecsemő korában került Potiferá házába, éspedig ismeretlenségben. Elképzelhető, hogy a *József és Aszeneth* szerzője csoderhette ezt a zsidó legendát.

Úgy tűnik, a szerelmi történet inkább csak műfaji keret vagy éppen ürügy a vegyes házasság kérdésének tisztázására. Azonban itt többről van szó: a *szerelmem, illetve szeretet olyan mindenképp felett álló érték és hatalom, amely utat egyenget az igaz Isten megismerése felé.*

Aszeneth a heliopoliszi pap, Pentephész páratlan szépségű leánya. (Nevének jelentése: *Neít istennőhöz tartozó.*) Aszeneth egytől egyik elutasítja kéréit, még a fáraó fiát is (I,1–13). Elzárkózva él a szülői palota tornyában (II,1). Ez – Mark Philonenko szerint – világos jele annak, hogy a hellenista zsidóság egy egyiptomi mítoszt dolgozott fel. Aszeneth személye mögött a Hold-istent kell látni, aki a világ felett lakik egy toronyban, József személye mögött pedig a Napot. József tizenkét követe háttérében, akiket a jeles férfi Pentephész házához küldött (III,2), a tizenkét zodiákus sejjük fel.⁷

Aszenethet hét szűz szolgálja. Mindannyian ugyanazon az éjszakán születtek, amelyen ő. A hatalomra jutott József éppen a hét bő esztendő termését gyűjti be, s így Pentephész házába is ellátogat (I,2; III,1–3). József a IV. hónap 18. napján jelenik meg Heliopoliszbán, azaz a nyári napforduló napján, s így ez is a mitológiai háttér egyik jele.

Pentephész már József betoppanása előtt közli a mintegy tizennyolc éves leányával, hogy feleségül akarja adni őt Józsefhez. Aszeneth szemtelenül és makacsul utasítja el apja ajánlatát, azért is, mert József csupán egy jöttment *kánaáni pásztor fia* (IV,5–16). Amikor azonban megpillantja Józsefet, varázslata alá kerül: megrendül, kimegy az erő a lábából, egész testében remegni kezd, és nagy félelem veszi hatalmába. Az első látásra felébredt szerelem legyőzi addigi keménységét, és kegyelemért esedezik József Istenéhez. Ez Aszeneth megtérésének első mozzanata. A VI,1–8 ezt így írja le:

1 Amikor Aszeneth meglátta Józsefet, lelke igen-igen zaklatott lett. Szíve összerőt, térde ellágyult és egész testében remegni kezdett. Nagy félelem szállta meg. Söhajtozva ezt mondta:

2 „Hová mehetnék? Tekintete elől hová rejtőzködhetném? Hogyan fog József rám tekinteni, hisz gonosz szavakkal illettem őt?

3 Hová szaladhatnék, hol bújhatnék el? Hisz minden rejtkehelyet ismer, és a benne lakozó fény minden titkot felfed?

4 Könyörülj most rajtam, József Istene, mert meggondolatlanul szoltam alávalóságot!

5 Hogy is nézhetnék most az emberek szemébe, ó, én boldogtalan?! Hát nem ezt mondtam: József jön, a kánaáni pásztor fia?! Most, íme, maga a Nap jött hozzánk aranyfogatán és betért otthonunkba.

6 Én pedig gyaláztam őt, esztelenül s szégyentelenül: galád szavakat szórtam reá, s nem tudtam, hogy Isten fia.

7 Szülhet-e még valaha asszony ilyen szépséget, foganhat-e még anyaméh ilyen fényt? Ó, én haszontalan és esztelen! Hogy is szólhattam ily galád szavakat apám előtt?!

8 Bár csak eladna most atyám Józsefnek, hogy lennék rabja és szolgálója és örökre őt szolgáljam!”

József távozása és szülei elutazása után ismét bűnbánatot tart mindenkit sértő és balga viselkedése miatt: böjtöléssel, zsákban és mellét verve vezekel (X,1–20). Hétnapi önsanyargatás után, a nyolcadik napon újból imádsággal fordul József Istenéhez (XII,1–XIII,12):

XII.

1 Kelet felé tárta karjait, tekintetét az egekre emelte és ezt mondta:

2 „Uram! Örökkévaló Isten!

Te adod az élet lehetét minden teremtménynek,

te hozod napvilágra a láthatatlanokat,

te teremtetted a mindenséget és megfoghatóvá tetted a megfoghatatlant,

3 fölépítetted a mennyboltozt és a vizekre helyezted a föld alapjait,

a szirteket úgy rögzítetted a mélység vizeire,

hogy nem süllyednek el soha,

akaratomat teljesítik: mindvégig megmaradnak.

4 Uram, Istenem! Hozzád kiáltok.

teljesítsd hát kérésemet;

és én megvallom vétkeimet

és gonosz tetteimet felfedem előtted.

5 Vétkeztem, Uram, vétkeztem!

Gonoszat tettem, gyalázkodtam

és tisztátalan szavakat mondtam előtted.

Uram! Bálványáldozatokkal szennyeztem be ajkamat

Egyiptom isteneinek asztalánál.

6 Vétkeztem, Uram! Ellened vétkeztem és tisztátalanná lettem:

hiú és élettelen bálványokat tiszteltem.

Nem vagyok méltó, hogy ajkam előtted szóra nyíljk.

Ó, én haszontalan!

7 Vétkeztem, Uram, ellened,

én Pentephész leánya,

a beképzelt és felfuvalkodott!

Hozzád könyörgök, Uram,

tehozzád kiáltok:

Ments meg üldözöimtől,

mert nálad kerestem menedéket,

mint a gyermek apja és anyja mellett!

8 Te pedig Uram, nyújtsd felém karod,

miként a szerető és szerelmes atya,

és ragadj ki az ellenség kezéből!

- 9 Mert ím, régen nyomomban a felbőszült oroszlán,
kölykei pedig Egyiptom istenei.
Elvettem őket magamtól és összezúztam mindet:
apjuk, az ördög keres, hogy benyeljen.
- 10 Uram! Ments ki kezéből!
Ragadj ki falánk szájából,
hogy mint farkas utol ne érjen, s széjjel ne tépjen,
és ne vessen tűzforgatagba;
sem pedig tengerörvénybe,
hogy el ne nyeljen a hatalmas cethal.
- 11 Mentsd meg, Uram az árvát,
mert apám és anyám is elhagytak engem!
Bizony összetörtem és porrá zúztam az isteneket,
most pedig árva és elhagyott vagyok.
Nincs más bizodalmam, csak te, én Istenem,
mert te vagy árvák atyja,
üldözöttek védelmezője
és meggyötörtek segítése.
- 12 Mert íme, atyám, Pentephrés vagyona mulandó és bizonytalan,
de a te örökséged hajlékai, Uram,
örökkévalók és romolhatatlanok.
- XIII.
- 1 Gondoskodj felőlem, szegény árváról,
mert hozzád menekültem, Uram!
- 2 Lásd, levettem királyi, szót arany ruhámat
és fekete köntösbe öltözködtem.
- 3 Lásd, leoldottam aranyövemet
és kötelet meg zsákot öltöttem magamra.
- 4 Lásd, a koszorút letéptem fejemről
és hamuval szórtam be magam.
- 5 Lásd, szobám padlóját, a színes kövekkel és porfirral kirakottat,
a mindenféle balzsammal bekenet
most könnyeim mossák s tisztogatják:
por lepté be.
- 6 Lásd, Uram, a hamu és könny
sárrá lett hajlékomban, mint gődrös úton.
- 7 Lásd, Uram, királyi vacsorámat
és kövér edeleimeit
a kutyáknak vettem.
- 8 Én pedig hét nap és hét éjjel egyetlen falat kenyeret nem ettem,
s egyetlen korty vizet nem ittam:
szájam kiszáradt, mint a dob bőre,
nyelvem akár egy szarv,
ajkaim mint edénycserepek;
arcom beesett, szemem fénye kialudt forró könnyeim miatt.
- 9 Bocsáss meg, Uram! Mert csak tudatlanságból vétkeztem ellened
és gyaláztam uramat, Józsefet.
- 10 Mert én, ó én szerencsétlen, nem tudtam, hogy fiad ó, Uram!
Az emberek azt mondták: egy kánaáni pásztor fia,
s én hittem nekik és eltévelyedtem:
megvettem Józsefet, választottadat;
gonoszát szoltam ellene, nem tudtam, hogy fiad.
- 11 De mily emberi teremtmény szülhetett ily szépséget?!
- Van-é Józsefnél bölcsőbb s hatalmasabb?
Rád bízom hát Uram, mert szeretem őt,
jobban, mint a magam életét.
- 12 Oltalmazd őt kegyelmes bölcseségeddel és tégy szolgálójává,
hogy mossam lábát, szolgáljam és rabszolgája legyek egész életemben!"

Válaszként angyal száll alá hozzá, aki megjelenésében József hasonmásának tűnik. Az égi küldött az újjászületés ígérétevel bátorítja, tudtul adja neki, hogy majd József jegyese lesz. Megváltoztatja Aszeneth nevét (*Menedékváros*), Aszeneth pedig fehér ruhát ölt és csodálatos módon előkerülő mézzel látja vendégül az angyalt (XV,1–XVII,7). Az angyal álomban adja tudtul Józsefnek Aszeneth megtérését. A két ifjú végül egymásra talál, lakodalmat ülnek és két gyermekük születik: Manassé és Efraim (XVIII,1–XXI,8).

A történet második része (XXII,1–XXIX,11) inkább izgalmas kalandregényre emlékeztet. A fáraó féltékenységtől izzó fia József megölését és Aszeneth elrablását tervezi, de véres kísérlete végül kudarcba fullad. Ő maga is megsebesül. Ápolása felől éppen azok gondoskodnak, akik ellen támadt. Végül belehal sebébe, tehát elnyeri

melttö büntetését. Így a fáraó halála után József lesz Egyiptom uralkodója negyvennyolc esztendeig.⁸

Ez a szerelmi-családi történet missziós jellegű, mert a *fenről munkált megtérés* ajándék lehetőségével oldja meg a zsidó–pogány vegyes házasságok kérdéskörét. A szerelem és az Isten iránti vonzódás nemcsak hogy nem zárják ki egymást, hanem összefonódhatnak. A vegyes házasság megkötése nem feltétlenül Isten törvénye elleni cselekedet és nem feltétlenül jelent átkot Izrael diaszpórában élő fiain, hanem áldás forrása is lehet, azzal a reménységgel, hogy a pogány fél az igaz Istenhez térhet. A szintén diaszpórából származó Pál apostol is hasonló tanított: meg van szentelve a hitetlen férj az ő feleségében, és meg van szentelve a hitetlen asszony az ő férjében. (1Kor 7,14). De már az Ószövetség is hirdeti, hogy az emberi szeretet és hűséges ragaszkodás magával hozhatja az Izrael népéhez és Istenéhez való térést: Ne unszold, hogy elhagyjalak, hogy visszaforduljak tőled. Mert ahova te mégy, oda megyek, és ahol te megszállsz, ott szállok meg: néped az én népem, és Istened az én Istenem – mondja Ruth is Naóminak (Ruth 1,16).

Mindkettő, a szerelem és a szeretet is titokzatos: az emberi akarat vagy éppen tiltakozás ellenére ébred fel. Ki az, aki felülbíráhatja ezt a tapasztalatot, s ki az, aki felülbíráhatja Isten titokzatos, a szokványostól, az „ortodoxtól” eltérő útjait és lehetőségeit. Akit a szerelem lángjai egy izraelita iránti mélységes vonzódásba űznek, az nem csak szerelme tárgyát leli meg, hanem az igaz hitet is. Az igaz szerelem tűzében *igaz megtérés* is születik – hirdeti ez a valóságos regény. Így a regény mindenekelőtt a *pogányságból való megtérés* mindennapi élet adta s egyben missziós jellegű kérdéskörét dolgozza fel.

A két főszereplő rendkívüli, szinte irreálisan szokatlan jellemvonások hordozója és páratlan szépségű (I,6–9; IV,8; VI,3.7; VII,4; XIV,11; XVIII,1–2; XX,3). Ezért aztán szimbolikusak, allegorikusak; annak megfelelően, hogy az egyiptomi hellenista zsidóság a mélyebb lelki értelmet kereste az ószövetségi iratokban is. Így Aszeneth mindenekelőtt a zsidósághoz térők megtestesítője. József sajátosan ábrázolt személye és Aszeneth iránt érzett szerelme pedig túlnövi a földi dimenziókat: mennyei valóságokra látszik utalni. Ezért házasságuk is allegorikus jellegű,⁹ s így a regény olyan misztikus missziós irat, amely többszintű értelmezésre ad lehetőséget.

A történet második része (XIII,1–XIX,11) nem tartalmazza azokat a misztikus elemeket, amelyek fellelhetők az előbbiben (I,1–XVIII,9). Ezért – meglátásom szerint – a regény magva talán csak az első rész lehetett, amelyet aztán kibővítettek. Vagyis az elbeszélést a regénycselekmény tejjességének és műfajának követelményeire igazították.

Marc Philonenko úgy látja, hogy a regényhez Néit¹⁰ egyiptomi istenasszony ósi mítosza nyújtja a kulcsot.¹¹ Ez is alátámasztaná azt az elméletet, hogy az apokrif regény misztikus irat, melyet egy mélyebb, lelki-allegorikus szinten is lehet értelmezni.

Néit istennőt különösen Sais tartományban tisztelték, ahol főleg líbiai törzsekből származott lakosok éltek. A Ptolemeusok uralma alatt Athénével azonosították. Ra napisten anyja volt. Ezért illették ilyen nevekkkel: „öreg anyja”, „istenek anyja”; s benne látták megtestesülni a hajnali pirkadatot. Knephnek, a világtójszónak felesége, az alkotó természeti erők megszemélyesítője. Alakja összemósított Meh urt nevű tehénnel, így lesz belőle a Ra istent világra hozó tehén. (Ábrázolása a saisi pénzekben is fellelhető.) Fiai még Horusz és Szet is, akik a rituális ábrázolásokon úgy jelennek meg, mint Néit keblén nyugvó és szopó krokodilusok. A harcok istennője, aki különösen az íjások mellett áll. Fiatalos, s kezében íjat és nyílvezzőt tart. Mint szövő-fonó, felruhazza az embereket. Philonenko úgy véli, hogy a regény azon részletei, amelyek Aszeneth ruházata, szőtt kelméit részletezik (I,7.15), illetve az a megjegyzés, hogy nő létére fiatalemberéhez hasonló az ábrázata (XV,1) kétségtelesen Néit istennőre utalnak. Tudniillik az istenekre jellemző a metaszexuális vonás.¹² Ő pártolja fel a megholtakat, s ő ad a holtaknak gyümölcsöt, kenyeret és vizet. Plutarkhosz szerint a saisi istenasszony szobrára ezt vészték fel: „Én vagyok a Mindenség; az is, ami volt, az is, ami van, az is, ami lesz, az én fátyolomat még soha halandó föl nem lebbentette.”¹³

K. G. Kuhn olyan elemeket fedezett fel *József és Aszeneth* regényében, amelyek az Alexandriai Philón által írt *De vita contemplativa*-ban is fellelhetők, ahol az úgynevezett terapeutákról olvashatunk.¹⁴ Marc Philonenko pedig úgy látja, hogy József és Aszeneth házassága tulajdonképpen hierogámia. Ez pedig misztikus, lelki egyesülésre utal. József úgy tekint Aszenethre, mint aki misztikusan lelki nővére (VII,9–VIII,3; XIX,3; XX,4).

A regény terapeuta vonásainak vonatkozásban K. G. Kuhn a szüzesség dicséretét, a fehér öltözetet, a 7-es számot emelte ki. Azonban az általa említett elemek sora feltétlenül kiegészítésre, sőt korrigálásra szorul. Helyes az az észrevétele, hogy a regény gyakran hivatkozik a szüzességre. Ez tényleg szembeötlően emeli ki, sőt magasztalja nem csak a női, hanem a férfiúi szüzességet. (Pl.: I,6–9; II,1.10–12.16; IV,8; VII,2–5.8–10; XIV,13.16; XV,1; XVIII,3–4; XIX,1–2; XX,3. Valamint: XVII,4–5: Aszeneth arra kéri a Józsefhez hasonló megjelenésű angyalt, hogy áldja meg a mellette élő hét szüzet is, akárcsak őt. Az angyal pedig eleget tesz kérésének.)

A fehér öltözet (V,6) és a 7-es szám, bár tényleg közös elem, nem feltétlenül indokolja, hogy a regény közel állna a terapeuta körhöz. Kuhn felsorolása mellé viszont feltétlenül odakívánkozik még néhány elgondolkoztató elem. A szüzességhez szervesen kapcsolódik az aszketikus elem (X,20; XIII,2–8.), valamint a földi javak megvetése és, szétosztása (X,9–14; XII,12.). Aszeneth világosan kimondja: *íme, atyám, Pentephész vagyona mulandó és bizonytalan, de a te örökséged hajlékai, Uram, örökkévalók és romolhatatlanok* (XIII,2–8). Ezek mind lényeges sajátjai a terapeuta életvitelnek.

Továbbá: *József és Aszeneth* apokrif iratában különös jelentőséggel bír a Nap, a fény, a világosság (I,2; III,1; V,6; VI,3.5; XIV,3; XV,13; XVIII,7.), a napkelet és a felkelő nap előtti imádság (II,14; XII,1.), valamint a beavatás és szent eledelben való részesedés (XV,3–5), amelyek mind fellelhetők az esszénusoknál és terapeutáknál. De még feltűnőbb Lévi kiemelkedő szerepe és az iránta, azaz a papi tiszt és életvitel iránti különös tisztelet (XXII,7–9; XXIII,8–15; XXVI,7; XXVII,6; XXVIII,15; még a fáraó is meghajlik előtte: XXIX,3–7.), amennyiben a terapeutákra is jellemző a „papi elit” jellegű kegyesség; valamint az a visszatérő motívum, hogy Aszeneth Istennél keres menedéket, és az angyal ezt a nevet adja neki: *Menedékváros*. Vagyis Aszeneth nem csak a megtérő pogányok szimbóluma, hanem az Istenhez közeledők menedékének, közösségének is (XII,7.11; XIII,1. XV,6). A terapeuták pedig ilyen Istennel oltalmat kereső közösségnek tekintették magukat. Ezzel párhuzamba állítható Alexandriai Philón *Quod deterius potiori insidiari soleat* című munkája, amelynek 62. -ban 4Móz 18,20-at magyarázza. Itt a menedékre találás azokra is vonatkozik, akiket Izrael befogad. E mellé állítható még a *De specialibus legibus* I,42. -a, ahol Philón eképpen magyarázza 2Móz 33,12 s következő verseit: „Ezért most kérlek és esdeklek neked, fogadd el egy oltalomkereső, téged szerető és egyedül csak neked szolgálni kívánó férfi könyörgését.” Szintén csak ő írja a *De specialibus legibus* I,309-ben 5Móz 10,17–18 verseihez: Isten azért pártfogója a prozelitáknak, mert hátuk mögött hagyták atyáik babonáit, magukévá tették a törvény szerinti kegyességet, s így méltókká lettek arra, hogy Isten védelme alatt találjanak oltalmat.¹⁵ (Kiemelés tőlem.)

József és Aszeneth román fordítója, Cristian Bădiliță¹⁶, akárcsak a lexikonok, nem tartja kizártnak, hogy a regényt a *De vita contemplativa*-ban bemutatott aszketikus és misztikus terapeuták írták, akiknek az Alexandria melletti Mareia-tó partján volt egy igen jelentős telepük, s akiknek kegyességét az esszénus mozgalom egyiptomi ágának tekintik. A szekta a világtól elzárkózva élt, s tagjai nemcsak férfiszerzetesek lehettek, hanem szüzességet felvállaló nők is.

Ha Kuhn által észlelt közös elemeket kiegészítjük a fentebb felsoroltakkal, még teljesebb képet nyerünk *József és Aszeneth* történetének háttéréről. E teljesebb kép alapján pedig megalapozottabb lesz az a nézet, hogy a regény a terapeuta műve. (Sőt még az is lehetséges, hogy a mű egyben a terapeuta „propaganda”-irat.) Ha pedig mégsem volna a terapeuták alkotása, mindenféleképpen magán hordozza a terapeuta hatást. Ennek szilárdabb bizonyításához viszont olyan tüzetesebb filológiai vizsgálódást is kellene végezni, amelyet e rövid ismertetés keretei nem engedtek meg.

Néhány szakirodalmi forrás *József és Aszeneth* történetéhez

- Bădiliță, Cristian: *Trei apocrife ale Vechiului Testament. Iosif și Aseneth, Testamentul lui Iov, Testamentul lui Avraam*. Traducere, note și prezentări. Editura Polirom, Iași 2000.
- Burchard, C.: *Untersuchungen zu Joseph und Aseneth*. Tübingen 1965.
- Burchard, C.: *Joseph et Aséneth: questions actuelles*. In: *La littérature juive entre Tenach et Misna*. Leiden 1977, 77–100.
- Burchard, C.: *Joseph und Aseneth*. Gütersloh 1983.
- Burchard, C.: *Joseph und Aseneth*. Kritisch herausgegeben von Christoph Burchard mit Unterstützung von Carsten Burfeind und Uta Barbara Fink. Pseudepigrapha Veteris Testamenti Graece, 5. Hardback 2003.
- Burchard, C.: *Gesammelte Studien zu Joseph und Aseneth*. Berichtigt und ergänzt Herausgegeben mit Unterstützung von Carsten Burfeind. Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha, 13. 1996.
- Charlesworth, H.: *The Old Testament Pseudepigrapha*. New York 1985. Vol. II, 177–249 (Itt olvasható Burchard fordítása és recenziója a *József és Aszeneth* hosszabb változatáról.)
- Kuhn, K. G.: *Repas culturel essénien et Cène chrétienne. – Les Manuscrits de la Mer Morte*. Colloque de Strasbourg 1955, Paris 1957, 90.
- Philonenko, Marc: *Initiation et mystère dans Joseph et Aséneth*. In: *Initiation*. Leiden 1965, 147–153.
- Schwartz, J.: *Recherches sur l'évolution du roman de Joseph et Aséneth*. *Revue des études juives*, 1984/143, 273–285.
- Smith, E. W. jr.: *Joseph and Asenath and Early Christian Literature*. Claremont, California 1974.
- Standhartinger, Angela: *Das Frauenbild im Judentum der hellenistischen Zeit. Ein Beitrag anhand von Joseph und Aseneth*. *Arbeiten zur Geschichte des antiken Judentums und des Urchristentums*, 26. 1995.
- Szepessy Tibor: *L=histoire de Joseph et Aséneth et le roman antique*. *Acta classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis*. 10–11 (1974–1975) 121–131.
- West, S.: *Joseph and Asenath: A Neglected Greek Romance*. *The Classical Quarterly* 1974/24, 70–81.

Jegyzetek

- ¹ „És nevezé a Faraó József nevét Czafenát-Pahneának, és adá néki feleségül Aszenáthot, Potiferának On papjának leányát.”
- ² Jelentése: *rejtett, titkos*; vagyis ezek az iratok olyan „titkokról” szólnak, amelyekről hallgatnak a kanonikus könyvek, és ezeket többnyire csak beavatottak értik igazán.) Ezzel a gyűjtőnévvel jelölik azokat az Ószövetséghez kapcsolódó iratokat, amelyeket a kései zsidóság vagy kereszténység alkotott, s amelyek nem kerültek be sem a Héber Kánonba, sem pedig a Septuagintába. A protestáns teológiai irodalom az *pseudepigrapha* (álfelirattal ellátott) megjelölést használja erre az irodalomra, az *apokrifus* megnevezéssel pedig az ún. *deuterokanonikus* könyveket jelöli, vagyis azokat, amelyek bekerültek a Septuagintába.
- ³ V.ö. Nelis, J. T., *Joodse literatuur uit de periode tussen Oude en Nieuwe Testament*. In: *Bijbels Handboek. Tussen Oude en Nieuwe Testament. Deel IIB*. Uitgeversmaatschappij J. H. Kok – Kampen 1983, 144.
- ⁴ V.ö. uo. 142.
- ⁵ V.ö. *Trei apocrife ale Vechiului Testament. Iosif și Aseneth, Testamentul lui Iov, Testamentul lui Avraam*. Traducere, note și prezentări de Cristian Bădiliță. Editura Polirom, Iași 2000, 14–16. A román szerző Philonenko fentebb említett kritikái kiadása alapján készítette el a maga fordítását. Ez a regény rövidebb változata. Ugyanis Philonenko ezt tartotta eredetibbnek C. Burchard felfogásával ellentétben, aki a hosszabb változat elsőbbsége mellett állt ki.
- ⁶ *Joseph et Aséneth. Introduction, texte critique et notes*. Leiden 1968, 36–37.
- ⁷ V.ö. *Trei apocrife ale Vechiului Testament*, 63–64.
- ⁸ Ugyanezt a tradíciót képviseli Flavius Josephus az *Antiquitates*-ben, valamint *Lévi testamentuma* is (13,9).
- ⁹ V.ö. *Trei apocrife ale Vechiului Testament*, 64.
- ¹⁰ Vagy: Nit. Nevének jelentése felől nincs egyértelmű vélemény (*lövő, a létező, a szövő-fonó?*). *Ókori Lexikon*. Szerkesztette Pecz Vilmos. Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest 1904, II. 161.
- ¹¹ V.ö. *Trei apocrife ale Vechiului Testament*, 20–21.
- ¹² V.ö. uo. 64.
- ¹³ *Ókori Lexikon*, II. 161–162.
- ¹⁴ *Repas culturel essénien et Cène chrétienne. – Les Manuscrits de la Mer Morte*. Colloque de Strasbourg 1955, Paris 1957, 90.
- ¹⁵ Lásd még *De fuga* 94–95. § (Num 35,6–13).
- ¹⁶ V.ö. *Trei apocrife ale Vechiului Testament*, 21.

Olyan szerepet „játszik” a világ színpadán, amelyet korábban senki sem vállalt magára. Hatvanöt éve nyújtott kezét a Nagy Rendezőnek, és azóta együtt álmodik vele. Kalandról, szeretet-csodáról, bizalomról, egységről beszél a legtöbbit. Azaz, hogy nem csak beszél. Olyan, mintha egy lenne a Tizenkettő közül. Benne még egészen tisztán visszhangzik a Szó. – Roger Schutz kilencven éves.

Ozsváth Judit

ELKÖTELEZETLEN A KIENGESZTELŐDÉSRE (1)

90 éves a taizéi Roger testvér

Bárcsak a szív bizalma lenne mindennek a kezdete... ha ez előzné meg minden lépésedet, bármily kicsit vagy nagyot... messzire jutnál, nagyon messzire.

Roger-Louis Schutz-Marsauche Svájc Provence nevű kis falujában született, 1915. május 12-én. Édesapja, Charles Schutz, művelt református lelkész, édesanyja, Amélie Marsauche, művészi tehetséggel megáldott asszony volt, aki Párizsban tanult énekelni, és egész életét a zenének akarta szentelni, de tanulmányai befejeztével hamar férjhez ment.

Amélie egy ideig tuberkulózisban szenvedett, ezért a család Provence-ba, egy kis svájci hegyi faluba költözött. Ebben a szegény faluban töltötte Roger testvér gyermekkorát. Kilencedik és egyben legkisebb gyermeke volt szüleinek – a kis Roger-nek hét nővére és egy bátyja volt.

Házukat mindig betöltötte a zene. Nagyon fiatal korában Roger is érdeklődött a zene iránt, Chopint, Bachot és Csajkovszkijt szerette különösen. A könyveket is nagyon szerette, külön könyvtárat gyűjtött magának.

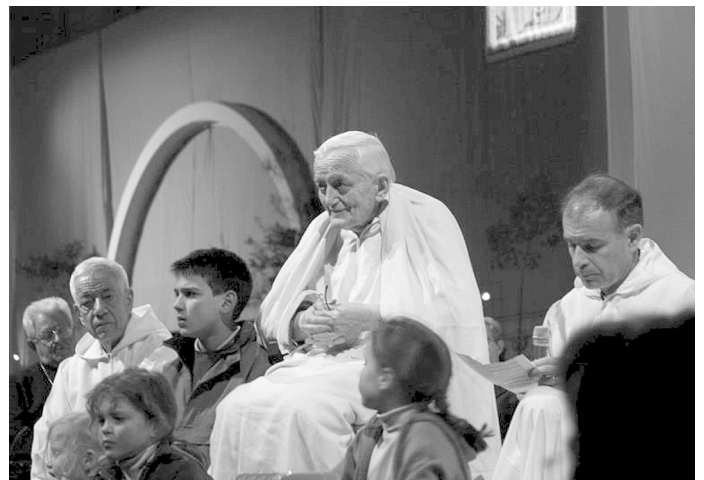
A gyermekkor emlékei között különleges helyet foglal el Roger testvér életében anyai nagyanyjának érkezése. Kevéssel az első világháború után történt. A háború kezdetén Roger nagyanyja, aki akkor már özvegy volt, Franciaország északi részén élt, egészen közel a harcok színhelyéhez. Két kis bomba esett a házára: az egyik mély lyukat vágott a kertjében, a másik férje könyvtárába, a könyvek közé esett, de nem robbant fel. Ő mégis ott maradt menyével és egyik unokájával, s a házban menedéket nyújtott mindazoknak, akiket a háború menekülésre kényszerített: öregeknek, gyerekeknek, szülés előtt álló asszonyoknak. Amikor az ellenség már egészen a közelbe ért, a francia tisztek rábeszélétek, hogy menjen el a házában meghúzódó menekültekkel együtt. A Párizsba induló utolsó vonatra szállt fel, marhavagonban utazott.

Református létére a katolikus templomba járt, sőt még áldozott is, anélkül, hogy eredeti vallását megtagadta volna. „Nem próbált megindokolni, miért cselekedett így, beszélni sem akart róla, de én megértettem, hogy amikor a katolikus templomba ment, elővételezte magában a késedelmet nem tűrő kiengesztelődést. Mint ha megérezte volna a katolikus egyházban, hogy az eukarisztia a hit egységének forrása. Apám és anyám csodálatosan megértették őt... Számomra ő a kiengesztelődés tanújává lett, mert a saját református hitét és a katolikus hitet kiengesztelte magában, anélkül, hogy övéi hittagadónak tartották volna, s anélkül, hogy megbántotta volna a családját” – emlékezik rá Roger testvér.

Ötéves korában, egy vasárnapi késő-délután Roger a nővéreivel betért egy katolikus templomba, s az ott látottak mélyen megérintették őt. Egy másik alkalommal, amikor a család kirándulást tett a svájci hegyekben, apjuk otthagyták őket és bement egy katolikus templomba. „Sokáig benn maradt imádkozni, majd kijött, anélkül, hogy utána bármit is mondott volna. Ha oda ment be imádkozni, ez csakis azért lehetett, mert valami nagyon lényegeset talált ott, bár nem beszélt róla” – emlékezik vissza Roger testvér sok év múltán is.

A Schutz család tevékenyen hozzájárult ahhoz, hogy a faluban egyetértés, jó hangulat uralkodjék. Karácsonyi ajándékokat készítettek például a falu szegényeinek, a családi karácsonyokra pedig olyan gyerekeket hívtak meg, akiknek nem voltak szülei.

Roger-t részben otthon taníttatták, majd miután 1927-ben, a lelkész áthelyezésével a család a kicsiny faluból egy nagyobb településre, Oronba költözött, a szomszédos Moudonban kezdte meg középiskolai tanulmányait. Itt szülei diákszobát béreltek neki egy többgyermekes, mélyen vallásos katolikus özvegyasszonynál. A család Istenbe vetett mély bizalma nagyon megragadta a fiatal fiút, bár az igazán komoly lelki élettől még messze volt ekkor: „Isten létében nem tudtam kételkedni. Amiben kételkedtem, az a vele va-



Roger testvér a lisszaboni Taizé-találkozón. Fotók: internet

ló közösség, érintkezés, a kapcsolatteremtés lehetősége volt. Becsületesen megvallva: nem tudtam imádkozni. Gyermekkoromban még imádkoztam, de később képtelen lettem rá. [...] Azt gondoltam, hogy van egy láthatatlan világ, ahová nem tudok behatolni, amely zárva van előttem.”

Erre az időszakra esik tudóbájának kezdete. Nem jól fűtötték a házat, ahol lakott.

Hivatás?!

Roger tuberkulózisa több éven át tartott, s állapota egyszerre olyan rosszra fordult, hogy az orvos csak azzal a feltétellel engedte őt haza, hogy szülei nyilatkozatot írnak alá, amelyben minden felelősséget magukra vállalnak. Lassan aztán javult Roger állapota, de hosszú ideig kényeszerű magányban kellett élnie: ezalatt olvasott, tanult, nagyokat sétált a hegyekben.

Úgy képzelte, hogy lábadozása nagyszerűen fölkeszti őt az írói pályára. Anyja támogatta elhatározását, apja viszont komolyan ellenezte a tervet, kitartott abban, hogy fiának teológiát kell tanulnia. Roger testvér sokat vívódott írói hajlama és apja akarata között. Végül megfogadta apja tanácsát, és négy éven át teológiát hallgatott a lausanne-i és a strasbourg-i egyetemen. Legszívesebben annak a tanárának az előadásait hallgatta, aki a reformáció előtti, fiatal Lutherrel foglalkozott; gyakran még az órák után is felkereste őt.

1937 nyarán újra fölmerültek benne a kételyek, vajon helyesen választott-e. A legnagyobb kétségek között hányódott, amikor megbetegedett egyik, már férjnél levő nővére, Lily. Ekkor Roger újra megpróbált imádkozni. Lily meggyógyult és gyógyulásából a teológushallgató Isten választát olvasta ki. Úgy érezte, Isten arra hívja, hogy folytassa az utat, amelyen elindult.

Egyetemi tanulmányainak utolsó évében, 1939-ben történt még valami, ami meghatározta Roger testvér jövőjét. A háború már elkezdődött. Roger Strasbourg-ból visszatért Lausanne-ba, ott arra kérték, hogy legyen az Egyetemisták Keresztény Szövetségének elnöke. Találkozókat szerveztek a kor szenvedélyesen kereső fiataljai számára a lausanne-i bölcsészkaron. E találkozók állandó résztvevőinek egy csoportjából Roger ösztönzésére alakult ki a *Grand Communauté* (Nagy Közösség). Tulajdonképpen egyfajta „harmadrend” volt ez, amelynek tagjai rendszeresen összejöttek egy-egy beszélgetésre vagy lelkigyakorlatra.

Oron környéki sétái közben Roger gyakran betért egy magányos kis templomba, és a közös élet lehetőségein elmélkedett. Ezeken a sétákon néha valami csalhatatlan érzés töltötte el – „bizonyosság, hogy valami történni fog”. Belső sejtelve a karthauziak La Valsainte-i kolostorában kapott megerősítést egy lelkigyakorlaton. Rogert lenyűgözte a szerzetesek közösségi élete és közös imája.

Kitört a második világháború. Franciaország veresége mély rokonszenvet ébresztett benne anyja hazája iránt. „Úgy éreztem, minden tőlem telhető meg kell tennem annak érdekében, hogy megteremtsem azt a közösségi életet, amelyben a kiengesztelődés nap mint nap konkrétan megélt valóság. Azzal kell kezdenem, hogy elkötelezem magam az imádságos élet mellett, egyedül. Talánom kell egy házat, ahol imádkozhatom reggel, délben, este, de ahol befogadhatom a háború áldozatait, a menekülteket, a bujkálókat is.” Így történt, hogy szívében a kiengesztelődés nagy álmaival, amelyhez hasonlót már nagyanyja is álmodott, Roger testvér elhatározta, hogy vásárol egy vendéglátásra és imádkozásra egyaránt alkalmas házat.

Vágy az emberi „puszta” felé

Franciaország kapitulációja után, 1940-ben kettészakadt az ország a német csapatok által megszállt zónára s egy szabad területre, amelyet Petain és a Vichy-kormány irányított. A megszállás rettenetes pusztítást okozott. A zsidók és a politikai menekültek a nácik üldözése elől a „szabad” francia területeken keresztül Svájcba emigráltak. Roger úgy érezte, segítenie kell az üldözötteken, akiknek többsége minden vagyonát elveszítette. Jól tudta, ehhez a nyomorúságba kell költöznie, osztozással, imádsággal ott állhat igazán a szerencsétlenek mellé.

Napokon át járta a burgundiai vidéket, hogy tervéhez alkalmas helyet találjon. Mivel ismerte az egyház reformálásában nagy szerepet játszó cluny-i apátság történetét, elhatározta, hogy fölkeresi ezt a helyet. Kerékpárral érkezett Clunybe, ott egy közjegyző felvilágosította, hogy a környéken két ház is eladó, az egyik a helyi mont-i kastély, a másik egy ház Taizében. Először a kastélyt kereste föl, s csak utána kapaszkodott fel a taizéi dombra: „Rögtön feltűnt nekem, hogy Taizé milyen szegény. Kiépített műút nem volt a környéken, a faluban is csak földes utcák.” Az eladásra kínált ház is évek óta lakatlanul állt, bár jó állapotban volt, a szegénység vitte rá a tulajdonosokat, hogy eladják.

A házat megmutató öregasszony aztán vacsorára hívta a fáradt idegent. „Maradjon itt! Olyan egyedül élünk. Senki sem akar itt maradni a faluban, s a tél olyan hosszú és hideg” – kérte, s ezek a szavak döntőek voltak Roger további élete szempontjából.

Svájcba visszatérve elmesélte szüleinek a történeteket, s amikor Charles Schutz meghallotta, hogy ilyen meghívást csak Taizében kapott, habozás nélkül így felelt: „Isten a legszegényebbeket keresztesül szól hozzánk. Hallgasd meg hát ennek az asszonynak alázatos kérését.”

Roger már csak azért is Taizébe akart költözni, mert a falu mindössze két kilométerre feküdt a demarkációs vonaltól, amely a megszállás óta kettéosztotta Franciaországot. Sok ember szenvedett arrafelé. Amikor Taizé mellett döntött, nem sejtette még, hogy egész életének szimbólumává lesz ez a választás: azon a demarkációs vonalon akart élni, amely az embereket elválasztja egymástól.

„Jól tudtam, hogy ez a vállalkozás, amely nem tőlem származott, csak a pusztában valósulhat meg” – emlékezik vissza.

Házában aztán állandó jövés-menés kezdődött. Mivel senki sem akart veszélybe sodorni, Roger testvér nem kérdezte a menekültek vezetőknévét, mindenki csak annyit mondott el magáról, amennyit akart. Hivatalosan sem jelentette be őket, így még élelmiszerjegyet sem igényelhetett számukra.

„Kapcsolatban álltam valakivel, aki jól ismerte a politikai foglyok helyzetét. Sokan akadtak olyanok, akiknek bujkálniuk kellett, s akiket el kellett rejtenuk. A bejáratnál csengő lögött. A kaput zárva tartottuk, s egyedül én nyithattam ki. Ha valaki csöngetett, mindenki elrejtőzött. Persze megállapodtunk néhány egyezményes jelben, s így érintkeztünk egymással” – olvassuk Roger testvér vallomását életrajzában.

Naponta háromszor visszavonult imádkozni az általa berendezett kis oratóriumba. A menekültek között sok volt a zsidó, és Roger semmiképpen sem akarta, hogy a vendégei kényszerítve érezzék magukat arra, hogy részt vegyenek vele az imádságban.

Szülei megkérték ugyan Roger egyik sógorának nagybátyját, Filloneau tábornokot, hogy vegye őt védelmébe, ám 1942 májusában a tábornok levelet írt Rogernek, és közölte vele, hogy nem tudja tovább garantálni a biztonságát. Túláságosan rossz hírbe keveredett már. A tábornok azt ajánlotta, hagyja el Taizét. A fiatalember úgy döntött, marad, annak ellenére, hogy ekkor már rendszeresen „látogatta” őt a francia titkosrendőrség.

1942 novemberében Roger átsegített a svájci határon egy embert, aki a nácik elől menekült. Genfben összegyűjtötte a menekültek számára szükséges pénzt, és éppen vissza akart térni Taizébe, amikor egy barátja Clunyból megüzente neki, hogy ne menjen haza. November 11-én a németek megszállták a szabad zónát. A Gestapo kétszer is átkutatta a taizéi házat.

A feljelentés, a Gestapo erőszakos föllépése mélyen megrázta. Kényszerűségből Svájcban maradt tehát, de a genfi székesegyház mellékkápolnijában tovább folytatta a napi háromszori imádságot. Az általa vezetett Nagy Közösség tagjai csatlakoztak hozzá az imában, köztük az a két fiatalember is, akik aztán első szerzetársai lettek.

Életre szólóan elköteleződve

1941 őszén Roger tizenhét oldalon foglalta össze elképzeléseit a közös életről, amely bizonyos mértékig már megvalósult a Nagy Közösségben. Ezt a címet adta neki: *Tisztázó megjegyzések*. A Szentírásból a Nyolc Boldogság érintette meg leginkább, ezek szellemét három szóban foglalta össze: öröm, egyszerűség, irgalom.

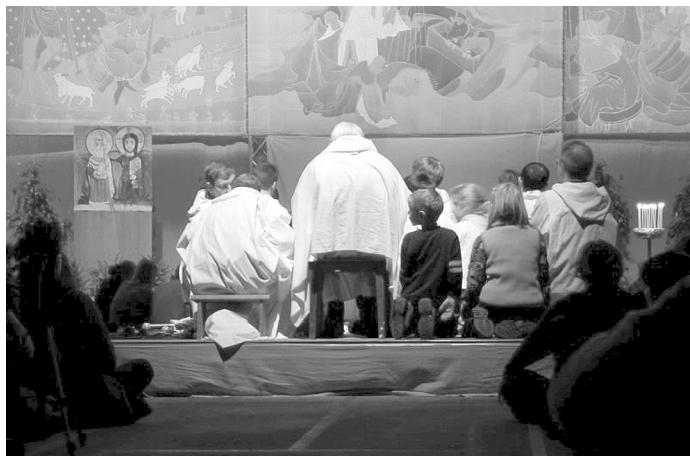
„Szakítani akartunk az individualista hagyományokkal – írja ebben a füzetben –, hogy közös munkával, sőt közös élettel eljussunk ahhoz a gazdagsághoz, amely másképp nem tárulna fel előttünk. Próbáljunk meg tehát létrehozni egy olyan közösséget, amely a világban él, s amelynek minden egyes tagja Krisztusba vetett hittel és meghatározott szabályok elfogadásával kötelezi el magát. Ez a hívás néhányunkat ellenállhatatlanul megérintett.”

Hogy a benső életnek szilárd alapokat biztosítson, az 1941-es brosúra főleg három szabályra helyezi a hangsúlyt: az ima és az elmélkedés járja át az egész napot, nemcsak a külön erre szánt időket; mindenki törekedjen a benső csönd megőrzésére, hogy Krisztusban maradjon; a közös életre vállalkozók igyekezzenek teret nyitni a nyolc boldogság szellemének, az örömmel, az irgalmasságnak és az egyszerűségnek.

„Mindent elkövetünk azért, hogy Krisztus Testének szétszaggatottságát felmutassuk, hogy a nyugtalanság kovászát alkossuk azok között a keresztények között, akik az egyetemes egyház megosztottságát természetes állapotnak tekintik. Közösségünknek az ökömené otthonává kell válnia” – fogalmazta meg már 1941-ben.

A kis kiadvány bejelentette, hogy Taizében nyitva áll egy ház, „Cluny Háza”, a lelki gyakorlatra visszavonulni vágyók számára.

A *Tisztázó megjegyzéseket* olvasta az a két genfi egyetemista is, akik elsőként csatlakoztak Roger-hez; Max Thurian teológiai



Közös ima – gyermekekkel

tanult, Pierre Souvairan pedig agrártudományokat. Aztán 1942 végén, amikor Roger-nek Genfben kellett maradnia, hárman közösen béreltek egy lakást a hatalmas genfi székesegyház szomszédságában, a Rue du Puits-Saint-Pierre-en. Negyedikként csatlakozott hozzájuk Daniel de Montmollin. Genfi lakásuk mindig telve volt vendégekkel, s a katedrális oldalkápolnájában folytatott közös imádságukon is sokan vettek részt. Együtt dolgoztak és imádkoztak, ideiglenesen elkötelezték magukat a cölibátusra és a javak közös elosztására is. Ígéretüket évenként újították meg. Max liturgiatudományból írta diplomamunkáját, Roger pedig folytatta félbemaradt disszertációját. Ennek témája szoros kapcsolatban állt akkor megkezdett „kísérletükkel”: *A Szent Benedek előtti szerzeteseszmény az Evangélium fényében*. Írásában azt bizonyítja, hogy a monasztikus élet összeegyeztethető az Evangéliumhoz való hűséggel. Tanulmányát egyáltalán nem nézték jó szemmel protestáns körökben. 1943-ban avatták lelkésszé, de nem vállalt lelkipásztori szolgálatot.

Franciaország felszabadulásának idején, 1944-ben, három társával visszaköltözött a taizéi házba, és folyamatosan látogatták a környéken létesített két fogolytábor. A testvérek megosztották a foglyokkal kevéske ételmüket, és engedélyt szereztek arra is, hogy néhányat közülük vendégül lássanak vasárnaponként egy közös étkezés és egy rövid imádság idejére. Roger testvér számára meghatározó élményt jelentett, hogy rövid időn belül kétféle nyomorúságot is megismert: a politikai menekültekét, akik hajlékot keresve bujkáltak, majd a német hadifoglyokét, „akik ugyanolyan ártatlanok voltak, mint az előzőek”.

A testvérek magukhoz vették az elhagyott, elárvult gyermekeket, rájuk Geneviève, Roger legkisebb, még férjhez nem ment nővére viselt gondot. A 25 fiú számára Taizében, nem messze a testvérek házától rendeztek be házat.

Charles Schutz, aki többször meglátogatta fiát, amíg egyedül élt a taizéi dombon, bizonyos értelemben egyet is értett vele, de egyszer kitört: „Ha öreg leszel, egyedül maradsz. Itt fognak hagyni téged. [...] Látod, anyád is milyen jó segítőtársam.” Roger bensőleg visszautasította ezt az ellenvetést. Arra gondolt, hogy ha anyja korán meghalt volna, apja is megismerte volna a magányt.

Pierre testvér mezőgazdasági szakértelmének köszönhetően a közösség 1947-ben már eleget termelt ahhoz, hogy anyagilag viszonylag szilárdan álljon. Látogatókat is tudtak fogadni, köztük

katolikus papokat és szerzeteseket, de protestáns teológusokat is. Taizében tartotta összejöveteleit a Nagy Közösség is, amely azonban hamarosan feloszlott.

A testvérek házuk padlását alakították át kápolnává, de egy idő után az kicsinek bizonyult számukra. A falu román stílusban épült kicsi temploma viszont üresen állt, hosszú ideje nem volt papja a helyi közösségnek. Roger testvér szeretett volna engedélyt kapni a templom használatára, de a Rómából érkező döntésre 1948 pünkösdjéig kellett várniuk. Az engedélyt végül Angelo Giuseppe Roncalli, az akkori párizsi nuncius – a későbbi XXIII. János pápa – írta alá.

Közben három francia fiatal, köztük egy orvos, érkezett Taizébe. Lassan nyilvánvalóvá vált számukra, hogy nem lehetnek hűek a hivatásukhoz anélkül, hogy a hármast fogadalom véglegességével életre szólóan el ne köteleznék magukat. Így tehát 1949 húsvétján az első hét protestáns vallású testvér letette a hagyományos hármast szerzetesi fogadalmat taizéi kis templomában. Egész életükre elkötelezték magukat a cölibátusra, a vagyonszétválásra és annak a szolgálatnak az elfogadására, amelyet a közösség perjele tölt be.

A helyi katolikus egyházmegye püspöke csak a II. vatikáni zsinat után nyugodott bele a katolikus templom használatával kapcsolatos döntésbe. Korábban megkövetelte, hogy külön kérvényezze nála, ha katolikus ember akar a közösség templomi imádságán részt venni. Ezt a bonyolult eljárást a testvérek nem merték túl gyakran vállalni. Hosszú időn át fennmaradt tehát az a szerencsétlen helyzet, hogy a püspök iránti lojalitásból kénytelenek voltak bezárni a templom kapuit a katolikusok előtt.

Lyonban többen érdeklődtek az ökumenizmus iránt, így a taizéi perjel és Lyon érseke hamarosan kapcsolatba kerültek egymással. Gerlier bíboros nyitottsága és intuitív készsége révén a kiengeszt-



Akinek az élet „kiült az arcára”

telődés lelkes hívévé vált. Ő volt az első egyházi vezető, aki bizalommal volt a közösség iránt, az ő ötlete volt, hogy Roger testvér menjen el Rómába.

Taizében tavasz – „tél” az egyházban...

1948-ban Amszterdamban alapították meg az Egyházak Ökumenikus Tanácsát. Ugyanez év júniusában a Szent Officium (a Hittani Kongregáció elődintézménye) közzétett egy írást, amelyben megtiltotta, hogy a katolikusok bármilyen ökumenikus összejövetelen részt vegyenek. Ekkor javasolta Gerlier bíboros Roger testvérnek, hogy menjen el Rómába, keresse fel XII. Piusz pápát, és személyesen beszéljen neki ökumenikus terveiről. A bíboros megszervezte Roger testvér találkozását négy másik személlyel is: Boyer atyával, akit a pápa az ökumenizmus ügyével bízott meg,

Ottaviani bíborossal a Szent Officiumból, Pizzardo bíborossal, a Szent Officium elnökével, és msgr. Montinival, a későbbi VI. Pál pápával, aki akkor államtitkár-helyettes volt.

Montini azt tanácsolta Roger testvérnek, hogy a pápát ne elméleti és teológiai síkon próbálja megközelíteni, mert XII. Piusz teológus, és az ilyen kérdésekről nagyon határozott nézetei vannak. De ugyanakkor lelkipásztor is, és mint ilyen megértheti őt. Roger testvér tehát a pápa lelkipásztori szívéhez próbált szólni. Az első kihallgatáson sürgetően kérte őt, „hagyjon nyitva egy keskeny utat, bármilyen szűk ösvényt, nevezze meg a legsúlyosabbnak vélt akadályokat, de ne csukja be egészen a kaput”.

1950-ben – ismét Gerlier bíboros kérésére – Roger testvér másodszor is elment Rómába. 1950-ben szentévet tartottak. XII. Piusz pápa ezt Mária mennybevétele dogmájának kihirdetésével is emlékeztetéssé akarta tenni. Roger testvérnek nem volt különösebb kifogása a mennybevétel tételével kapcsolatban, ám tartott tőle, hogy a dogma kihirdetése csak elmélyíti a katolikus egyház és a reformáció egyházai közti szakadékot. Véleménye szerint az nem is okozott volna különösebb nehézségeket, ha a pápa erről egyszerű nyilatkozatot tesz közzé, de a tévedhetetlenségre hivatkozva kijelentett dogma komoly akadályt gördít a kiengesztelődés és az éppen elinduló ökumenikus mozgalom útjába.

Gerlier bíboros arra gondolt, hogy ha a pápa meghallgatná Roger testvért, talán újra átgondolná ezt a kényes kérdést. Rómában Montini bíboros ismét nagy segítséget nyújtott Roger testvérnek. Azt javasolta, készítsenek írott szöveget, s ezt nyújtsa majd át a pápának. Roger és Max testvért msgr. Veuillot, az államtitkárság francia szekciójának felelőse kísérte be a pápához. A pápa meghallgatta őket, de azzal érvelt, hogy a világ püspökeinek többsége pozitív választ adott a dogma kihirdetésével kapcsolatban. „Hogyan várhatják Önök, hogy ne hirdessem ki, ha a püspökök kilencven százaléka igennel válaszolt?” – zárta le a kérdést XII. Piusz.

A dogma kihirdetését rádióan hallgatták a taizéi szerzetesek. Szomorúak voltak, mert attól tartottak, hogy sok nem-katolikus, aki épp kezdett volna kinyitni az ökumenizmus felé, hátat fordít majd neki, és megerősödnek az ellentétek a felekezetek közt. Ez az esemény újabb érvet szolgáltat azoknak, akik már eddig is erősen szembe fordultak a katolikus egyházzal.

Egy időben néhány francia protestáns vezető megpróbálta Taizét szervesen hozzákapcsolni a reformáció egyházaihoz, ám Roger testvér elmagyarázta nekik, hogy elképzelésüket nem tudja elfogadni. Biztosította azonban őket arról, hogy nem szektás szellem vezet, s nincs szándékában újabb önálló egyházat alapítani. A testvérek túlságosan is jól látták a protestantizmus ilyen folyamatának káros következményeit ahhoz, hogy maguk is ugyanebbe a hibába essenek.

Roger testvér kezdettől fogva arra törekedett, hogy közösségük a kiengesztelődés parabolájává váljék, és igyekezzék elősegíteni azt, hogy egyszer majd az összes keresztények valódi egységet alkossanak egymással. Meggyőződése szerint ez az egység csak a római egyházzal való kiengesztelődés útján jöhet létre. Ha Taizé csak a protestantizmus számára létezne, akkor a közösség „parabolája”, kisugárzó ereje nem bontakozhatna ki a maga teljes gazdagságában. Sőt esetleg tovább növelné a felekezeti megosztottságot azzal, hogy protestáns szerzetességet hoz létre a katolikus és ortodox mellett.

„Krisztusért és az Evangéliumért vagyunk itt, s tőle elsősorban arra kaptunk hivatást, hogy a kiengesztelődött egyház arcát megformáljuk. Ez áll Taizé hivatásának középpontjában. A megsebzett Krisztust akarjuk követni abban a páratlan és egyedülálló közösségben, amely az ő Teste. Krisztust sohasem akarjuk elhagyni testében, az egyházban. Nem akarunk mást, csak tőlünk telhetően visszatükrözni azt az egyházat, amely maga is állandóan arra törekszik, hogy kiengesztelődjék önmagával” – vallja Roger testvér.

1952-ben, 1954-ben és 1955-ben rendeztek néhány ökumenikus találkozót Rómában, amelyen részt vett Roger és Max testvér is. Roger testvér minden kritikus él nélkül úgy emlékszik ezekre az évekre, mint bizonyos szempontból „üres” időszakokra. Nem kevés megpróbáltatás érte ebben az időben. Egyik nap Roger testvér megmutatott az autuni püspöknek egy imádságot, amelyet ő



A Roger testvér és II. János Pál közötti kapcsolat történetét bemutató könyv

írt, és kitett a padokra a falu templomában, hogy azok, akik bérternek a templomba, elmélkedhessenek róla. A püspök szó nélkül elküldte az imádságot Rómába, jóváhagyásra. Ez irányította rá a Szent Officium figyelmét arra a tényre, hogy a közösség a falu templomát használja a maga imádságaihoz. A kérdés megvizsgálása után úgy határoztak, hogy a román stílusú templomot imádság céljából átengedik a közösségnek, a katolikus szentmisék bemutatását azonban attól kezdve betiltották ott.

A helyi katolikus püspököt annyira megrázta közbenjárásának e váratlan eredménye, hogy fölkereste Roger testvért, és közölte vele, be akarja adni a lemondását. Roger testvér viszont visszatartotta ettől. XII. Piusz pápa közben meghalt. Az új pápa az az Angelo Roncalli lett, aki annak idején megadta a felhatalmazást a templom használatára, így aztán Taizé román templomában minden úgy folytatódott, mint azelőtt.

XXIII. János – a „tavaszt hozó” pápa

XII. Piusz utódjának megválasztása nyomán a közösség új, eleven kapcsolatba került a római egyházzal. Ismét Gerlier bíboros egyengette az utat, az ökumenizmus kérdésében való tájékozódása érdekében azt ajánlotta a pápának, hogy mielőbb fogadjon a taizéi testvéreket.

A bíboros annyira meggyőzően érvelt, hogy XXIII. János végül is beleegyezett abba, hogy fogadjon a testvéreket. „A kihallgatás – számol be róla Roger testvér – úgy folyt le, ahogy a bíboros szerette volna. A pápa szolgálatának megkezdése után három nappal megkaptuk a meghívást. Egyenesen a pápa elé vezettek bennünket. Meglepett minket ez a kihallgatás: XXIII. János pápa egészen más volt, mint ahogy elképzeltük. Annyira érdekelt minden, hogy amikor a kiengesztelődésről beszéltünk, tapsolt és felkiáltott: »Bravo!« Nagyon egyszerű, nyitott emberre találtunk benne, teli örömmel és természetességgel.”

Búcsúzáskor XXIII. János meghívta Roger testvért, hogy látogassa meg máskor is. Később évente találkozott hasonló módon.

Néhány hónappal később, 1959. január 25-én, XXIII. János pápa bejelentette szándékát, hogy egyetemes zsinatot hív össze az egyházban, s erre nem-katolikus megfigyelőket is meghív. A felkészülés idején Roger testvér közzétett egy szöveget, amely határozottan és sürgetően kinyilvánítja, mit remél Taizé a zsinattól:

„A keresztények megosztottságának botrányát látva mi a látható egységre törekszünk. Ez, egyedül ez teheti lehetővé azt a missziós lendületet, amellyel az evangélium örömhírét elvihetjük minden embernek a világon. Némelyek úgy vélik, hogy ez a látható egység egyik vagy másik ideológia ellen irányul. A keresztények azonban sohasem egyesülhetnek más emberek ellen, hanem csakis azért, hogy mindnyájan hinni tudjanak.

Tudjuk, hogy a katolikus egyház azt vallja, egyedül ő őrizte meg a Krisztus akarta egységet. A párbeszéd azonban megszűnik akkor, ha a katolikus egyház az összes keresztény egységét csak a többiek »visszatérésével« tudja elképzelni. Nem lehetne olyan kifejezéseket használni, amelyek az »előrehaladásra« vagy a »beteljesedésre« utalnának? Ha ez lehetetlen, akkor aligha reménykedhetünk valódi dialógusban... A protestantizmusnak szüksége van az olyan kijelentésekre, amilyeneket a pápa ismételt tesz: »Nem indíthatunk történelmi pert, nem kereshetjük, hogy kinek volt igaza és kinek nem. Mindnyájunknak osztoznunk kell a felelősségben. Egyszerűen csak azt mondhatjuk: egyesüljünk, ves-sünk véget a széthúzásnak.«

A zsinatot megelőző két évben Roger testvér több katolikus püspököt és közel ötven protestáns lelképásztort hívott meg különböző országokból, hogy három napra találkozzanak Taizében. A reformáció óta ekkor fordult elő először, hogy ilyen találkozóra sor került. Attól félve, hogy a résztvevők megrekednek a múlt megosztottságában, Roger testvér azt javasolta, hogy mai lelképásztori gondjaikat osszák meg egymással. Mindenek előtt Latin-Amerikára irányította a figyelmet, hiszen az ott kialakult helyzettel akkor nemigen törődtek Európában. A második ilyen találkozó után néhány nappal egy másik, addig soha nem látott esemény is történt: Gerlier bíboros és Boegner lelkész találkoztak Taizében, hogy egy rekollekciós napot együtt töltsenek a közösséggel.

1962. október 10-én Rómában megnyílt a II. vatikáni zsinat. A megfigyelők között már a megnyitó ünnepségtől kezdve ott volt az újonnan létesült Keresztény Egység Titkárságának két fiatal vendége, Roger és Max testvér.

1963-ban XXIII. János súlyosan megbetegedett. Három hónappal a pápa halála előtt, két társa kíséretében Roger testvér kihallgatásra jelentkezett és egyetlen kérdéssel állt elé: „Megtálálhatjuk-e a keresztények kiengesztelődésének azt az útját, amelyen senkinek sem kell megtagadnia a saját eredeti családját?” A kihallgatás hosszúra nyúlt, és igen jelentőssé vált. „Kaphattunk volna konzervatív választ is, de egyáltalán nem ez történt. A hosszú kihallgatáson Isten szavát hallottuk. A pápa nem akart a nagy lelki vezetők szerepében tetszelegni. Egészen egyszerűen tudomra adta, hogy érti, mire törekszünk. Nem akarta határozottan kijelölni a követendő utat. Ellenkezőleg, azt mondta, járjunk tovább azon az úton, amelyen elindultunk. Ne aggasszon bennünket túlságosan sok kérdés. Az egyházban vagytok – mondotta nekünk –, mivel az egyház egyre bővülő koncentrikus körökből épül fel. Nem határozta meg pontosan, hogy melyik körbe helyezett bennünket. Megkérdeztük tőle: »Hogyan haladjunk előre, anélkül, hogy megbántanánk azokat, akikkel közösek a gyökereink? Hogyan teljesítsük a hivatásunkat ebben a páratlan közösségben, amely az egyház?» Kérdéseinkre az Isten közelében élő ember bensőséges egyszerűségével felelt.”

XXIII. Jánossal való utolsó találkozásáról Roger testvér feljegyezte, hogy a pápa elsírta magát, amikor elmondta, mennyire meghamisítják szándékait. Nagy kockázatokat vállalt. A II. vatikáni zsinatra meghívta a nem-katolikusokat – sokak szembeszegülése ellenére is. Bocsánatot kért a múltért. Nagyon bántotta, hogy a nem-katolikusok részéről mindössze néhány udvarias szó volt a válasza. Taizével kapcsolatban így kiáltott fel XXIII. János: „Ó, Taizé, ez a kis tavasz!”

A pápa után nem sokkal Gerlier bíboros is elhunyt.

Lassúbb előrehaladás VI. Pál idején

Megválasztása után VI. Pál hamarosan bejelentette, hogy folytatni kívánja a zsinatot. Roger és Max testvérekhez még három testvér csatlakozott, mindnyájan együtt laktak Róma központjában egy félig üresen álló házban. Szerény otthonukban mindig szívesen látták vendégül a zsinaton részt vevő püspököket. Mély kapcsolatuk alakult ki a zsinatra meghívott nem katolikus megfigyelőkkel is, a görög és orosz ortodoxokkal, a különböző országok protestáns küldötteivel, főleg az amerikaiakkal.

Különlegesnek nevezhető az a barátság, amely Athenagorász konstantinápolyi pátriárka és Roger testvér között alakult ki. A pátriárka meghívására Taizé priorja Konstantinápolyba is ellátogatott. Roger testvér ugyanolyan profétikus egyéniséget ismert meg Athe-



Roger Schutz és Kalkuttai Teréz

nagorásban, mint XXIII. János pápában. A pátriárka egy ikont ajándékozott Roger testvérnek, amelyet ma is a szobájában őriz.

Többször is találkoztak később: Rómában, az Athosz hegyén, Konstantinápolyban. Amikor Roger testvér 1970-ben ellátogatott Konstantinápolyba, a pátriárka szívből jövő, megrendítő jelét adta együvé-tartozásuknak. Kijelentette, hogy Roger testvért papnak tekinti – szívesen meggyónna nála, s magához venné tőle Krisztus testét és vérét. Elválásukkor a pátriárka megállt az ajtóban, és úgy emelte föl a kezét, mintha a kelyhet emelné magasba. „A kehely és a kenyértörés – mondta búcsúzóul Roger testvérnek –, ne felejtse, hogy ez az egyetlen megoldás.”

A II. vatikáni zsinaton megszületett a katolikus és a nem-katolikus egyházak közti kiengesztelődés azonnali szép reménye, ám Taizé is csakhamar rájött, hogy az igazi kiengesztelődés a messi jövőbe távolodik. Sok ökumenikus bizottságot hoztak létre, de a felekezetek továbbra is párhuzamos szervezetekben folytatták életüket, s amolyan békés egymás-mellett-élés alakult ki közöttük. Mintha az ökumenizmus kimerítette volna összes lehetőségét. „Maguknak az egyházaknak a kiengesztelődésében reménykedtünk. Be kellett azonban látnunk, hogy ez az út járhatatlan – írja Roger testvér. – Isten soha nem ítél mozdulatlanúságra. Sohasem zár le ösvényeket. Mindig újakat nyit, bár ezek az ösvények néha igen keskenyek. Nekünk már másik ösvényt készített az Úr.”

Roger testvér fontosnak tartotta, hogy évente egyszer találkozzék VI. Pál pápával, s tájékoztassa a Taizében folyó útkeresésről. A pápa megbízott Roger testvérben és hozzájárult ahhoz, hogy a taizéi priornak állandó képviselője legyen a Szentszéknél.

Roger testvér feljegyezi VI. Pál egyik, fiatalokkal kapcsolatos megjegyzését: „Szeretnék méltó lenni hozzájuk. [...] Ha megtalálja a kulcsot az ifjúság megértéséhez, szóljon nekem is.”

Felhasznált irodalom

Roger testvér, *Taizé forrásai*. Budapest 1997.
Spink, Kathryn, *Roger testvér – Taizé alapítója*. Budapest 1989.
Teréz atya – Roger testvér, *Az imádság mint üdítő forrás*. Szeged 2001.

Csiszár Klára

„Nem irányítottam az életem, próbáltam csupán dolgozni, írni, oktatni, kötelességemet teljesíteni, a mindennapi kenyeret megkeresni. A banálisnak tűnő dolgok ellenére is megpróbáltam Istent szolgálni – és ennyi.”¹ (Karl Rahner)

EGY TEOLÓGUS EMLÉKÉRE (2)

Százegy éve született és huszonegy éve halt meg Karl Rahner

A 20. század egyik legjelentősebb teológusára való emlékező méltatásunk első részében Karl Rahner életútját tekintettük át vázlatosan. Teológiájának és filozófiájának szerteágazó gazdagságáról leginkább a Rahner-bibliográfia áttekintése révén alkothatunk fogalmat. Gondolkodásával foglalkozni nem a múltba, hanem egyértelműen a jövőbe való tekintést jelent. Rahner nemcsak filozófus, nem pusztán dogmatikus, hanem misztikus, fundamentálteológus, liturgikus, morálteológus, patológus is volt. A teológiának alig van olyan területe, amelyhez ne szolt volna hozzá.¹ Mielőtt rátérnénk a rahneri teológia-bibliográfia ismertetésére, vázoljuk röviden a rahneri gondolkodás főbb területeit, úgy, ahogyan azt Edward Farrugia rendszerezte²:

- A fundamentum ideje (1922–1934)
- Az áttörés ideje (1934–1949)
- Az új felfedezések ideje (1950–1962)
- Egyházipolitikai irányvonalak megrajzolása (1962–1984)

Karl Lehmann bíboros irányítása alatt született egy részletesebb Rahner-bibliográfia-teológia szintézis *Sämtlichen Werke* címen, Johann Baptist Metz, Karl H. Neufeld és Herbert Vorgrimler közreműködésével³:

1. Az alapok (1922–1949/1–8. kötetek) – A rendben megtalált fundamentumok; A lélek a világban; Az egyházatyák lelkesége; Az ige hallgatói; Kegyelem; Bűnbánat; Lelkiségi írások; Az ember a teremtésben
2. Az alakulás (1949–1964/9–17. kötetek) – Mária a dogmatikában; Az egyház az idő kihívásában; A bűnbánat teológiájának története; Jézus Krisztus alakja; Loyolai Szent Ignác; Lelkiélet; A teológia felelőssége; Megújulásra való törekvés; Enciklopédikus teológia
3. A kibontakozás (1964–1976/18–26. kötetek) – Szentségek; Az egyház önbeteljesedése; A zsinat; A zsinat a részegyházakban; Egy összegzés margójára; Sze-

mélyes üdvösségközlés; A papi egzisztencia; A hívők közössége; A hit alapjai

4. Összegzések (1977–1984/27–32. kötetek) – Egység a sokszínűségben; A kereszténység és az egyház jövője; A világban tapasztalható változás és pluralizmus; Az Istenre való rákérdezés; Késői írások; Visszatekintés és emlékezés.

Ez a rendszerezés természetesen helyenként igen átfogó, máshol pedig kronológiailag nem mindig következetes. Néhol a gondolatokban rahneri művek címét ismerjük fel.⁴ A rendszerezés alapján azonban a rahneri teológia kétségkívül jól áttekinthető.

Isten Jézus Krisztusban megvalósult önközlése: a kegyelem teológiája

Rahner kegyelemtanának részletes bemutatása külön dolgozatot igényelne. Éppen ezért a következőkben csak legfontosabb gondolatait összegezzük.

Amikor Rahner a kegyelemről beszél, kiindulópontja mindig az a *kegyelem*, „mely Isten önközlése”, valamint az *ember*, aki Isten egyetemes üdvözítő szándéka értelmében „természetfölötti egzisztenciál”.⁵ Isten az embert nemcsak teremtménynek akarta, nemcsak a végtelenre nyitott szellemnek, aki szabadon meghatározva magát befejezi a teremtést. Isten ennél sokkal többet akar: önmagát közölni az emberrel, részesíteni őt isteni életében. Ezt pedig a Jézus Krisztus által hozott történelmi kinyilatkoztatásból tudjuk.⁶ A kegyelem az emberi lét központja. Az ember teljes mivolta csakis Istenhez való viszonyában, rendeltetésében, az üdvösségtörténetben, azaz a Jézus Krisztus Lelke által közvetített kegyelemben releváns.⁷

Rahner transzcendentális-antropológiai beállítottságú teológiájának egyik legfontosabb témája a természet és a kegyelem viszonya, a teremtő Isten és a megváltó (kinyilatkoztató és önmagát kegyelmileg közlő) Isten művének kapcsolata, ezen belül a „természetfeletti egzisztenciál” fogalma (vagy teologumenonja)⁸, amely szerteágazó teológiai reflexiókban mindig visszatért. Rahner ezt az „übernatürliches Existential”⁹ kifejezést Heidegger nyomán alkotta, akkor is, ha a fogalmat lényegesen eltérő értelemben használja.¹⁰ Rahnernél nem arról van szó, hogy az ember mint Istenre nyi-

tott szellem (*potentia oboedientialis*) követeli a természetfeletti. A konkrét üdvrendben, az ember tényleges természetfeletti rendeltetése következtében a természetfeletti egzisztenciál nem csupán ráadás, hanem ontológiai meghatározója az emberi egzisztenciának.¹¹

Rahner későbbi írásaiban még világosabban leírta a természetfeletti egzisztenciált „mint Isten egyetemes üdvözítő akaratának ontológiai hatását az emberben, amely eleve hatalmába kerít minden bűnt, hogy megvalósítsa a megigazulást. Ezen az alapon az ember tartós módon (ez az aktuális kegyelem mély jelentése) Isten szerető gondoskodásának és kegyelmi ajándékozásának tárgya. A természetfeletti egzisztenciál így azonos a megigazulás kegyelmével, amely mindig eleve adott mint transzcendentális szituáció, még ha ezt nem mindig fogadja is el az emberi szabadság.”¹²

Rahner szentségtani vonatkozásban is beszél a kegyelemről. De ennek inkább egyháztani vonzata van. Leszögezi: „Az egyház sokféle módon kéri és közvetíti Isten kegyelmét, de a különféle módok közül kiemelkednek a szentségek, hiszen a szentségekben az egyház mintegy betölti lényegét és küldetését, mert ezekben mint az üdvösség jelenvalósága nyilvánul meg az emberek előtt: a krisztusi kegyelem fogható és látható történelmi megvalósulásában.”¹³

Az üdvösségtörténet ősi alapja: a Szentháromság-teológia

Rahner Szentháromság-teológiája is antropológiai és transzcendentális fordulatokat alkalmaz. „Ha a Szentháromság tanában is érvényesül az antropológiai fordulat, úgy minden érthetőbbé válik, anélkül, hogy megszűnnék a tanítás hititök jellege. Csak azt kell feltételeznünk, hogy a teremtetlen kegyelemben az önmagát közlő Isten mint immanens Háromság szigorúan azonos az ökonómiai Háromsággal – és megfordítva. Így lehetőségünk nyílik arra, hogy a Szentháromság tanát antropológiailag értelmezzük, anélkül, hogy meghamisítanánk. Ha ugyanis a kegyelemre (és ennek történelmi megjelenéseire) épülő kapcsolatunk Istennel közvetlenül a Háromságra utaló struktúrával rendelkezik – ha ez a kapcsó-

A szerző negyedéves római katolikus teológia-szakos hallgató a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen. Ez az írás dolgozat formájában első díjat nyert a VII. Erdélyi Tudományos Diákkonferencia római katolikus szekciójában.

lat mindig a megfoghatatlan Istenhez való viszony marad, ha ezt számunkra a Jézusban történelmileg megjelenő, az önmagát feltétlenül megígérő isteni »igen« közvetíti –, ha a Megígért személye, anélkül, hogy szigorú értelemben vett isteni mivoltát elveszítené, létünk belsejébe szeretetként jön el – vagyis ha a kegyelmi istenközösség háromságos felépítése, éppen, mert Isten közvetlen önközlése, magára Istenre önmagában is érvényes –, akkor lehetséges az immanens Háromság változatlanul fennálló titkának megértése. Ez megszabadít bennünket attól a benyomástól, hogy a tanítás csak játék a fogalmakkal. Megérteti azt is, hogy ennek a titoknak az üdvörtörténet ama pillanatában kellett megnyilvánulnia, amikor kifejezetten tudatossá vált: az üdvösség teljes ajándéka nemcsak Istentől adatik, hanem maga az Isten. Így egyáltalán nem veszteség, hogy a Szentháromság ilyen felfogása szerint kegyelmi kapcsolatunk a három isteni személlyel nem jelent csupán tulajdonítást. A megtestesülés és az ember kegyelmi átistenülése sokkal szorosabban függ össze, mint általában a skolasztikus teológia tanította.¹⁴

Ebben a felvezetésben érthető Rahner egyik alapaxiómája, mégpedig az ökonómiai és immanens szentháromságtanok identitása, s így a rahneri Szentháromság mint az üdvörtörténet tulajdonképpeni ősi alapja.¹⁵

A modern egyháztanító. Egyháztan

Kétségtelen, hogy a legtöbb rahneri írásnak egyháztani vonatkozása van. E „tényállást” igazolja Rahner zsinaton való tevékenysége is, valamint azok az írásai, amelyek a keresztények egyházon belüli helyzetéről, jelentőségéről szólnak. Rahner nemcsak a zsinat alatt, hanem a zsinat előtt és után is sokat foglalkozott az egyházzal, „mivoltával”, struktúrájával, az egyház és a szentségek viszonyával. Elvont megfontolásait mindig az egyház konkrét életére alkalmazta. Rahner egyháztana nagyon röviden három fő pontban foglalható össze¹⁶:

Az egyház és a szentségek

Az egyház összszentségként van jelen a rahneri egyháztanban. Ezzel a fogalommal állítja a teológus, hogy Isten Jézus Krisztusban véghezvitt önközlése nemcsak történelmi, illetve eszkatologikus jelleggel bír, hanem a kegyelem inkarnatórikus struktúráját is kidomborítja, éspedig abban az értelemben, hogy az egyházon belül van olyan hely, ahol ez a kegyelem győzelmesen érvényre is jut, annak ellenére, hogy ebben az egyházban egyénileg és közösségileg bűnösség is tapasztalható. Mint már mondtuk, a rahneri szentségtan egyháztani vonatkozásban születik.¹⁷

Az egyház a mai világban

Rahner sokat foglalkozott azzal a kérdéssel, van-e üdvösség a látható egyhá-

zon kívül. Ki tartozik ma tulajdonképpen az egyházhoz, miként működik Isten Lelkének titokzatos erejében. Kifejti, hogy a világ gondját magára kell vállalnia a papnak és minden hívőnek. Ma a pap sem maradhat meg a szentségek kiszolgáltatásánál, az igehirdetésnél. Fel kell készítenie az embereket a szó meghallgatni-tudására, fel kell ébresztenie bennük a szentségek utáni



Karl Rahner és Joseph Ratzinger az 1972-es, nagy jelentőségű würtzburgi „reformszinóduson”. Ekkor még teljes volt az összhang a két teológus között. A német országos zsinat újító szellemű javaslatának a Szentszék nem tulajdonított különösebb figyelmet. Forrás: Christ in der Gegenwart

vágyat. A világi hívőknek Rahner már jóval a zsinat előtt fontos „szerepet szánt”. Ők azok, akik mindennapi tevékenységük révén leginkább otthon vannak a világban. Hangsúlyozza ennek kapcsán a világ megszentelésének lehetőségét a munka, a család, a kultúra stb. területén. Itt említendő a zsinat által is átvett „anonim keresztények” rahneri fogalmának jelentősége is, mely a zsinat óta a fundamentális teológia egyik komoly diskurzus-területe.

Az egyház és az ateizmus

Rahnernek az volt a véleménye, hogy az egyház még nem mérte fel a világméretű ateizmus horderejét, az egyházak mindeddig csupán többé-kevésbé védekező álláspontot foglaltak vagy önmagukat vigasztalták, amiért kiszorultak a társadalomból. A kereszténységnek számolnia kell ezzel az ateizmussal, és a keresztény reménység ellenére sem gondolhatja azt, hogy a világméretű társadalmi ateizmust sikerül teljesen legyőznie. Ez persze nem azt jelenti, „hogy a szellem és a szeretet fegyverével és minden más megengedett eszközzel nem kell harcolnunk az ateizmus ellen, úgy ahogy ezt a zsinat is hangsúlyozza: vagyis tiszteletben tartva a lelkiismeret szabadságát.”¹⁸ Rahner ehhez a harchoz ad néhány szempontot is: készség a párbeszédre, az egyháznak az üdvösség egyetemes jeleként való felfogása, harc a hamis istenkép ellen.¹⁹

A lelkipásztori munka felelőssége: gyakorlati teológia

Hogy Rahner mit is ért gyakorlati teológiáján, azt kitűnően foglalja össze a hatva-

nas évek második felében megjelent műve, amelyet társszerzőkkel közösen jelentet meg, *Handbuch der Pastoraltheologie* (A lelkipásztori teológia kézikönyve) címen.²⁰

A zsinat szellemében Rahner gyakorlati teológiájában felelősségteljes lelkipásztori irányvonalakat fogalmaz meg. Ezek az irányvonalak az egyház szükségéből erednek és a mai egyház problémáinak orvoslására szolgálnak. Ebben az értelemben a rahneri gyakorlati teológia mintegy hidat ver a szisztematikus egyháztan és az egyház karizmatikus hitben való megerősödése között. Nemcsak elméleteket sorakoztat fel, hanem konkrét gyakorlati tennivalókat is. Javasolja az egyházi stratégia kialakítását, ami a pasztorális gondok orvoslását szolgálja²¹, továbbá szükségét látja egy elmélyült, dialógusképes missziós törekvésnek, a hívők nyitott egyházának, valamint egy megújult műsztagógia meghatározott feladatainak.²²

Az élet szükség szerű döntéseket követel: spirituális teológia

Hogy mit keres egy szisztematikus teológus gondolatrendszerében a spirituális teológia? Rahner úgy véli, a rendszeres teológiának többnek kell lennie, mint egy spirituális tapasztalat feldolgozásának leírása, rendszerezése.

Teológusunk – mint arra már rávilágítottunk – nagyra becsülte rendalapítóját és ennek lelkeségét. A szentignáci lelkeség már a noviciátus éve alatt foglalkoztatta. Ennek eredményeként megszületik 1925-ben első műve, a *Warum uns das Beten not tut*, amely az imában szerzett mély Isten-tapasztalatokról beszél, a megérintettségéről, az érzékek fontosságáról az ima folyamatában. A rahneri spiritualitás háttérben mindig ott van az ignáci lelkeség, a lelkigyakorlatok fontossága.

Továbbgondolja a szentignáci „egzisztenciális felismerés logikáját”²³ a döntési folyamatokban. Rendszerezi a döntések komplex folyamatának lépéseit, amelyek szoros kapcsolatban állnak a csendben megtapasztalt benső indítással. Beszél a benső indítatások isteni eredetének kétségtelen jeleiről, amelyek a vigasztalás vagy az egyszerűség jelei. A „sin causa”, azaz maga Isten, aki nem intellektuális tényekben, nem más vallási cselekedetben érint meg, hanem az egyszerű csendben történő észlelésben. (A rahneri spiritualitás rövid foglatát Josef Sudbrack, *Karl Rahner und die Theologie der Exerzizen* című tanulmányában találjuk.)²⁴

Rahner igen fontosnak tartja a spirituális teológia fejlődésének alkalmazását a szisztematikus teológiában – itt főként a fundamentális teológiára gondol. A hitre való rávezetést, valamint a keresztény közösségek teológiája a száraz elméletiségéből kilépve életre kel. Rahner hangsúlyozza továbbá, hogy ezzel nem az elmélet „felszámolását” szorgalmazza, hanem egészen egyszerűen a hitben való döntés folyamatának megerősítését.

A valóságos Isten és a valóságos Ember: Jézus Krisztus. A rahneri krisztológia

„A valóságban ma Jézussal akkor foglalkozik az ember, amikor a torkának ugrik azért, mert vagy egzisztenciális gondja, vagy egyéb nehézsége akad.”²⁵ Rahner e véleményét először egy protestáns teológussal folytatott beszélgetésében fejti ki, aki annyira elméleti síkon beszélt Jézusról, hogy a krisztológiájának a mindennapi élet-hez, a keresztény hithez már semmi köze nem volt.²⁶ Akármennyire furcsa is, Rahner szerint a kereszténynek kell hogy legyen annyi bátorsága, hogy a mindennapokban néha tudjon Jézus „torkának esni”. Ezt a kijelentést Rahner először müncheni tanársága idején tette – továbbgondolásra provokáló szándékkal. Jézus „torkának esni”, annyit jelent számára, mint Jézussal találkozni a hitben, s ebben a hitben elcsendesedve megtapasztalni a mindenben jelenlevő, odaadó szeretetét. Ez az elképzelés a sajátos rahneri Jézus-kép kiindulópontja.

Krisztológiáját Rahner szintén a transzcendentális antropológia fényében fogalmazza meg. Elképzelése a klasszikus krisztológia, s ennek kapcsán a klasszikus szotériológia (megváltástan) megértése, és elmélyítése. Krisztológiája természetesen a már tárgyalt szentháromságtanával van szoros összefüggésben. Krisztológiájának rövid összegzése előtt megemlíendő ennek egyik alapvonása, mégpedig a Jézussal való találkozás, amelyet ugyancsak Szent Ignációl vett át, és ültette bele Krisztus-tanába.

Rahner transzcendentális krisztológiája végeredményben nem egy „felülről” kiinduló deszcendens krisztológia. Antropológiai/fundamentálteológiai megfontolásokkal közelíti meg az Isten-ember titkát. Az egze-gízis történetkritikai módszerét, Jézus életének elemzését azonban elhanyagolja. Elképzelésében az ember mivolta megengedi, hogy Jézus Krisztusban, az Isten-emberben ellentmondás nélkül egyesüljön Isten és az ember. Antropológiájának értelmében az ember konkrét (testi) állapotában vágyakozik az üdvözítő Isten testi-történeti megnyilvánulására, tehát az egész egzisztenciája ráirányul egy emberi alakban megjelenő, abszolút üdvösségközvetítőre. Rahneri értelemben csak egy ilyen felvezetés után térhetünk rá a történeti Krisztus-eseményre, amelyben a krisztológia és a szotériológia összefonódik.²⁷

Rahner krisztológiája – mint látjuk – nem annyira a dogmatika, mint inkább a fundamentális teológia Krisztus-eseményén alapszik. Végkicsengése Krisztus tetteire utal, amelyet látva sokan megerősödnek és hisznek.²⁸

Karl Rahner: *Schriften zur Theologie*

Rahner életművének tanulmányozása során evidenssé válik, hogy a legterjedelmesebb és a legszerteágazóbb teológiát tartalmazó műve a *Schriften zur Theologie* tizenhat kötete. Az első kötet 1954-ben, az

utolsó pedig halálának évében jelent meg. E mű, mondhatni, átfogja nemcsak a nagy teológus életét, hanem egész teológiáját, gondolkodását. Az „életmű” a legkülönbözőbb teológiai kérdésekkel foglalkozó tanulmányokat tartalmazza. Tekintettel ezeknek az írásoknak a fontosságára, alább bemutatjuk röviden a „*Schriften zur Theologie*” legjelentősebb köteteit²⁹:

I.: *Isten – Krisztus – Mária – kegyelem*

Alapvető dogmatikai tanulmányokat tartalmaz. Fő célja e fogalmakat a teológia tudományán túl az egyszerű emberek számára is érthetővé tenni, valamint az idők jeleit felismerve aktuálisan tárgyalni e dogmatikai kérdésekről. (Zürich-Einsiedeln-Köln, 1954)

II.: *Egyház és ember*

Az édesanyja 80. születésnapjára megjelent kötet igen szerteágazó teológiát dolgoz fel. Az egyház pszichológiai, pasztorális, fundamentális, szentségtani megközelítése beleágyazódik a modern idők egzisztenciális kérdéseinek fogalmába (mint szabadság, bűnösség). (Zürich-Einsiedeln-Köln, 1955)

III.: *A lelki élet teológiájához*

Ezek az írások a keresztény élettel foglalkoznak részletesen. Elsősorban elméleti alapot adnak a keresztény élet fogalmához, másrészt rávilágítanak a keresztény hit hétköznapiokban való megélésének a lehetőségeire, valamint a kereszténység világban betöltött szerepére. (Zürich-Einsiedeln-Köln, 1956)

IV–V–VI.: *Újabb írások*

E kötetek új meglátásokkal gazdagítják a *Schriften zur Theologie* korábban megjelent kötetiben tárgyalt teológiai kérdéseket. Mivel eddigi írásai nagy visszhangra találtak, Rahner szükségét érezte újabb gondolatokkal megvilágítani korábban közölt teológiáját. (Zürich-Einsiedeln-Köln, 1960–1965)

VII.: *A lelki élet alapvetése*

Közérthető nyelven beszél a keresztény élet fundamentumáról, többek között Krisztus életének titkáról, a példa értékű kereszténységről, az egyház hivatásáról, valamint a Jézus szíve-tiszteletéről. (Zürich-Einsiedeln-Köln, 1966)

IX.: *Szembesülések*

Az egyház és a modern társadalom viszonyát tárgyalja. Ennek kapcsán beszél az egyház társadalomban betöltött szerepéről, valamint az egyház felelősségéről, mellyel szembe kell néznie. Írása krisztológikus, antropológikus, valamint egyháztani fejtegetéseken alapul. (Zürich-Einsiedeln-Köln, 1970)

X.: *Párbeszéd a jövővel*

A modern társadalom égető problémáit tárgyalja. Ezen belül részletesebben érinti a teológia és a tudomány kapcsolatát, antropológiát, krisztológiát, valamint az egyház helyzetét a mai világban. (Zürich-Einsiedeln-Köln, 1972)

XIII.: *Isten és kinyilatkoztatás*

A kötet rahneri éleslátással világítja meg a jelen teológia, valamint a hagyomány fontosabb kérdéseit a teológiai hermeneutika,

az istentan és krisztológia, a kegyelemtan, a mariológia, valamint az angelológia területén. (Zürich-Einsiedeln-Köln, 1978)

XV.: *Tudomány és keresztény hit*

A megváltás valóságát tárgyalja a modern természettudományok diskurzusában. Igen aktuális fejtegetéseket tartalmaz, s emellett személyes problémákat is megközelít, úgy mint félelem vagy autoritás. Az utolsó előtti kötet egyértelműen a kortárs teológia diskurzusa. (Zürich-Einsiedeln-Köln, 1982)

A Karl Rahner gondolkodását ért kritika

Végezetül a rahneri kritika pozitív és negatív vetületeit mutatjuk be. Tekintettel arra, hogy a rahneri teológia is emberi munka, kétségkívül nem tökéletes. Már tudjuk, mennyire újnak hat, illetve hatott teológiai gondolkodása, így nem csoda, hogy már életében is, sőt halála után is sok támadás érte/éri.

Elmarasztaló kritika

Rahnert leginkább a megismerés elméletének vonalán támadták. Úgy vélték, a modern rahneri teória kibillenti egyensúlyából a hagyományos teológiai módszereket. Idealista teológusnak tartották, akinek alaptézise Isten kapcsolata a magányos emberi „Én”-nel. Kritikusai úgy érezték, ebben a kapcsolatban nincs helye a Te és a Mi történetiségi valóságainak. E kritikát főként Rahner egykori tanítványai, Johann Baptist Metz, Marcel Xhaufflair, Johannes Caminade képviselték. Vorgrimler Rahner védelmére kijelentette, hogy ez a kritika „félreérti a rahneri tanok tartalmát és következtetéseit, amelyek tulajdonképpen az isten- és emberszeretet egységének kifejeződései.”³⁰

Amikor negatív Rahner-kritikáról beszélünk, feltétlenül meg kell említenünk a teológus és a Hans Urs von Balthasar közötti vitát, mely a szentháromságtan és a krisztológia körül zajlott. Von Balthasar támadta Rahnert, amikor ez az Atya Fiában történő szenvedésről beszélt. Elvetette a Szentháromság szeretetdrámájának³¹ teológiáját. A kritika több ízben nyílt vitába torkolt, anélkül, hogy a vitafelek közös nevezőre jutottak volna.

Rahner elismerése

Rahner elismerése már a jobboldali kritika erősségét feltételezi. Rahner igen jelentőset alkotott a 20. század megújuló teológiáját illetően. Gondolkodása felfedezhető a II. vatikáni zsinat dokumentumaiban is. Meghatározó irányvonalat jelent a 21. század egyháza számára. Példa értékű felelősségteljességgel foglalkozik a modern egyház kihívásaival, amellyel szembe kell néznünk. Rahner korunk megújuló egyházát kívánta felépíteni, azonban nem az alapokat megkerülve. Tudja: alulról kell kezdeni az építkezést azért, hogy tartós legyen.

Századunk egyik legnagyobb teológusa. Számára a legfontosabb: az egyház iránti szeretet és az egyház iránti hűség.³²

Befejezés

Karl Rahner munkásságát és életművét teljes egészében csak egy újabb életmű képes átfogni. Bemutatásunk célját követve azonban csupán gyors betekintést szeretünk volna nyújtani modern-kori teológiánk egyik legkiemelkedőbb alakjának gondolati rendszerébe.

Rahnerrel sok kortárs teológus foglalkozik. Ezek közül igyekeztünk a legjelentősebbeket idézni. Segítségükkel próbáltuk a híres teológust nemcsak tiszteletteljes távolságból figyelni, hanem egyben baráti közelségbe is hozni.

Karl Rahner a teológia építőmestere³³ – mondja nagyon találóan Andreas Batlogg, amikor a rahneri életműről beszél. A centenáriumát betöltő teológusunk egész életművével a hagyományból merítve építi a 21. század teológiáját, melyben a modern embert szólítja meg és avatja be a transzcendens titokba, az isteni szeretetközösségbe, amely minden teológiai eszmefuttatás alapja és célja.

Jegyzetek

¹ V.ö. Lehmann, Karl, *Was bleibt? Karl Rahners Vermächtnis für die Kirche heute und morgen, im Mainzer Dom am 27. März 2004*, In: www.bistum-mainz/domvortrag/rahner.html (2004. 10. 15).

² V.ö. Farrugia, Edward, *Aussage und Zusage. Zur Indirektheit der Methode Karl Rahners veranschaulicht an seiner Christologie*, Rom, 1985, 15-27, In: Vorgrimler, Herbert, *Karl Rahner*, 139.

³ V.ö. Vorgrimler, Herbert, *Karl Rahner*, 139-140.

⁴ Az érthetőség miatt döntöttem úgy, hogy a rahneri gondolkodás pontjait, akkor is ha helyenként ezek könyvcímek, magyar fordításban adom.

⁵ V.ö. Batlogg, Andreas, Schmolly, Walter, Wassilowsky, Günther, Rulands, Paul, Siebenrock, Roman, Zahlauer, Arno, *Der Denkweg Karl Rahners*, Mainz, 2004, 163.

⁶ V.ö. Szabó Ferenc, *Karl Rahner*, Róma, 1981, 59.

⁷ V.ö. Rahner, Karl, *Herausforderung des Christen*, Freiburg, 1975, 55.

⁸ V.ö. Batlogg, Andreas, Schmolly, Walter, Wassilowsky, Günther, Rulands, Paul, Siebenrock, Roman, Zahlauer, Arno, *Der Denkweg Karl Rahners*, Mainz, 2004, 165.

⁹ „Természetfölötti egzisztenciál”.

¹⁰ Ezt az írás is jelzi: Existentzial (Heidegger), Existentzial (Rahner), v.ö. Szabó Ferenc, *Karl Rahner*, 67-68.

¹¹ V.ö. Batlogg, Andreas, Schmolly, Walter, Wassilowsky, Günther, Rulands, Paul, Siebenrock, Roman, Zahlauer, Arno, *Der Denkweg Karl Rahners*, Mainz, 2004, 165kk.

¹² Szabó Ferenc, *Karl Rahner*, 69.

¹³ V.ö. Rahner, Karl, *Kirche und Sacrament*, In: *Vigilia*, 2004/11, 834.

¹⁴ Rahner, Karl, *Schriften zur Theologie VIII*, Zürich-Einsiedeln-Köln, 1967, magyar fordítása In: *Mérleg* 1972/1, Bécs, 41-42.

¹⁵ V.ö. Nemeshegyi, Péter, *A Szentháromság*, Róma, 1980, 43kk.

¹⁶ V.ö. Szabó Ferenc, *Karl Rahner*, 1981, 120-144.

¹⁷ V.ö. Dolhai, Lajos, *Karl Rahner szentség-tani jelentősége*, In: *Vigilia*, 2004/11, 832kk.

¹⁸ Szabó, Ferenc, *Karl Rahner*, 135.

¹⁹ V.ö. uo. 135-144.

²⁰ Batlogg, Andreas, Schmolly, Walter, Wassilowsky, Günther, Rulands, Paul, Siebenrock, Roman, Zahlauer, Arno, *Der Denkweg Karl Rahners*, Mainz, 2004, 242

²¹ V.ö. Batlogg Andreas, *Von Karl Rahner lernen*, In: *Stimmen der Zeit*, Freiburg, 2004/3, 145.

²² V.ö. uo. 145-261.

²³ V.ö. Rahner Karl, *Die Logik der existentiellen Erkenntnis bei Ignatius von Loyola*, in: Batlogg, Andreas, Schmolly, Walter, Wassilowsky, Günther, Rulands, Paul, Siebenrock, Roman, Zahlauer, Arno, *Der Denkweg Karl Rahners*, Mainz, 2004, 268.

²⁴ Sudbrack, Josef, *Karl Rahner und die Theologie der Existenz*, in: Batlogg, Andreas, Schmolly, Walter, Wassilowsky, Günther, Rulands, Paul, Siebenrock, Roman, Zahlauer, Arno, *Der Denkweg Karl Rahners*, Mainz, 2004, 271.

²⁵ ZDF – Interview mit Meinold Krauss: *Karl Rahner – Erinnerungen*, Innsbruck-Wien, 2002, 24.

²⁶ V.ö. uo. 26.

²⁷ V.ö. Szabó Ferenc, 1981, 180.

²⁸ V.ö. Vorgrimler, Herbert, *Eine Theologie für unsere Zeit*, in: Batlogg, Andreas, Schmolly, Walter, Wassilowsky, Günther, Rulands, Paul, Siebenrock, Roman, Zahlauer, Arno, *Der Denkweg Karl Rahners*, Mainz, 2004, 298.

²⁹ Fontosnak tartom röviden beszélni e kötetek tartalmáról, azért hogy tudjuk, Rahner a *Schriften der Theologie* melyik kötetében, milyen teológiai témát dolgoz fel.

³⁰ Vorgrimler, Herbert, *Karl Rahner verstehen*, 150.

³¹ V.ö. uo. 151 – kiélezve nevezi Balthasar *szeretetedrámának*. Rahnertől távol áll, hogy teológiájában ilyen patetikusan fogalmazzon. (saját megjegyzés).

³² ZDF – Interview mit Meinold Krauss: *Karl Rahner – Erinnerungen*, Innsbruck-Wien, 2002, 62-68.

³³ Batlogg, Andreas, *Karl Rahner als theologischer Architekt für die dritte kirchengeschichtliche Epoche*, In: www.kath.de/artikel/rahner.htm (2004. 10. 15).

Láng Erika

HATVAN ÉVEL EZELEŐTT A SZOVJET PARADICSOMBAN

A szatmári sváb települések életében szomorú nagypénteki napok kezdődtek az 1945-ös oroszországi deportálással. Ennek emlékét máig kegyelettel őrzik a helybeliek.

1944 őszén orosz katonák érkeztek a községekbe és népszámlálást végeztek. Tettüket azzal magyarázták, hogy a deb-

receni magyar kormány tudni akarja a front átvonulása utáni helyzetet. Nagy félrevezetés volt ez, hiszen a debreceni kormány még meg sem alakult akkor, csak december 21-én hívták életre. Nyugat-Magyarországon még folytak a harcok, sőt Budapesten is, így a megalakuló kormány még saját embereit sem volt képes megvédeni, nemhogy a szatmári svábokat.

1945. január 1-jén aztán az orosz katonák meg is kezdték az emberek összegyűjtését. Úgy mondták, hogy romeltakarításra viszik őket két hétre valahová, ennyi időre csomagoljanak maguknak

élelmet és meleg ruhát. Az összeírás az 1926 előtt született fiatalokat érintette. Később aztán, a kívánt létszám híján, minden munkaképes embert elvittek.

Az összegyűjtés különböző cselekkkel történt. Mezőpetriben például az iskola épületébe hívták össze a kijelölt svábokat, máshol a templomba. Tasnádszántón bált rendeztek a fiataloknak, így fogták össze őket. Aztán négyes sorba állítva, gyalog indították a szerencsétlen embereket a nagykarolyi megyeháza (későbbi piarista gimnázium) felé. Csomagjaikat néhány szekér vitte utánuk. Menet közben többen az útszéli kukoricásba próbáltak

A szerző mezőpetri születésű harmadéves egyetemi hallgató a BBTE Római Katolikus Teológia Karán, teológia-magyar szakon, egy éve a könyvtár-szakot is végzi.

szökni, akit elkaptak, félholtra verve vitték vissza a csoporthoz.

Néhány napig Nagykárolyban időztek, s közben megtudták, hogy az állomáson a vagonok már építik a priccseket részükre. Január 9-én egy orosz tiszt adta hírrül nekik: „rövid időre” Oroszországba viszik őket közmunkára, hogy építsék vissza mindazt, amit a háború során a németek leromboltak.

A kétségbeesett embereket fegyveres katonák kísérték az állomásra. Minden vagonba bedobtak egy fejszét, hogy vágjanak lyukat higiéniai célból. A fűtést kis kályhával oldották meg. Moldvában, Râmnicul Siretben átrakták őket széles orosz vagonokba – utazási körülményeik ezután sem javultak, sőt a tetvek is megjelentek és három évig meg is maradtak a szerencsétlen embereken. Az úton szomszomság gyötörte őket, ennivalójuk még volt otthonról, de víz-ellátásukról nem gondoskodtak. A padlóba vájt lyukon át felszedett hóval csillapították szomszujukat. – A deportálás több csoportban történt, nemcsak a károlyi, de a szaniszlói állomásra is több vagon indult a szovjet paradicsomba.

Két hétig utaztak, míg Konstantinovkába értek, egy részüket tovább vitték Gorlovkába. Oroszországban kétméteres hó és addig nem tapasztalt nagy hideg fogadta őket. Zenekar fogadta a szatmári svábokat, de első lakomájuk savanyú káposztaleves volt, ez aztán szinte napi eledelekké vált, mellé kevés sületlen árpa-kenyeret osztottak nekik.

A mai tömbházakhoz hasonló, hét bejárattal ellátott nagy épületben volt a láger, annak hideg szobáiban éltek a kényszermunkára ítélték. A legtöbb hálószoba ablak nélküli nagy terem volt. A láger drótkerítés vette körül, a katonák fegyverrel őrizték a bent lakókat, akárcsak Auschwitzban a zsidókat. Az első napokban sem fűtés, sem világítás, sem priccsek vagy ágyak nem voltak. A visszatértek elbeszélése szerint olyan hideg volt bent is, hogy éjszakánként nem tudtak aludni, minden ruhát magukra terítettek, hogy meg ne fagyjanak. Később aztán szereztek kályhát és tüzelőanyagot, hogy tagjaik éjjel meg ne gémberedjenek.

Sokuk munkahelye a szénbánya volt, ahol általában hason fekvé kellett dolgozniuk. A föld alatti munkában megizzadtan mentek fel a felszínre, nedves ruhájuk megfagyott rajtuk, amíg a lágerig gyalogoltak. Mások – nemre való tekintet nélkül – asztalosműhelyekben, építkezéseken vagy kolhozokban dolgoztak.

1946-ban nagy szárazság volt Oroszországban, egész évben alig esett eső, s ez éhínséget vont maga után. Sokan haltak éhen és különféle betegségek jelentek meg a foglyok körében. Különösen a tifusz szedte áldozatait. A lágerben az udvaron feküdtek a betegek: sokan olyan gyengék voltak, hogy még a legyeket sem tudták magukról elhajtani, mások öntudatlanul kínlódtak a 40 fokos lázban. Az el-

hunytak temetése nagy gondot okozott, néha deszka sem jutott koporsóra, így anélkül temették a domboldalba a halottakat. Egyeseket a méteres hóba vájt mélyedésbe ástak el, mások számára a fagyos földbe csákányoltak sírt, s hóval fedték le azt. Olyan is előfordult, hogy csavargó, éhes kutyák falták fel a szerencsétlen halottakat. Nyáron általában tisztességes módon temettek.

Voltak, akik szökni próbáltak a több mint ezer kilométeres távolságról. Ez nagyon merész vállalkozás volt, általában nem is sikerült, az elfogott szökevényeket félholtra vagy holtra verten vitték vissza a lágerbe.

A deportáltak több csoportban szabadultak, voltak akik korábban, mások csak 1948–49-ben indulhattak hazafelé.

táblákat állítottak. Az idős sváb deportáltakat különféle publikációkban vallatták a kegyetlen kényszermunkáról.

Ebben az évben a deportálás 60. évfordulójáról emlékeztek meg Szatmár megyében. A január 29-i eseményre a kaplonyi római katolikus templomban és a helyi kultúrotthonban került sor. Az ünnepi szentmisét Schönberger Jenő megyéspüspök celebrálta német és magyar nyelven a környékbeli papok kíséretében. Prédikációjában kiemelte, hogy a messi földre elhurcolt szatmáriakat erős hitük tartotta meg. Ők nem abban hittek, hogy egy lerombolt országot fognak újjáépíteni, hanem abban, hogy visszatérnek szülőföldjükhöz és családjukhoz.

Erről tanúskodik a következő levél részlete is, amit egy mezőpetri férfi, Mórent



Mezőpetriek egy csoportja, a „második transzport”, akik öt évig (1945–1949) szenvedték a szovjet fogságot. Fotó: Mezőpetri, családi albumból

1945 Szentháromság vasárnapján Nagykárolyban, a gencsi úti kápolnánál Scheffler János püspök tartotta a búcsús szentmisét és szentbeszédet, amelyre összegyűlt a Károly-vidék katolikusága. A püspök erőről és türelemről prédikált a síró, kétségbeesett embereknek. Szomorú ünnep volt az.

Az első beteg-csoport tíz hónap után, 1945 októberében érkezett haza. Idősebb betegek voltak, ők hozták az első hírt az elhurcolt emberekről. A később hazatérőket már várták a szaniszlói állomáson, 1947–48 és '49-ben. Templomba kísérték őket, ahol imádkoztak és hálaadó Te Deumot énekeltek a szerencsés hazatérésért.

A deportálás 50. évfordulóján, 1995 januárjában, Szatmár megye-szerte megemlékeztek a szomorú eseményről. Szentmiséken imádkoztak az elhunytakért, ünnepi prédikációkban idézték fel a nehéz időket, és sok temetőben síremlékeket és

János, írt családjának: „Kedves feleségem és gyermekeim! Itt írok egy pár sort (...), küldöm azokkal, akik hazamennek. Mi még nem tudunk semmit a hazamenésről. Már nagyon kívánczok hozzátok. (...) Mi jól vagyunk mind, akik itt együtt vagyunk petriek. Isten veletek és velem is, tisztellek, csókolak benneteket. Csak vigyázatokat magatokra, és imádkozzatok!”

Sajnos ő is azok közé tartozott, akik soha nem tértek vissza övéik közé.

Források

Merli Rudolf, *Mezőpetri története*. Mezőpetri – Bubesheim, 1999.

Oroszországot megjárt idős emberek elbeszélései.

Az idézett levelet az elhunyt édesapa fiától kaptam, aki azután született meg, hogy apját elhurcolták, így sohasem ismerhette meg őt.

MÉG EGYSZER: AZ IMÁRÓL

Májusi lapszámunkban Sebestyén Péter erdőszentgyörgyi plébános *Kapcsolat* című írását tette közzé a szerkesztőség. A szöveg a jezsuita Anthony de Mello imáról, imádságos életformáról vallott nézeteire épül, és fontos megállapításokat tesz arról: miért, hogyan lehet vagy érdemes imádkozni. Sebestyén Péter nyilván igen jól összefoglalta de Mello „ima-tanácsait”, s ezért minden elismerés megilleti. Az alábbi megjegyzések nem is közvetlenül a *Kapcsolat* című írására reflektálnak, hanem egy jelenség ellensúlyaként szeretnének hatni. Egyre szembeötlőbb ugyanis az aránytalanság a „hogyan imádkozunk” témában az individuális, befelé forduló, elmélkedő imádság javára; a meditatív, „jezsuitás” imamód a meglehetősen egyoldalú egyházi közbeszéd miatt hovatovább teljesen elnyomni látszik a liturgikus közösségi imaformát. Mintha legalábbis egy-egy közkedvelt mester tanítana csak imádkozni, az egyházi hagyomány pedig nem. Ifjúsági összejöveteleken, lelkigyakorlatokon talán még megütközést is kiváltana, ha az együttlevők arra kapnának felszólítást: hangosan és együtt, valóban imádságos módon recitálják végig például az 50. vagy 90. zsolnárt. Vagy gondoljuk csak el, milyen döbbenet fogadná azt a felszólítást: dicsőítsük hangosan Isten nagyságát! Holott is az ima – hittanításunk világos szelleme szerint – ezt is magába foglalja. Le kell hát bontanunk némi gátlásokat, s az Istennel folytatott párbeszéd korszerűnek érzett módozatai mellett újra kellene tanulnunk a liturgikus *közösségi* beszédet is.

1.

„Mire jó az ima?” – kérdezi Sebestyén Péter a fentebb idézett írás egyik alcímében. A kérdés nyilvánvalóan azt sugallja, hogy az ima eszköz, amellyel el lehet érni egy célt. „Az ima arra való...” – kezdi válaszait szerzőnk, majd: „Az ima Isten adatbankjának jel-szava, amellyel behatolhatunk a »szívéhez«”, „az imádság az a rádiótelefon, amellyel ráhangolódhatunk Isten hullámhosszára...”. Metaforikus voltukban szép mondatok ezek és kétségkívül tartalmaznak igazságot. Mindemellett azt a képzetet kelthetik az olvasóban, hogy az ima voltaképpen egy meglehetősen mechanikus funkció valamely alkotóeleme. Mintha legalábbis azt mondanánk: az „Enter” billentyű arra való, hogy a megfogalmazott utasítást „kiadjuk”. De vannak, akik valamivel misztikusabb értelmezését látják az imának annál, hogysem az Istennel való alkotó viszonyban az imát valamiféle célracionális „ügylet” technikájaként értékeljük. Eszerint lehet, hogy az ima nem „jelszó” és nem „rádiótelefon”, hanem épp az a „térérő”, amelyben beavatódhatunk az Istennel való kommunikációba. Romano Guardini megkülönböztetését parafrazálva: talán az imának szép mondatok célja, hanem *értelme* van. Vagyis nem „arra való”... Ezt pedig – dicséret Sebestyén Péternek! – végső soron kifejezi az, hogy „az imádságban Isten jelenlétébe helyezem magam.” Igen, „térérőbe”.

2.

Határozottan érzékelhető – különösen fiatalok körében (olyan fiatalok körében is, akik egyre inkább náluk is ifjabbaknak adják át helyüket) –, hogy a vallási közösség számukra elsősorban szellemi értelmű közösség. Általában jóhiszeműen és becsületesen használják a „lelki” szót is – és nincs okunk ennek tartalomfedezetét elvitatni. Csakhogy a „lelki” közlése, megformálása, alakba öntése nem megymásként, mint önálló, személyes mondatok által. Kibeszélik magunkat mások számára. Kibeszélik: olyan mondatok révén, amelyek mindannyiunk egybehangzó érzése szerint nem pontosan rólunk szólnak. A szavak és szó szerkezetek éppúgy elmondanak *valamit* belőlünk, mint amennyire el is torzítják az érzett igazságot. Ez minden alkalmi beszéd közös hátránya.

A spontán imáé is.

Mit lehet tenni? Hiszen közösségünkben, barátaink, feleink körében is Isten felé szeretnénk fordulni úgy, hogy teljesen önmagunk legyünk; de mondataink nem tükröznek hűségesen. Természetesen erre is van imaállapot, csak le kellene fűjünk a port róla. Ez az imaállapot nem a személyre koncentrálnak, hanem *valóban* a közösségre. Ennek pedig az az ára, hogy nem lesznek alkalmi magánmondataink, hanem évezredek kipróbált, számtalanszor kiejtett mondatait vesszük magunkra, *alávetjük* magunkat – individuális önközlésünk feladásával – az egyetemes egyház beszédének, nem a szavak egymáshoz-kapcsolását hangoljuk hozzá kikívánczó érzelmeinkhez, hanem lelkünket, értelmünket igazítjuk hozzá azokhoz a mondatokhoz, amelyek közös gondolati „nyelvként” mindig alkalmasak voltak az imára. Talán egyszerű balgaság részünkről megvetni egy elvet csak azért, mert az ó- vagy középkor során nyerte el az elismertséget az egyházban. Ilyen elv az is, hogy „mens concordet voci” – vagyis a gondolat/értelem illeszkedik a hanghoz/szóhoz. Ehhez elegendő pusztán egy kevés belátás és szerénység.

3.

A liturgikus ima – például a kellő tudással és gyakorlattal művelt zsolnározásra épülő zsolozsmaimádkozás – sokkal többre képes, mint amennyit kívülről látunk belőle (nem a szentmiséről van szó: annak más az „értelme”). A liturgikus ima – hiszen a liturgia értelemserűen közösségi és *nyilvános* istentisztelet – a hangos kimondást feltételezi. Ezért sem érthetünk egyet Sebestyén Péterrel (vagy de Mello atyával?), amikor a „Hogyan imádkozunk?” kérdésre egyszerűen azt válaszolja: „csendben”. Pontosan ugyanilyen érvényes és helyes válasz volna az is: „hangosan, nagyon hangosan, jól tagoltan, akár énekelve”!

A rendszeres és szabályozott közösségi istenviszonynak (kultusz) mindig megvolt a magasztaló funkciója. Az Atyaisten nem csupán „Apuka”, hanem Teremtő, Egyedülvaló, Mindenható, Igazságos és Kegyelmes is. Jézus nem csupán Mester, Tanító vagy Barát, hanem Úr, Pantokrátor, Király és Próféta is. Apukának még csak lehet a fülébe sugdosni, de a „világbirót” más módon magasztalják. A dicsőítő és hálaadó imának nem a csend a nyelve! És Pál sem elmaradottságból hívja fel a krisztuskövetőket arra, hogy zsolnárokat, himnuszok és szent énekeket zengedezzenek!

A csöndes ima, a lélek belső „tisztaszobája” természetesen fontos, hasznos, kellő és illő módja az istenkapcsolatnak. És természetesen, hogy Isten akkor is ért minket, amikor semmit nem mondunk. De arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy egyetlen olyan „imakönyvünk” van, amelyről az egyház szent hittel jelenti ki, hogy isteni vétetésű: ez pedig a zsolnárkönyv, amelynek mondatai, gondolatpárhuzamai, ritmusa, különös hebraizmusai csak azon az áron nyerik el bennünk a maguk nagyságát, ha rendeltetésüknek megfelelően csendítjük meg őket. Vagy – más műfajra utalva – többségünk azért nem ismer mégoly vékonyka szeletet sem az egyház mérhetetlenül gazdag himnológiájából, mert egyfelől nincs ki megtanítsa, másfelől nincs ki gondoskodik alkalmakról se a megtanulásukhoz, se az „értelmes” és átlátható használatukhoz.

4.

Most nyilván az az „ellenérv” következne: mindez pusztán formalizmus, a kötöttségekhez való merev ragaszkodás, nem a tartalomról van szó, nem az emberi igényekről.

Vegyük sorba:

Ami a *formát* illeti: a jelek szerint egyre kevésbé vagyunk fogékonyak vagy alkalmasak a szabályos formák elsajátítására. A liturgia jólszervezettségét és méltóságát ezért hajlamosak vagyunk összetéveszteni a „ceremonializmussal”. Holott az *adekvát*nak nem a formátlanság a megfelelője! Őszinte és egyedi tartalmakhoz is érthető forma illik, nem hablagyolász, lezserkedés, nyelvi slamposág. Még a spontaneitásnak is meg kell hogy legyen a maga átlátható alakja! Sőt: ezt is meg kell tanulni! Mint sok mást. Munkát igényel tehát, nem csupán jószándékot!

A *kötöttségek* csak annak a számára jelentenek problémát, aki nem tudja, hogy a korlát nem csupán határol, hanem meg is lehet fogózni benne. A kötöttségeket csak az itéli el – épp a lélek sza-

bad kibontakozására és a személyi sajátosságokra való hivatkozással –, aki nem látja be, hogy vélt „egyedisége” is megannyi „kötöttség” elemeiből alakul ki.

Az *emberi igények* „mindenhatóságáról” pedig: ha a kereszténység csupán ezeknek a kívánalmaknak a kielégítéséről szólna, akkor ez a kereszténység minden bizonnyal egy olyan Jézus tanítására hivatkozna két évezrede, aki igenis leszállt a keresztről – csak hogy megmutassa...

5.

Visszatérve az imádsághoz: miközben jól tudjuk, hogy korántsem az egyház fénykorát éljük, mintha egyenesen ragaszkodnánk a töredékességhez! Tisztában vagyunk ugyan vele, hogy misztikus tartalmak kincshegyeit őrizgeti ez az egyházi hagyomány, hivatkozunk ugyan bölcselőkre, teológusokra és lelki írókra, akik a misztikum mélység felé fordítanak vissza, e misztikum megragadását mégis csak racionálisan, intellektualizáltan tudjuk elképzelni. Túlbeszélve, redundánsan, egyénieskedve. Pedig sokkal többet ta-

nulhatnánk a közösségi imádkozás szépségéből. Abból a „mondva-csinálásból”, amely úgy fordul Isten felé, hogy az imádkozó ember közben összhangba kerül a közösségével – *összhangba* a szó elsődleges értelmében! Pedig figyelhetne a szépségre, a magasztosságra, a „szent bonyolultságra” (a köznapi piacnyelv fantáziátlanságával szemben), az imanyelv elvontan költői teologikumára, amelyet még sem a barokk devóciók, sem a racionalitás, sem a pszichologizmus, sem a keleties egzotizmus nem hangolt át.

Az értelem igazodik a hanghoz – idéztük fennebb. A szív igazodik a szóhoz. De vajon ezek a szavak nem többek-e pusztán nyelvtani tégláknál? Vajon nem igazi ígéről van-e szó? Nem az önátadás *engedelmes* megnyilvánulása-e, hogy megszentelt mondatokra bízunk fölszálló vágyakozásunkat?

Köszönöm Sebestyén Péternek, hogy de Mello ösvényén bandukolva egy ima-portrét foglalt össze mindannyiunknak. Kérem, vegye szívesen ezt a kiegészítést.

Jakabffy Tamás

TEST LÉLEK SZELLEM TEST LÉLEK SZELLEM TEST LÉLEK SZELLEM

A keresztény hagyomány megítélése szerint az embernek erkölcsileg nincs joga, hogy élete fölött tetszése szerint rendelkezék. Ennek egyik oka a teremtő Istenbe vetett hit. Az ember nem csupán önmagáért él a világon; kötelessége van Istennel szemben is. Csakis Isten rendelkezik teljes joggal az emberi élet fölött, az ember csak gondnoka életének. Az emberi lét értelme, hogy közösségre lépjen Istennel. Az Isten iránti szeretet magába foglalja az ember készségét, hogy életét az Istennel való találkozás helyének tekintse. Ezért annak a hite, hogy az élet értelme az Istennel való találkozás és akaratának érvényre juttatása a világban, megtiltja az élet önkényes befejezését. (Hans Rotter, A krisztusi cselekvés alapja és sajátos jellege, Eisenstadt, 1980, 67–68.)

Korom Imre

„Válaszd azért az életet!” (MTörv 30,19)

ÉLET VAGY HALÁL?

Az öngyilkosság és az eutanázia keresztény erkölcsi megítélése

Világszerte egyre többet hallunk, olvasunk az eutanáziáról és az öngyilkosságról. Tudjuk, hogy előbb vagy utóbb meg kell halnunk, de ma egyre többen siettetni akarják a halál bekövetkeztét, nemcsak a másokét, hanem számos esetben a sajátjukat is. Világszerte – és sajnálatosan Magyarország ebben élen jár – magas az öngyilkosságok száma, s fokozódik az „érdeklődés” az eutanázia iránt is. Nő a megsemmisítési és megsemmisülési vágy. Régebben magától értetődő volt, hogy „jobb lenni, mint nem lenni” – ma mintha ez is kétségessé válna. „Mindenütt jó, de legjobb sehol” – éneklük egyes fiatalok. Az emberek egyre elégedetlenebbek életük minőségével – „diagnosztizált” a keresztény orvos, Gaizler Gyula. „Senkinek sem adok halálos mérget, akkor sem, ha kért, és erre vonatkozólag még tanácsot sem adok. Tisztán és szentül megőrzöm életet és tudományomat” – mondja az orvos a hippokratészi esküben. Az emberek túlnyomó többsége ezt is várja orvosától: legyen minden körülmények közt az élet védelmezője.

Keresztényekként az a feladatunk, hogy harcoljunk az életért, hiszen az élet Isten ajándéka, tehát szent. Az írott sajtó, a tévécsatornák arról értesítenek, hogy nagyon felkapott – mondhatni divatos – téma lett „a halál kultúrája”. E kérdéskör azonban morális szempontból jóval komplexebb, mint ahogy azt a média mutatja. E téma-felvezetés alapjául egyházunk tanítása szolgál, ugyanakkor a kérdés pszichológiai oldalát is megpróbáljuk lehetőségeinkhez és tehetségünkhöz mérten bemutatni. Nem léphetünk fel a teljesség igényével, hiszen óriási mennyiségű az erről szóló szakirodalom.

Az élet szentsége a Szentírásban

Az élet az Ószövetségben

A Teremtés könyvének első fejezetei leírják, hogyan terjedt ki az ősbűn következménye az emberi élet minden területére. Ennek a folyamatnak első lépése a testvérgyilkosság volt, az ártatlan Ábel meggyilkolása. Az ártatlan vér „felkiáltott a földről” az Istenhez, aki Káint száműzetéssel büntette. (Ter 4,10–11) Ez a büntetés azonban az isteni irgalom jele is volt, a törvény ugyanis azt írta elő, hogy „aki embervért ont, annak ember ontsa ki a véré, mivel Isten saját képmására teremtette az embert” (Ter 9,7).

A mózesi szövetségben az emberölés tilalma alaptörvénnyé vált. A tízparancsolatnak azonban elsősorban nem erkölcsi, hanem vallásos szerepe volt Izrael népének életében. Az ötödik parancsal a választott nép az élet Teremtőjébe, Istenébe vetett hitét és bizalmát fejezte ki.

Az Ószövetség erkölcsi tanítása nem zárta ki az emberölés lehetőségét, de azt bizonyos, előre megállapított, általánosan ismert és elfogadott feltételek közé utalta. Valójában a választott nép történelme tele van igen-igen véres esetekkel. Népe hűtlenséget az Úr gyakran büntette halállal. A Törvény maga sok olyan vallásos és társadalmi kihágást is felsorol, amelyért halálbüntetés járt.

Az élet tisztelete az Újszövetségben

Az Újszövetség magáévá teszi az emberölés ószövetségi tilalmát, de a Teremtés könyvének 9. fejezetében szereplő büntetés, a vérbosszú átvétele nélkül. A gyilkosságot nem a földi, hanem az

örök élet elvesztése bünteti – hangsúlyozzák az Újszövetség írói: „Aki gyűlöli testvérét, az gyilkos, márpedig tudjátok, hogy egy gyilkosnak sem maradandó birtoka az örök élet.” (1Jn 3,14). A gyilkosságot Szent Pál az emberi szívbe belevéselt törvény, a természet törvény megsértésének tekinti (Róm 1,29; Gal 5,19). Az Újszövetség a szeretet új mértékét Jézus önfeláldozó példájában látja, és törvényként fogadja el az utolsó vacsorán elhangzott krisztusi parancsot: „Az az én parancsom, hogy szeressétek egymást, amint én szeretlek benneteket. Nagyobb szeretete senkinek sincs, mint annak, aki életét adja barátaiért.”

A keresztény értékrend szerint az ember életének minden fázisa – a kezdetől mindvégig, a fogantatástól a halálon át az örök életig – maga a Krisztusba gyökerező és a Krisztusban beteljesedő élet. Isten személyi létünk egyedi valóságát is Krisztusban határozta el és benne választotta ki – életre és üdvözülésre – a meghívottakat Szent Pál szavai szerint: „mert öbönne választott ki bennünket a világ teremtése előtt, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk előtte. Szeretetből eleve arra rendelt bennünket, hogy Jézus Krisztus által – akarata szerint – gyermekeivé legyünk.”

A kinyilatkoztatás fényében tehát minden életellenes támadás túlmutat a társadalmi és természettudományi kategóriákon, és hitünk alapjait érinti, ezért nem lehetünk közömbösebbek iránta.

Az emberi élet védelme az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásaiban

XIII. Leó pápa *Pastoralis officii* kezdetű levelében, amelyet 1891-ben írt Németország és Ausztria püspökeinek, így nyilatkozik az életellenes cselekedetekről: „Mindkét isteni törvény, egyrészt az, amely a természetes ész világossága által, másrészt az, amely az Istentől sugalmazott írásként révén lett kihirdetve, szigorúan megtiltja, hogy valaki embert öljön vagy megsebesítsen, hacsak a szükség nem kényszeríti, hogy életét ezáltal megvédjé. [...] Ezen felül mindkét isteni törvény tiltja, hogy valaki megdöglőn oda-esse életét, súlyos és nyilvánvaló veszélynek téve ki azt, amikor azt semmilyen, akár a kötelességteljesítésből, akár nagylelkű szeretetből eredő megfontolás sem tanácsolja.” (DS 3272)

A *Katolikus Egyház Katekizmusában* ezt olvassuk: „Mindenki felelős saját életéért Isten előtt, aki azt neki adta. Ő az, aki annak szuverén Ura. A mi feladatunk az, hogy hálával elfogadjuk és megőrizzük az ő dicsőségére és lelkünk üdvösségére. Az Isten által ránk bízott élet felügyelői, de nem birtokosai vagyunk. Nem rendelkezünk vele.” (KEK 2280)

A II. vatikáni zsinat leszögezi: „Igenis gaztett mindaz, ami az élet ellen irányul: a gyilkosság bármilyen formája, a népirtás, a magzatelhajtás, az eutanázia, és maga a szándékos öngyilkosság is; mindaz, ami csorbítja a személy épségét: a csonkítások, a testi, vagy a lelki kínzás, a lélektani kényszer alkalmazása.” (GS 27.)

Az újabb pápai megnyilatkozások közül, amelyek az élet fontosságával, szentségével foglalkoznak, kiemelkedik az 1980-ban kiadott *lura et bona* nyilatkozat, amely az eutanáziával foglalkozik, az 1987-ben kiadott *Donum vitae* kezdetű, s az 1995-ben közzétett *Evangelium vitae* pápai enciklika. Összegezve ezek üzenete: „tiszteld, óvd, szeresd és szolgálj az életet, minden ember életét”.

II. János Pál pápa az ártatlan emberi élet védelmében kifejtett korábbi tanításokat összegezve rögzíti a legfőbb pásztori hivatásból következő és ezért egyházzal kapcsolatos tévedhetetlennek minősíthető tanítását: „azzal a tekintéllyel, amelyet Krisztus Péternek és utódainak adott, közösségben a katolikus egyház püspökeivel, megerősítve, hogy az ártatlan emberi élet közvetlen és szándékos kioltása mindig súlyosan erkölcsstelen. E tanítást – mely azon az íratlan törvényen alapszik, amelyet az értelem világosságával minden ember megtalál a saját szívében – megerősíti a Szentírás, folyamatosan továbbadja az egyház hagyománya és hirdeti a rendes és egyetemes tanítóhivatal.” (*Evangelium vitae*, 57)

Az öngyilkosság

Az öngyilkosság a saját élet közvetlen vagy közvetett kioltása. Agresszió, erőszakos támadás, amelyet saját személye ellen követ el az öngyilkos – bár gyakran másvalaki ellen irányuló bosszú

a célja. Wilhelm Stekel írja: „Senki sem öli meg magát, aki már valakit nem akart volna megölni vagy halálát nem kívánta volna.” Tulajdonképpen gyilkosság, s csak azért hajtja végre az illető önmagán, mert mások felé gátolt.

Aki öngyilkosságra készülődik, előbb minden iránt érdektelenné válik, majd depressziós, búskomor, zárkózott lesz. Olykor szorongásokról beszél vagy önpusztító álmokról számol be. Tartós alvászavarokra panaszkodik vagy neurotikusan önmarcangoló az élete, léte meg nem talált vagy elveszett értelméről beszél és ezért a „lenni vagy nem lenni”-t latolgatja, mint Hamlet. Régebben talán a *Szomorú vasárnapot* dúdolta, ma talán az *Állítsátok meg a földet, le akarok szállni róla* című dalt. Oka lehet a halálos unalom, amely szinte divat a fiatalok között. Öngyilkossági szándékát esetleg jelzi is – csak úgy mellékesen, fagyos nyugalommal. A legtöbb öngyilkos-jelölt tettének végrehajtása előtt valami úton-módon közeledni próbál egy számára fontos személyhez. A kérdés azonban az, van-e embere, akihez közeledhet? Akit éjjel is felhívhat telefonon, aki azonnal válaszol a levelére, akihez bármikor bekopoghat, mert tudja, hogy van számára ideje, együttérző szeretete és füle a ki nem mondott segélykérésre is. Ha van ilyen segítségre kész embere, akinek kibeszélheti magát, akkor van remény a gyógyulásra.

Statistikai felmérések és a felméréseken alapuló tanulmányok az öngyilkosságra vezető okok között a következőket említik:

Túltengő képzelet, fantáziálás. Vannak, akik túltengő képzelettel, érzélgős fantáziálással el-eljátszanak a halál gondolatával. Elképzelik: hogyan siratja őt meg ez és az. Hogyan siratja meg az a lány vagy az a fiú, ha nem találkozhatna többé – majd egy kis veszekedés után meg is kísérli az öngyilkosságot. Ez az eset általában a fiatalabb korosztálynál figyelhető meg.

Társadalmi mozgások: fellazul a falusi életközösség. Magasabb munkabéért, jobb munkafeltételeket kereső falusi emberek a nagyvárosba kerülnek, ahol elmagányosodnak, elszigetelődnek, értéküket veszítik.

Elveszett a kapcsolat környezetükkel és önmagukkal. Ezek a sérült emberek alkohollal és más szenvedélyekkel igyekeznek kompenzálni a hiányérzetüket, s mind mélyebbre süllyednek, végül az öngyilkosságba menekülnek szenvedélyeik, de önmaguk elől is.

Szociális és lélektani beszűkülés. Valaki elvesztette a pozícióját, közéleti szerepét, előmeneteli lehetőségét. Állását, egészségét, családjának egy kedves tagját.

Vannak olyan személyiség-struktúrák, amelyek öngyilkosságban érnek véget. Ezek „*önsorsrontó*” *személyiségek*. Sajátos lelkiviláguk miatt tragikusan logikus esetükben ez a vég.

Az öngyilkosság erkölcsi megítélése

Ha valaki életét tudatosan dobja el magától, súlyos bűnt követ el. Az élet és halál kizárólagos ura ugyanis Isten. A Szentírás szavai is állítják: „Lássátok végre, hogy én vagyok, csak én, s nincs más Isten rajtam kívül! Őlők és életre keltek, lesújtok és gyógyítok.” (MTörv 32,29). Ez világosan kifejti, hogy az élet feltétlen ura Isten. Ezért az ember nem rendelkezik abban az értelemben életével, hogy tetszésére volna bízva, megtartja-e vagy eldobja magától. Az öngyilkosság rosszasságát elsősorban abban kell látnunk, hogy aki így cselekszik, szembefordul Istennel mint élete legfőbb urával. Ellentétben van minden isteni erénnyel, de különösen a reménnyel és a szeretettel. Ez jelzi, hogy az öngyilkos végérvényesen elvesztette bizalmát Istennel szemben. Hiába van tudatában Isten mindenhatóságának, mégis kételkedik segítőkész jóságában. Az is előfordulhat, hogy az ember bűnét olyannak tartja, amely már nem érdemli meg Isten segítségét és irgalmát. Ebben a szeretet hiánya ismerhető fel. Az öngyilkos előtt elhomályosodott Isten egyetemes emberszeretete. Ennek természetesen nem Isten az oka. Az ember az, aki nem érzi Isten szeretetét, ennek okát nem magában látja, s el is zárja maga előtt az utat, hogy visszakerüljön a szeretet napfényére. Az Istennel szembehelyezkedő reményvesztett ember legszélsőségesebb magatartása a lázadás, a megvető elfordulás Istentől. Ezt fejezi ki önmaga elpusztításával.

Gergely Mihály szerint az öngyilkosság büntette kettős értelemben bűn: büntett a társadalommal szemben, amely az emberi személyiséget megformálta, ugyanakkor felelőtlen cselekmény az egyén életével szemben, mert mindenki egyszeri, megismételhe-

tetlen „alkalom”, újból végig nem játszható „lehetőség”. Az ember teljesen kora és társadalma produktuma, ezer szállal kötődve a társadalomhoz, hisz elszigetelt ember nem létezik. Az egyén a társadalomban válik emberré, ezért felelősséggel tartozik a közösségnek, családnak, iskolának, munkahelynek, hazának, a világnak és az egyháznak. Az emberi szabadságot nem szabad kiterjeszteni az öngyilkosságra. Az öngyilkosságot nem lehet megindokolni akkor sem, ha az ember haldoklik. Az a személy, aki saját halálát okozza, tagadja élete értelmét és értékét. Olyan cselekedet, amely minden választási lehetőséget megszüntet az ember életét illetően, megszünteti mindazt, ami még megmaradt emberi mivoltából. Az emberi életben létezhet az öröm mellett a szenvedés is, de a szenvedés nem teszi az életet értelmetlenné vagy értéktelenné. Ezen a szinten segítheti a bajba jutott egyént a közösség: a szenvedő embereknek szükségük van mások támogatására. Az amerikai orvosok többsége az öngyilkosságot úgy tekinti, mint az emocionális betegség megjelenési módját. Nehéz lenne olyan felelősséggel bíró orvosi vagy pszichiátriai tekintélyt találni a világon, aki az öngyilkosságot nem orvosi, és különösen nem mentális problémának tartja.

Az eutanázia

A „jó halál” fogalmának megjelölésére évszázadok óta a görög eredetű *eutanázia* szót alkalmazzák. A szó a görög mitológiából ered, ahol Thanatosz-Noxnak, az éjszaka istennőjének egyik fia a halál megtestesítője volt (az *eu* görög szó jelentése: jó, könnyű). Az oxfordi angol szótár 1708-as kiadása szerint az *eutanázia* szót először 1646-ban használták: „a világból való halk, könnyű, fájdalom és kínlás nélküli eltávozás” jelölésére.

A jó halál és az eutanázia sok esetben azonos fogalmak, mégsem mondhatjuk, hogy a kettő egyet jelent. A jó halál elképzelhető anélkül is, hogy eutanázia lenne, eutanázia viszont alig képzelhető el úgy, hogy a jó halál fogalmával összefüggésbe ne hoznák.

Nagy általánosságban az eutanázia ma azt jelenti, hogy könnyű, fájdalommentes halálát okozzák az olyan betegeknek, akik gyógyíthatatlan betegségük következtében haldoklik. A halált előidézheti a beteg maga anélkül, hogy arról más tudna vagy abban segítségére lenne. De más is okozhatja a halált, ha a beteg kéri vagy beleegyezik. Ezeket az eseteket mondjuk önkéntes eutanáziának. Az eutanázia két fő típusa az aktív és a passzív eutanázia.

Az aktív eutanázia

Az aktív vagy pozitív eutanázia könyörületes és szándékos cselekedetet jelent a hiábavaló szenvedés vagy az értelmetlen lét befejezése céljából. Ez aktív cselekedet. A halált vagy közvetlen „tevésse”, vagy olyan közvetett cselekedettel okozzák, mint például olyan adag kábítószer beadása, amely kétségtelenül a halál meggyorsítását eredményezi. Egyesek a közvetlen szó használatát az élet szándékos megszüntetésére korlátozzák, ami a jelenlegi törvény szerint emberölés. Ha a gyógyszer beadásával a szándék éppúgy a halál siettetése, mint a fájdalom enyhítése, jelenleg ez is bűncselekmény, bár az ilyen szándék bizonyítása igen nehéz lehet. Ha az orvos csupán eszközt ad a betegnek, hogy életének vessen véget, a legtöbb államban az ilyen cselekedet is jogellenes, mivel az illető orvos a beteg öngyilkosságához nyújt segítséget. Az aktív eutanáziánál gyakorlatilag öngyilkosságról van szó, még akkor is, ha más is segít az önként keresett halál előidézésében (hiszen gyakran a beteg igénybe veszi orvosa vagy ápolója segítségét). Sajátos fajtája ez az öngyilkosságnak, mert a cél az, hogy valaki elviselhetetlen fájdalmaitól megszabaduljon.

Az aktív eutanázia a bölcselek szemével

Az ilyen fajta öngyilkosságot a régebbi időkben bizonyos bölcseleti iskola mesterei megengedettek tartották, egyes népeknél szokásban is volt. Szókratész azt vallotta, hogy az ember élete az istenek tulajdona, tehát nincs jogunkban ezt az „idegen tulajdon” elpusztítani. De amikor a halál kényszere világosan fennáll – például az ő esetében: hiszen halálra ítélték – ez annak a jele, hogy az istenek megengedik, hogy véget vessen életének.

Epikurosz tanítása szerint az élet értelme annak élvezése. Ha tehát az élet már nem élvezet és öröm, hanem inkább kín és gyötrellem, annak véget vethetünk. Seneca is bizonyította, hogy észszerű cselekedet véget vetni az életnek, amikor a szenvedést vagy az öregséggel járó elkopást és betegséget akarjuk elkerülni. A régi görögök és rómaiak mérget ittak, így vetettek véget nyomorúságos állapotuknak.

A zsidó és keresztény hagyomány ezzel szemben egyhangúlag az öngyilkosság minden formáját tilalmazta. De azért a keresztény kultúrkörben is akadtak írók és bölcselek, akik védték az embernek azt a jogát, hogy életének véget vethet, például David Hume az öngyilkosságról írt művében.

Passzív eutanázia

A passzív eutanázia az élet fenntartását szolgáló orvosi segítség mellőzését jelenti bizonyos körülmények között. Az eutanáziának ez a fajtája erkölcsileg megengedettek mondható. Amikor a gyógyuláshoz hiányzik a megalapozott remény, a rendkívüli életfenntartó eszközök alkalmazásától el lehet tekinteni. Adott esetben ennek megítélése nagy körültekintést érdemel, elsősorban az orvos ítéletére van bízva. Ennek meghallgatása után a döntés elsősorban a betegé, olykor a hozzátartozóké.

A passzív eutanáziáról *A Katolikus Egyház Katekizmusa* a következőket írja: „Indokolt lehet azonban a költséges, veszélyes, rendkívüli, vagy a várt eredményekhez képest aránytalan orvosi beavatkozások abbahagyása”. Ez a „terápiai szenvedély” visszatapasztalásaként is értelmezhető. Így az ember nem a halált idézi elő, hanem elfogadja, hogy nem tudja azt megakadályozni. A döntést a betegnek kell meghozni, ha szakértelme és képességei lehetővé teszi; ha nem, akkor a jogilag illetékeseknek, mindenkor tiszteletben tartva a beteg ésszerű akarátát és törvényes érdekeit (KEK 2278).

A *Lura et Bona* című nyilatkozat ezt hangsúlyozza: „a döntéshozatal a beteg lelkiismeretére tartozik vagy az erre hivatott személyekre, akik olyan viszonyban vannak a beteggel, hogy a nevében döntéseket hozhatnak, viszont lehet ez a személy az orvos is, akinek azonban figyelembe kell vennie az erre vonatkozó erkölcsi előírásokat és minden eset rendkívüli összetevőit”. (*Lura et Bona, Nyilatkozat az eutanáziáról*, 365)

Az eutanázia és az orvosi etika

Az orvostudományt az eutanáziával kapcsolatban a következő kérdések foglalkoztatják:

1. *Szabad-e segítséget nyújtani egy emberi élet megrövidítésében?* Ez gyakorlatilag a tudatos, aktív eutanáziára kérdez rá: a beteg élete megszüntetéséhez segíteni – még abban az esetben is, ha az élet szenvedéssel jár – azt jelenti, hogy az orvos bűntársá válik egy öngyilkosságban. Ez morálisan elfogadhatatlan. Ennek ellenére pró és kontra komoly érvek hangzanak el ebben a kérdésben. Akik az eljárás törvényesítését kívánják, érvként említik, hogy mindenkinek joga van a teljes egyéni szabadsághoz, amíg ez másokat nem sért; az orvos kötelessége a szenvedés csökkentése; az emberi méltósághoz hozzátartozik a csökkent értékű élet megszüntetése.

Az aktív eutanázia ellen szólnak azok a vélemények, melyek szerint az élet sérthetetlen; az eutanázia e formája egyéni vagy állami visszaélésekhez vezethet; a diagnózis mindig hibalehetőséggel jár; ha az élet hosszabban tart, elképzelhető, hogy sikeres gyógymódokat fedeznek fel.

2. *Megengedhető-e egy valószínűleg sikerre vezető gyógymód elmulasztása?*

A természet rendje az, hogy ha a betegség állapota bekövetkezik, a „láncreakciók” halálhoz vezethetnek. A természet- és orvostudomány ma sok eljárást ismer, amelyek ezt a láncreakciót lassítják vagy egy bizonyos fázisban megrekesztik. Ha a visszahelyezés a korábbi, érintetlen állapotba nem lehetséges, az egyén joga eldönteni, hogy a csökkent életformát választja-e vagy bele-törődik a természet rendjébe. Ez a tudatos passzív eutanázia esetét jelenti.

3. *Engedélyezhető-e olyan gyógymódok, melyek a szenvedést csökkentik, de az élettartamot esetleg megrövidítik?*

Majdnem minden gyógykezelésnek van mellékhatása, amely az élet megrövidítéséhez vezethet (például a sorozatos vérátöm-

lesztések). Mindaddig azonban, amíg a gyógykezelés javasolt és a gyógyszeradagolás pontos, az ilyen gyógymód nem tekinthető eutanáziás eljárásnak.

4. *Leállíthatók-e azok a mesterséges folyamatok, amelyek az életet fenntartják?* Egyénileg és esetenként dönthető el, hogy a gépi segédeszközökkel fenntartott lét mennyire jelent életet. Ha a beteg állapota nem jellemezhető az élet karakterisztikáival, a gépek megállíthatók anélkül, hogy eutanázia esete állna elő.

Különböző vallási közösségek az eutanáziáról

A metodista egyház álláspontja: „Egyetértünk azzal, hogy minden ember jogában van méltó módon meghalnia, szerető személyes gondoskodás mellett és olyan erőfeszítések nélkül, amelyek meghosszabbítják a végstádiumot csupán azért, mert rendelkezésre áll a technika, hogy ezt megtegyék. Bármilyen beteg életének közvetlen szándékkal történő kioltása, még a beteg saját kérésére is, erkölcsileg mindig helytelen. A kegyölés minden formája tilos. Az élet fenntartásához szükséges szokásos eszközök alkalmazásának elmulasztása egyenlő az eutanáziával. Ám sem az orvos, sem a beteg nem köteles rendkívüli eszközöket igénybe venni.”

A zsidó álláspontot képviselő Immanuel Jakobovics rabbi szerint „az aktív eutanázia minden formája szigorúan tilos.” A zsidó törvények szerint, bár az ember nem tehet semmit, hogy a halált meggyorsítsa, a szenvedés és magatehetetlenség súlyos körülményei között beleegyezhet a halál eljövételébe. Ugyanakkor a törvény megengedi, sőt talán meg is követeli minden olyan dolog megvonását, amely mesterségesen késlelteti a beteg halálát az utolsó stádiumban.

Az iszlám álláspont a Koránon alapul, kimondja, hogy a halált senki sem irányíthatja Allahon kívül, és súlyos büntetéseket ír elő azoknak, akik megsértik az élet szentségét.

A hindu előírásokban az eutanázia egyetlen formájának sincs helye.

A buddhisták a halált úgy határozzák meg, mint olyan állapotot, amelyben a beteg megszűnt személynek lenni, ami akkor fordul elő, amikor az agy irreverzibilisen működésképtelenné válik.

A világvallások nézőpontjait Gerald Kelly SJ szavaival így foglalhatnánk össze: „A kegyelemölés minden formája tökéletesen kárhóztatható és tilos. Az eutanázia ellentétes Isten törvényeivel és az eutanáziamozgalom egész filozófiája keresztényellenes beállítottságú.”

Röviden a német eutanázia-programról

Németországban a múlt század harmincas éveinek vége felé szinte észrevétlenül hangsúlyeltolódás következett be az orvosok magatartásában olyannyira, hogy már 1944-ben Németországban bármelyik orvos törvényesen részt vehetett a népirtásban.

Eredetileg az eutanáziaprogram célja az volt, hogy megtisztítsa a germán fajt. Ezt a gondolatot nem Hitler, hanem bizonyos, a nemzetiszocialista ideológia szolgálatába szegődött orvosok dolgozták ki. Hitler szerepe csupán az volt, hogy engedélyezte azoknak az eszközöknek a használatát, amelyeket ezek az orvosok dolgoztak ki. Az első gázkamrát a 12 legjelentősebb német egyetem pszichiátria-professzorai tervezték. Ők választották ki a betegeket, ők figyelték meg halálukat. Majd lassan leengedték azoknak a tüneteknek a súlyossági küszöbét, amelyek miatt a betegeket a gázkamrába küldték. Végül az elmeorvosintézetek jóformán kiürültek. Majd olyan gyermekgyógyászok csatlakoztak hozzájuk, akik a fogyatékos gyermekek intézeteit kezdték el kiüríteni. Ez 1939-ben kezdődött el. 1945-ben már ott tartottak, hogy azt is gázkamrába küldték, aki ágyba vizelt, furcsa alakú füle volt vagy tanulási nehézségekkel küszködött.

Az orvosok 1945-ig sok fogyatékos és öreg embert hurcoltak el otthonukból. Olyan sérülésekből szenvedő betegeket gyilkoltak meg, akik az I. világháborúban sebesültek meg. Kevesen tudják, hogy az illető orvosok önkéntesen vettek részt ebben a programban. Hitler, miután eugenetikai okokból közel 300 000 árjafajú, de „hibás” németet megöletett, megkezdte a gázkamrákkal a „hibás” fajok

kiirtását. Meggyilkoltatott 6 millió zsidót és még körülbelül ugyanannyi cigányt, lengyelt és orosz. (Lásd erről bővebben: Wertham, *The German Euthanasia Program*.)

A túlkezelés – avagy meddig választhatom az életet?

Sokszor hallhatjuk: „Meddig érdemes élni?”, „Méltósággal haljunk meg!” A másik véglet: „Meddig gyógyítsunk?” Az utolsó lélegzetvételeig, mint ezt eddig követeltük? Akár fél agytekével, altest nélkül is, mert technikailag megoldható? Kell-e, szabad-e a haldoklást meghosszabbítani?

Keresztény hivatalos nyilatkozat van erről: XII. Piusz pápa 1957. november 27-én az intenzív terápiát is irányító aneszteziológus szakemberek egy csoportja előtt tartott beszédében hangsúlyozta, hogy az embernek Isten adta joga, hogy méltósággal, ember voltának megfelelő módon haljon meg. Az akkor szokásos szóhasználat szerint még rendes és rendkívüli eszközökről beszélt: „Nem vagyunk arra kötelezve, hogy rendkívüli eszközök igénybevételével hosszabbítsuk meg életünket.”

Egy Symmers nevű orvos *Not allowed to die (Nem engedik meghalni)* című rövid, de hatásos írásában olvassuk, hogy egy 68 éves orvos kollégája nem műthető gyomorrák miatt került kórházba. Tudatában volt állapotának, ezért azt kérte, hogy ha a klinikai halál bekövetkezik, ne élesszék fel. Két hét múlva szívinfarktust kapott. Eszméletlen lett, szíve és lélegzése háromszor is megállt, de mindháromszor felélesztették. Negyedik alkalommal nem volt idejében elérhető a szükséges készülék, „így tudott meghalni”. Bizonyára nem az ember iránti szeretet vezette az orvosokat az élet meghosszabbításakor, hanem attól félték, hogy ha nem így cselekszenek, megbüntetik őket, mert „nem tettek meg mindent a beteg érdekében”.

Az orvosok túlnyomó többsége hangsúlyozza, hogy a haldoklót mindazon emberi jogok megilletik, amelyek az élő, egészséges embert. Vagyis nem szabad éheznie, szomjaznia, szenvednie, emberi környezetben kell maradnia mindaddig, amíg a halál be nem áll.

Ki dönti el, mikor mi a teendő? Van olyan jogász, aki szerint az élet és halál fölött az orvos nem dönthet. De akkor ki? A bíró? Hogyan állítsunk minden orvos mellé bírót?

Az élet-meghosszabbítás vagy a „békében meghalás” kérdésében a döntés sokszor rendkívül nehéz, felelősségteljes feladat. Ezt senki sem veheti le az orvosok válláról. Előfordul, hogy nem csak a beteg személyes érdekével kell számolni. A hozzátartozókra rótt teher is az elviselhetetlenségig nőhet. Az orvos feladata, hogy a beteget a megfelelő felvilágosítással és tapintattal meggyőzze a további kezelés értelméről vagy értelmetlenségéről, szükségességéről vagy haszontalanságáról. Mindig előtérben áll a hippokratészi elv: az élet érték, amelyet védeni, amelyért küzdeni kell.

Bibliográfia

- Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai.* Budapest 1997.
 Bara Zoltán (szerk.), *Eutanázia.* Gyulafehérvár 1996.
 Blasszauer Béla, *A jó halál.* Budapest 1984.
Enchiridion Vaticanum: Documenti ufficiali de la Santa Sede, 1980–1981. Bologna 1991.
 dr. Gaizler Gyula, *A bioetika alapkérdései.* Budapest 1997.
 dr. Gaizler Gyula, *Felelős döntés vagy ítéletvégrehajítás,* Budapest é.n.
 Glöner Rózsa, *Halál helyett az élet kultúrája.* Róma 1997.
 Gyökössy Endre, *Magunkról magunknak.* Budapest 1992.
A II. vatikáni zsinat tanítása, Budapest 1986.
A Katolikus Egyház Katekizmusa, Budapest 1994.
 Király Ernő, *A keresztény élethivatás.* Budapest 1982.
 Rotter, Hans, *Krisztusi cselekvés.* Eisenstadt 1980.
 Varga Andor, *Élet és erkölcs.* Róma 1980.
 Willke, John C. – Willke, Barbara, *Abortusz.* Budapest 1998.

Következő számainkban

Kedves Olvasó!

Végidőt jósoló időjárási szélsőségeket élünk meg: orkánt, szélvész és főleg a tragikus pusztítást okozó bántó árvíz, majd ránk köszöntött a százados rekordokat döntő hőség. Romániában pénzt cserélünk, Európában az Unió alkotmányának elfogadásáról döntenek, mi pedig szenzációkat lesünk, mert ehhez szoktatnak: a kiemelkedőt, a kirívót, a sosem voltat várjuk, ennél kevesebb már nem szórakoztat és nem elégíti ki. Holott életünk nagyrésze sorozatos cselekvések sztereotípiáiból áll össze, legkevésbé a szenzációs jegyében. A napi rutin megtevése a legtöbbünk életének hőstette, és hogy valójában ez a szenzációs, magunk se vesszük észre. De nem is igen figyel rá, jelzi azt vissza hálásan vagy biztatólag senki.

A szekuláris sajtóból ömlik a sok felfújó hír, a feltúrozott „nagyság” és sztár, s elfásultan elfelejtjük, hogy valódi történesek zajlanak körülünkben: a szomszéd kisgyereket megkeresztelték, Marika elsőáldozó lett, Pistát megbérmálta a püspök. Ezek a kicsinyek és nagyobbak az élő Isten közelébe kerültek, találkoztak a legnagyobb létezővel a szentségben, az egyházi szertartás keretében. A hétköznapok csendes, de valódi szenzációi ezek.

Elmúltak a szenzációk a Vatikánban is: az új pápa teszi a dolgát, az egyes hivatalok dolgoznak, a csendes és kevésbé látványos építkezés hétköznapjait éljük. II. János Pál életének és halálának tanúságait számbavenni több kell, mint néhány lelkesült nap vagy pillanat a médiában. Néhány tanulság máris kitűnik. Az egyik legfontosabb az a mód, ahogyan a pápa utolsó éveiben, betegségében is hatalmas példát állított elénk. Ma ugyanis divat a szép arc, a fiatalra kozmetikázott vagy operált test. A képernyőről pár év után leparancsolják az elhasználódottnak mondott arcot, süllyesztőbe kerül az első virágzason túljutott nő és férfi. Az idősebb korról jár sok felgyűlt tapasztalat és bölcsesség értékét lesepri az asztalról a vonzó külső még akkor is, ha a kulcsin ürességet rejt. Félelemmel vagy borzadva fordulunk el az idővel együtt járó fonnyadástól, mint ha csak egy ráncfelvarrás megállíthatná a természet mindenkire érvényes menetét.

A fiatal s az egyre fiatalabb az egyedül elfogadott, a külső vonzóerőt istenítő hajzában élünk, akarva-akaratlanul leszünk áldozatai a divatnak és trendnek, s emiatt elméletileg vallott értékeinkbe vetett bizalmunk észrevétlenül megy át kételybe, majd inog meg teljesen. Nem tudunk mit kezdeni az öregedéssel, még kevésbé a betegséggel, végleg semmit a halállal. II. János Pálnak azonban erről is határozott véleménye és mondanivalója volt. Tőle megtanulhatjuk merni vállalni az öregedést, a betegséget, a halált. Igen, kedves Olvasó, nevezzük csak nevén életünk elkerülhetetlen tényeit, és kövessük a nagyok mondott papát élete e szenzációs tetteiben: ahogyan az elkerülhetetlenül az élethez tartozó hétköznapi és fájdalmas tényekkel szembenézett, hittel és Istenbe vetett bizalommal, kendőzés nélkül elfogadva azokat.

Bodo Kóltó

- Beszélgetés Koch Sándor virológus-professzorral
- Fénnyel írt evangéliumok
Benyik György
- Állam és egyház
Szabó László
- 120 éve született Bíró Vencel
Sas Péter
- Menhelyek és ispotályok Kolozsváron
Rüsz-Fogarasi Enikő

Tartalom

XVI. évfolyam. 6. szám. 2005 június

Pénzes Loránd: Szent László és a lovagi eszmény a középkorban	1
Fodor György: Legyőzve győz. Emlékezés Mindszenty József bíborosra	5
dokumentum: Jakubinyi György érsek szentbeszéde Esztergomban	8
dokumentum: Paul Poupard bíboros gyulafehérvári igehirdetése	10

KÖNYV

T. S. Eliot: A kultúra meghatározása	11
Révay Edit: Újrainduló szerzetesrendek egy megújuló társadalomban	12
Laptestvérek	12

Adorjáni Zoltán: József és Aseneth apokrif története	15
Ozsváth Judit: Elkötelezetten a kiengesztelődésre. 90 éves a taizéi Roger testvér (1)	18
Csiszár Klára: Egy teológus emlékére. Százegy éve született és huszonegy éve halt meg Karl Rahner (2)	23
Láng Erika: Hatvan évvel ezelőtt a szovjet paradicsomban	26
Jakabffy Tamás: Még egyszer: az imáról	28

TEST LÉLEK SZELLEM

Korom Imre: Élet vagy halál? Az öngyilkosság és az eutanázia keresztény erkölcsi megítélése	29
---	----